

Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za napredak u učenju

Stručni priručnik 1

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

Vodič za nastavnike i
obrazovne radnike

Okruženje-
Podsticaj za inkluziju
i učenje

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju: vodič za nastavnike i obrazovne radnike

Bankok: UNESCO Bankok, 2006

vi +110pp.

(Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za uspostavljanje inkluzivnog okruženja pogodnog za učenje)

1. Inkluzivno obrazovanje 2. Učionice 3. Vodič za nastavnike 4. Telesna kazna

5. Pozitivna disciplina

ISBN 92-9223-086-7

© UNESCO 2006

Izdanje UNESCO Biro za oblast obrazovanja za region Azije i Pacifika

920 Sukhumvit Rd., Prakanong

Bankok 10110, Tajland

Štampano na Tajlandu.

APL/06/OS/21-500

Naslov originala: Positive discipline in the inclusive, learning-friendly classroom: a guide for teachers and teacher educators"

Prvo izdanje: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Asia – Pacific Regional Bureau for Education, 920 Sukhumvit Rd, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110 Thailand
©UNESCO 2006

© Inicijativa za inkluziju VelikiMali 2015, za ovaj prevod na srpski jezik. Srpsko izdanje: Inicijativa za inkluziju VelikiMali, uz saglasnost UNESCO-a"

Izneti stavovi i materijal uključen u ovu publikaciju ne podrazumevaju iznošenje bilo kakvih stavova UNESCO-a o pravnim pitanjima u bilo kojoj zemlji, teritoriji, gradu i oblasti, po pitanju njihovih vlasti niti menjanju njihovih granica.

Autori su odgovorni za izbor i iznošenje činjenica u ovoj knjizi, kao i za stavove iznete u njoj, koji ne moraju istovremeno biti stavovi UNESCO-a, te stoga ne obavezuju ovu organizaciju. Za ovaj prevod je odgovorna Inicijativa za inkluziju VelikiMali.

Publikacija prevedena u okviru projekta "Saradnja sa roditeljima – podrška inkluzivnom obrazovanju", koji IZI VelikiMali realizuje uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i UNICEF-a Srbija.

Prevod sa engleskog: Ana Đorđević i Nada Đorđević

Lektura i korektura: Milica Dojčinovska

Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno
za stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za
napredak u učenju

Stručni priručnik 1

Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

Vodič za nastavnike i obrazovne radnike

Sa engleskog prevele

Ana Đorđević

Nada Đorđević

Okruženje-
Podsticaj za inkluziju
i učenje

“

Ovaj priručnik je posvećen studiji o nasilju nad decom koju je pokrenuo Generalni sekretar Ujedinjenih nacija (Rezolucija Generalne skupštine UN 57/190), a koja predstavlja osnovu ljudskom pravu deteta na zaštitu od svih oblika nasilja. Cilj ovog priručnika je da spreči i iskoreni nasilje nad decom u školama i obrazovnim ustanovama.

”

Predgovor

U mnogim zemljama, fizičko kažnjavanje dece skoro da predstavlja redovan deo školovanja. Međutim, ono je takođe jedna vrsta nasilja nad decom. Fizičko kažnjavanje je nasilje koje se smišljeno nanosi deci, a takođe je i veoma rasprostranjeno. Pravne mere koje štite nastavnike koji tuku ili udaraju decu još uvek postoje u većini zemalja. Uprkos tome, telesno kažnjavanje se nikada nije pokazalo kao efikasna mera discipline, a naročito ne na duge staze, jer kod dece izaziva osećaj srama, krivice, anksioznosti, agresiju i manjak samostalnosti i saosećanja, a samim tim je i uzrok daljih problema za učitelje, vaspitače i drugu decu.

Jedan od glavnih razloga zbog kojih se fizička kazna i dalje primenjuje je to što za učitelje kažnjavanje predstavlja disciplinu. I dok bi telesna kazna trebalo da odvikne dete od određenog ponašanja, pozitivne mere discipline mogu da se iskoriste kako bi se dete naučilo novom i ispravnom ponašanju, a da pri tome ne mora da strepi od nasilja. Još jedan razlog je što nastavnici često nisu edukovani o razlozima zbog kojih se deca ružno ponašaju i kako da ih na pozitivan način disciplinuju. Veoma često, deca krše pravila kada osećaju da neka od njihovih potreba ostaje nezadovoljena, na primer, potreba za pažnjom. Ovo ponašanje zatim izaziva frustraciju koja u kombinaciji sa nedostatkom veština, dovodi učitelje do toga da dignu ruku na dete i upotrebe fizičke mere ili pak pribegnu ponižavanju, to jest emocionalnoj vrsti kažnjavanja.

Ovaj priručnik za učitelje i obrazovne radnike obogatio je UNESCO-vo izdanje „Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za kreiranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak“ (ILFE Toolkit). Cilj ovog stručnog priručnika je da pomogne nastavnicima, školskim administracijama i obrazovnim radnicima da efektivno vaspitaju učenike time što predlaže nenasilne metode za korigovanje neprikladnog ponašanja, i to pozitivno i proaktivno. U priručniku su predstavljene konkretne pozitivne disciplinske mere, kao alternative udarcima štapom ili po zadnjici, štipanju, pretnjama, moljakanju, podmićivanju, vikanju, naređivanju, vređanju, prisilnom radu i drugim, gorim kaznama.

Ovaj vodič je zaista proizvod zajedničkog truda. Prvobitno ga je napisao, a zatim i revidirao Džordž Atig sa Instituta za pravilnu ishranu Univerziteta Mahidol na Tajlandu koji je tada bio savetnik pri Ujedinjenim nacijama za oblast inkluzivnog obrazovanja i rodne jednakosti, kao i UNICEF-ov regionalni savetnik za istočnu Aziju i Pacifik (EAPRO) i Spasimo decu (Save the Children) projekat za razvoj škola prema potrebama deteta. Ovaj vodič je takođe dopunjen komentarima i predlozima edukatora širom sveta. UNESCO Bangkok se svima zahvaljuje za doprinos koji su dali. Svaka ideja bila je detaljno razmotrena kako bi doprinela i obogatila ovaj vodič i „ILFE Toolkit“. Ovaj proces je koordinirao Očirkjang Gankjang, asistent programa u UNESCO-u za region Azije i Pacifika u oblasti obrazovanja.

Šeldon Šefer

UNESCO, direktor Biroa za oblast obrazovanja za region Azije i Pacifika

SADRŽAJ

Uvod	1
Izazov sa kojim se suočavamo	1
Šta je „Inkluzivno okruženje povoljno za učenje“?	2
Zašto nam je ovaj priručnik potreban?	4
Šta ćete naučiti?	5
Razlikovanje kazne od discipline	8
Deca u prošlosti i danas	8
Šta znači kazna?	11
Šta znači disciplina?	21
Pozitivna disciplina u učionici	26
Kako izbeći dileme kod disciplinovanja	33
Izgradnja pozitivnih odnosa između nastavnika i učenika	35
Osnova veze između nastavnika i učenika	35
Razlozi za dečje ponašanje	36
Zašto su deca neposlušna?	39
Naučite više o svojim učenicima	44
Razumevanje životne situacije Vaših učenika	47
Upoznavanje porodica Vaših učenika	56
Komunikacija između roditelja i nastavnika	59
Načini ohrabrivanja	63
Stvaranje pozitivnog okruženja za učenje punog podrške	65
Rukovođenje u učionici u okruženju povoljnom za učenje	65
Kako učiniti okruženje udobnim za učenje	66
Uspostavljanje rutine u učionici	70
Uspostavljanje pravila u učionici za učenike i roditelje	71
Standardi ponašanja i dobrog rukovođenja učionicom	76
Davanje pozitivnog podsticaja	81
Kako se nositi sa problematičnim učenicima	85
Kako da Vaše tehnike pozitivne discipline postanu efikasne	85
Saveti za pozitivnu disciplinu	86
Saveti za nastavu u pozitivnom okruženju	90
Kako iskoristiti nastale posledice, pozitivne i negativne	92
Pažljivo sa „ćoškom“	94
Rešavanje konflikta	96
Predavanje na različitim uzrastima i pozitivna disciplina	99
Pomoć deci sa posebnim potrebama	103
Predložena literatura	107

Uvod

IZAZOV SA KOJIM SE SUOČAVAMO

Deca dolaze na ovaj svet bespomoćna i ne mogu se u potpunosti razviti bez naše pomoći. Naš posao kao nastavnika je da se o njima staramo i naučimo ih životu. Ovo nije lak zadatak. Naši časovi su ponekad uzbudljivi i zabavni, i predstavljaju radosna mesta za učenje za decu i nas same. A, ponekad se osećamo napeto ili nesigurno u to koliko dobro obavljamo svoj posao. Biti učitelj je veoma retko dosadno, ali je isto tako i najvažniji posao koji će nam ikada biti poveren.

Svi mi znamo koliko naporno predavanje može biti. Takođe znamo i koliko nam je stalo do naših učenika. Naravno, uz decu ne idu i uputstva za upotrebu. Za razliku od roditelja, Vi ste odgovorni za veliki broj dece odjednom, ne samo nekoliko njih, a svako od njih je jedinstveno na svoj način i ne ponašaju se uvek kako bismo mi to voleli. Čini se da čim ustanovite šta funkcioniše kod jednog odeljenja, oni odrastu i odu, a zameni ih nova grupa lica sa potpuno novim radostima i izazovima.

Svi nastavnici žele najbolje za svoje učenike i trebalo bi da se pobrinu za to da kod njih razviju veru u svoje sposobnosti i samopouzdanje. Međutim, kada učenici ne slušaju, odbijaju da urade ono što se od njih traži, prkose Vam ili Vas ignorišu, lako je postati isfrustriran ili nervozan. Kada se ovo desi, ili još bolje pre nego što se desi, obratite se ovom tekstu za pomoć. Tu ćete naći načine da se izborite sa ovim izazovima, i to pozitivno i proaktivno tako što ćete sprečiti ružno ponašanje i pre nego što počne. Bez nepredviđenih situacija podstaći ćete učenike da slušaju i saraduju u okviru inkluzivne učionice. Konkretno pozitivne disciplinske mere opisane ovde su alternative udarcima štapom ili po zadnjici, štipanju, pretnjama, moljakanju, podmićivanju, vikanju, naređivanju, vređanju, prisilnom radu i drugim, gorim kaznama.

ŠTA JE „INKLUZIVNO OKRUŽENJE POVOLJNO ZA UČENJE“?

Kada uđemo u učionicu, suočimo se sa pogledima dece kojima ćemo predavati. Ono što moramo imati na umu je da ova deca nisu jedina koja bi trebalo da budu da nama u učionici. Moguće da ima onih koji nisu uključeni u nastavu jer nemaju mogućnosti da dođu do škole, dok se drugi, koji su fizički prisutni, mogu osećati kao da tu ne pripadaju, pa stoga možda ne učestvuju u potpunosti ili su neposlušni.

Inkluzivna učionica sa povoljnim uslovima za usvajanje znanja (ILFC) pruža dobrodošlicu i podršku, i edukuje svu decu bez obzira na njihov pol ili fizičke, intelektualne, socijalne, emocionalne, jezičke ili bilo kakve druge karakteristike. To mogu biti nadarena deca ili sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom. Takođe se možemo susresti sa decom sa ulice, decom koja rade ili pripadaju nomadskim narodima, jezičkih, etničkih i kulturnih manjina, decom koja imaju HIV/AIDS, ili manje privilegovana deca iz marginalizovanih grupa.¹ . Ovakva učionica je stoga mesto gde nastavnici razumeju vrednost ovakve različitosti i trude se da osiguraju da svi dečaci i devojčice idu u školu.²

Međutim, dovesti svu našu decu u škole je samo pola posla. Druga polovina je ispuniti njihove raznovrsne potrebe kada se radi o učenju i ponašanju, da bi ona želela tu i da ostanu. Sve učionice su raznolike u smislu tipova dece kojima predajemo i načina na koje ona usvajaju znanje. Moramo razmotriti i šta svako dete mora da nauči, kako ona ili on najbolje uče i kako mi kao nastavnici možemo izgraditi pozitivan odnos sa svakim detetom, tako da od nas mogu aktivno da uče. Jednako je važno da otkrijemo kako da inspirišemo decu da žele da uče zajedno.

Deca se ponašaju i uče na različite načine, zbog naslednih faktora,

¹ UNESCO. "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

² UNESCO. Priručnik 3: Obuhvatanje sve dece u školama i obrazovanju, "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

okruženja u kome žive, kao i svojih ličnih i psiholoških potreba³. Dete će često postati neposlušno onda kada neka njegova potreba, kao što je potreba za pažnjom nije ispunjena. Stoga moramo prvo razumeti razloge za neko ponašanje, kako bismo mogli da sprečimo neposlušnost i pre nego što se dogodi i iskoristimo neki od mnoštva načina da ih na pozitivan način uputimo ka ispravnom ponašanju. Tek onda će školsko okruženje postati inkluzivno i prijatno, a deca će se osetiti dobrodošlim dok uče, a ružno ponašanje postaće retkost. Uz to nam ostaje i više vremena za učenje i predavanje.

Isprva, ova ideja može zvučati zastrašujuće. Mnogi rade sa velikim brojem dece ili čak dece različitog uzrasta i sigurno se pitaju: „Kako je moguće upotrebiti drugačije disciplinske mere i načine predavanja, kada u učionici imam preko 60-oro dece?“ Upravo je ta frustracija koju izaziva ovakva situacija i naš manjak veština da se sa njom suočimo ono što može izazvati neke da dignu ruku na učenike i pribegnu kažnjavanju kako bi iskorenili neposlušnost. To može biti fizička ili emotivna kazna ili disciplinske mere koje se oslanjaju na ponižavanje. U toj frustraciji je lako zaboraviti razloge za dečju neposlušnost. Ti razlozi mogu biti lične prirode, ili zbog načina predavanja, na primer ako im lekcija ili uputstva postanu dosadni. Neki uzroci leže u porodici ili ljudima u njihovom okruženju - sve to mogu biti faktori koji uzrokuju frustracije ili potištenost. Štaviše, ponekad se može desiti (češće mladim i manje iskusnim predavačima) da se neka situacija protumači kao disciplinski problem iako to u stvari nije slučaj. Na primer, dešava se da neko dete postavi pitanje koje deluje kao pokušaj preispitivanja našeg autoriteta ili znanja, dok u stvari učenik jednostavno nije bio u stanju da pitanje postavi ljubazno i na pravi način. Ovo pogrešno tumačenje često dovodi do ljutnje i tek tada nastaje pravi disciplinski problem.⁴

U svakom slučaju, uvek postoji iskušenje da se ide linijom manjeg otpora, to jest da se putem oštrem kazne pokuša zaustaviti - ali ne nužno i ispraviti - dečje loše ponašanje. Srećom, i neposlušnost i kazna se mogu sprečiti dobrom organizacijom okruženja u kome učenici mogu biti

³ UNESCO. "Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje", Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju, Bangkok, 2004

⁴ Know When to Discipline! Wire Side Chats. http://www.educationworld.com/a_issues/chat/chat020.shtml [accessed online on 10/4/2005]

4 Pozitivna disciplina u podsticajnom inkluzivnom školskom okruženju

zainteresovani i aktivni u procesu učenja.

Cilj inkluzivnog okruženja povoljnog za učenje je da učenici budu aktivni. Deca koja uživaju u učenju i u njemu aktivno učestvuju imaju manje problema sa disciplinom.⁵ Ako im časovi prijaju, učenici će se potruditi da se ponašaju prikladno kako bi tu i ostali.

ZAŠTO NAM JE OVAJ PRIRUČNIK POTREBAN?

Svrha ovog priručnika je da Vam pomogne u dostizanju Vašeg cilja, bilo da ste iskusan predavač koji želi da usvoji pozitivne disciplinske mere, a za to su mu potrebni saveti ili da ste student koji tek uči kako da efikasno reaguje na ponašanje svojih učenika. Možda ste, pak zaposleni u oblasti edukacije samih nastavnika i profesora koji treba da prenesu uputstva za pozitivno disciplinovanje već zaposlenima i studentima na nekom od obrazovnih programa za predavače. Ovaj priručnik biće posebno koristan onima koji rade u školama, a žele da prilagode školsko okruženje kako bi postalo povoljnije za učenje i kako bi se usredsredilo na potrebe deteta. U mnogim zemljama, takve škole se zovu „Child-Friendly Schools“ ili škole prilagođene dečjim potrebama, i u njima su najvažniji principi inkluzija sve dece i sprečavanje nasilja. Međutim, u mnogo slučajeva čak i ovim tehnikama treba osnaživanje.

Neki od vas su možda zaposleni u školama sa velikim brojem učenika u odeljenju. Odeljenje je veliko ako vi lično osećate da je broj dece preveliki. Mnogi od nas koji su navikli na 25-oro dece u učionici će reći da je 50 veliki broj učenika, dok je onima koji obično predaju manjem broju već 35-oro može predstavljati izazov. Metode i tehnike navedene u ovom priručniku će Vam pomoći da se uspešno ovladate predavanjem bilo kom broju učenika i to sa što manje problematičnog ponašanja.

Pre svega, saveti u ovom priručniku će biti korisni onima koji se suočavaju sa reformama koje uvodi Ministarstvo obrazovanja, a pogotovo u zemljama gde se ova promena propisa odnosi na ukidanje fizičkog kažnjavanja. Kao podrška ovim reformama, mnoge publikacije podržavaju zabranu telesne kazne kako bi osigurale prava svakog deteta na kvalitetno osnovno obrazovanje u bezbednom, zdravom i aktivnom

⁵ Između dve vatre: Pogled na disciplinu u višim razredima osnovne škole, <http://people.uncw.edu/fishettj/davit.htm> [pristup dana 06.10.2005.]

okruženju, kako je opisano u Konvenciji UN o pravima deteta. Nažalost, mnogim nastavnicima nisu dostupni resursi koji objašnjavaju kako to postići, to jest kako disciplinovati decu na pozitivan način i eliminisati nasilje nad njima u školama i učionicama. Za one od vas koji učestvuju u ovim reformama, nastavnicima početnicima i njihovim edukatorima ili za one koji bi jednostavno hteli da se liše telesne kazne ovaj priručnik će biti od velike pomoći kada se radi o učenju o tome kako uključiti praksu pozitivne discipline na vašim časovima.

ŠTA ĆETE NAUČITI?

Iskustvo je pokazalo da je jedan od najvećih problema za nastavnike to što se osećaju neadekvatnim da koriguju ponašanje svojih učenika.⁶ Ovo nije iznenađujuće. Iako postoji mnogo preporuka, ne postoji magična formula koja će Vam odjednom obezbediti veštine potrebne za ovaj važan zadatak. Ove veštine se uče i poboljšavaju vremenom. Pa ipak, svaki predavač zna da prave veštine i strategije mogu značiti razliku između mirnog razreda i potpunog haosa. Nastavnici u dobro organizovanim inkluzivnim učionicama, povoljnim za učenje, gde su deca aktivna i prate jasna pravila i rutine, provode manje vremena u korigovanju ponašanja, a više u predavanju.

Ovaj priručnik ima pet glavnih delova. Svaki deo sadrži strategije koje možete primeniti kako biste stvorili aktivno i pozitivno okruženje za svoje učenike putem upućivanja na pravilno ponašanje umesto da negativno reagujete. Ove metode su razvili nastavnici i obrazovni specijalisti kroz sopstvena iskustva i uspešno ih primenjivali u realnom školskom okruženju, sa mlađim i starijim učenicima podjednako. Takođe Vas pozivamo da obratite pažnju na navedenu literaturu ako želite više informacija. Svi ovi izvori su se pokazali veoma korisnim i punim informacija, te ih ovde pominjemo sa zahvalnošću.

In this section, you have learned about the challenges of teaching, what an "inclusive, learning-friendly classroom" is, and what is its goal. In the following sections, you will explore the process of positive discipline.

⁶ CRukovođenje u učionici, rukovođenje ponašanjem učenika, smernice za efikasnost pohvale, uz nekoliko napomena koje treba znati o učenju engleskog kao stranog jezika. <http://www.adoprima.com/managing.htm> [dopunjeno dana 03.04. 2005.] [pristup dana 05.10. 2005.]

U ovom odeljku, čitali ste o tome šta je „inkluzivno okruženje povoljno za učenje“ i koji su mu ciljevi. U sledećem odeljku, istražićemo proces stvaranja pozitivne discipline. On ima četiri ključna elementa, od kojih će svaki biti tema za sebe.

- (a) *Razumevanje razlike između kazne i discipline. U ovom delu ćete naučiti šta zapravo znači kazna, a šta disciplina i kakva je priroda, a koje su posledice fizičkog kažnjavanja. Takođe ćemo govoriti o velikim mogućnostima koje pruža pozitivna disciplina.*
- (b) *Pozitivna veza i podrška između učenika u predavača koja se zasniva na razumevanju i saosećanju. Ovaj deo će se baviti razlozima zbog kojih se deca ponašaju kako se ponašaju i zbog čega su neposlušna. Saznaćete više o svojim đacima iz njihove perspektive i kako kontekst njihovog okruženja može uticati na njihovo ponašanje, ali i na Vaše tumačenje tog ponašanja, kao i važnost učešća porodice u razvoju deteta i njegovog stava. Takođe ćemo spomenuti najvažnije strategije ohrabrivanja.*
- (c) *Pozitivno okruženje puno podrške za Vas i Vaše učenike. Ispravno ponašanje se mora razviti u dobro organizovanoj i sređenoj učionici. U ovom delu ćete čitati o uspostavljanju reda u učionici, ne bi li postala prijatna za učenje i samim tim omogućila lepo ponašanje čak i kod velikog broja učenika. Takođe ćete naučiti više o važnosti uspostavljanja rutine i standarda ponašanja kod učenika, kao i kako da uključite roditelje u proces ispravljanja dečjeg ponašanja. Pošto ste Vi važan uzor svojim učenicima, imaćete uvid i u to koliko su Vaše metode efektivne i kako da ih poboljšate i obezbedite svojim učenicima pozitivnu motivaciju.*
- (d) *Poznavanje konstruktivnih načina za sprečavanje i prevenciju neposlušnosti. Svako dete je ponekad neposlušno. Kako deca testiraju koliko daleko smeju da odu u svom ponašanju, veoma je važno raditi na njihovoj samokontroli. U poslednjem delu ovog priručnika naučićete nekoliko načina za rešavanje ovakvih slučajeva kao i kako ih sprečiti i kako razrešiti moguće konflikte. Biće Vam predstavljene i tehnike pozitivne discipline za različite uzraste, kao i za decu sa posebnim potrebama.*

Razlikovanje kazne od discipline

Šta ćete naučiti:

- Deca u prošlosti i danas
- Šta znači „kazna“
- Opasnosti telesne kazne
- Šta je „disciplina“
- Pozitivna disciplina: Šta je to i kako funkcioniše

DECA U PROŠLOSTI I DANAS

Prošlost

"Današnja deca vole luksuz, imaju loše manire, prezrivi su prema onima koji predstavljaju autoritet, ne poštuju starije i vole da pričaju kada je vreme vežbanja. Deca su danas zapravo tirani, a ne sluge u kući. Ne ustaju kada neko stariji uđe u prostoriju. Suprotstavljaju se roditeljima, glasni su pred gostima, jedu sve što im padne pod ruku za stolom, nepristojno sede i terorišu nastavnike".

Ovo je izjavio Sokrat, Atinski filozof koji je živeo od 469-399 godine p.n.e.⁷ Mislite li da se bilo šta promenilo?

⁷ Rukovođenje u učionici, http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-intro.html] [pristup dana 20.10. 2005.]

Danas: Ramonov slučaj⁸

„Neću kod njega na čas! Ne moram da radim šta mi ti kažeš!”

„Ja ni ne moram da budem na času! Mama kaže da treba da idem u specijalnu školu. Rekli su mi da imam poremećaj u učenju, imam ADHD, ili šta već.” (ADHD poremećaj nedostatka pažnje i hiperaktivnost).

„On trči kroz hodnike gurajući drugu decu i nastavnike, ujutro ulazi u učionicu i objavljuje šta neće danas da radi, viče i trči kad mu padne na pamet. Vređa ostalu decu i zove ih glupacima, i kune se u to da deca iz šestog razreda rade stvari za koje ja lično nisam ni čuo do treće godine srednje škole...”

„Ovo je učenik kome sam ja razredni, „Ramon”. Njegovo ponašanje me ljuti. U iskušenju sam da ga zamrzim, ali pre svega frustrira me on, to što nemam veštine da se izborim s njim i ceo sistem... Tog dana kad sam izašao iz škole bilo mi je muka zbog ovog deteta.”

Šta biste Vi uradili?

Ramonov slučaj deluje ekstremno, ali nije izolovan. Skoro svi smo imali iskustva sa učenicima koji ne poštuju naš autoritet ili koji su ometali čas i uznemiravali ostalu decu na svakojake načine. Ramonu je očajnički potrebna disciplina, ali koje su alternative?

Tema za razmišljanje: Kako su VAS disciplinovali?

Setite se osnovne škole. Ako bi se neko u Vašem razredu ponašao kao Ramon, koje bi se metode disciplinovanja koristile? Zapišite ih u tabelu. Onda, zapišite kako ste se zbog njih osećali i da li mislite da su

⁸ Ova studija slučaja je preuzeta i prilagođena iz dnevnika Elen Berg, nastavnice književnosti u višim razredima škole Tarner, Sent Luis, Misuri, SAD. <http://www.middleweb.com/msdiaries01/MSDiaryEllenB6.html> pristup dana 06.10. 2005.

funkcionisale na duže staze. Kako se to dete osećalo? Da li ste primetili ili iskusili trajnu promenu u njegovom ponašanju?

Zatim se zapitajte „Da ja predajem detetu kao što je Ramon, šta bih uradio i zašto? Da li mislite da bi to bilo efikasno u sprečavanju budućih problema? Kada ste to zapisali, pogledajte da li su Vaše metode slične onima koje su koristili Vaši nastavnici.

	Disciplinski metod	Zašto je ovaj metod upotrebljen?	Da li je metod bio uvek efikasan, posebno dugoročno? Kako se to dete osećalo?
Postupci Vašeg nastavnika			
Vaši postupci			

U mnogim zemljama i na mnogim časovima, Ramona bi fizički kaznili za takvo ponašanje, možda štapom ili nekim drugim objektom. Kako bi Vaši nastavnici rešili ovaj problem? Kako biste ga Vi rešili?

Kada ste popunjavali tabelu, ne bi bilo iznenađujuće da ste odgovorili sa „kazniti ovakvo ponašanje” ili da ste na pitanje „Zašto ste se odlučili za ovu metodu?”, odgovorili „Kako bi se zaustavila neposlušnost”. Međutim, na poslednje pitanje, „Da li je ova metoda uvek bila efikasna, naročito na duže staze?” mnogi bi odgovorili sa ne. Pre ili kasnije, to isto dete ponovo pravi probleme, a često potpuno iste kao i pre. Zbog čega? Odgovor leži u razlici između kazne i discipline.

ŠTA ZNAČI KAZNA?

Kazna je mera preduzeta protiv neke osobe zbog kršenja pravila ili neprimerenog ponašanja. Kazna ima za cilj da nečije ponašanje stavi pod kontrolu negativnom motivacijom. Postoje dve vrste kazne koje se uglavnom koriste sa decom.

1. Negativna verbalna kazna koja koristi negativne verbalne primedbe, ili neodobravanje; ovo je takođe poznato pod nazivom negativna disciplina.
2. Kazna koja koristi ozbiljan fizički ili emotivni bol; ovde spada telesna kazna.

Nažalost, obe ove vrste kazne se fokusiraju na grešku i ne pomažu deci da shvate kako mogu da poprave svoje ponašanje. Takođe, ono što dete uči je da je odrasli glavni i da je u tom slučaju upotreba sile (verbalne, fizičke ili emocionalne) nad slabijima od sebe prihvatljiva. Ovo vodi ka nasilju u školama, jer starija deca dominiraju nad mlađom i na silu im uzimaju novac, hranu, domaći ili bilo kakve predmete od vrednosti.

Umesto da pokaže detetu kako da stekne unutrašnju samokontrolu, ovakva kazna stvara ljutito, anksiozno i agresivno dete sa manjkom samostalnosti i saosećanja i time stvara veći problem za nastavnike i vaspitače i drugu decu.⁹

⁹ Pozitivno vođenje i disciplina http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/smp9/parent_education/guidance_discipline.htm pristup dana 20.10. 2005.

Verbalna kazna i kako se nositi sa besom

Negativna disciplina kao vrsta kazne ima za cilj da kontroliše ponašanje učenika, ali često se samo sastoji iz kratkih komandi ili izjava, ali ne vodi ka oštroj kazni, kao što su udarci ili ponižavanje. Nastavnici koji ne koriste fizičku kaznu često koriste ovu metodu. Ali, kao i kod fizičke kazne, deca i pri ovoj metodi postaju ljuta i agresivna ili imaju nisko samopouzdanje. Negativne strategije uključuju:

Komande: „Sedi dole i ćuti!“ „Napiši 100 puta „Neću traćiti vreme na besmislene stvari“.

Zabrane: „Nemoj to da radiš!“

Eksplozivne, besne izjave: „E, sad ćeš da vidiš!“

Kritike: „Je l' to najbolje što možeš?“

Pretnje: „Ako ne prestaneš da pričaš, ideš pravo kod direktora!“

Omalovažavanje: „Hoćeš li ikada naučiti da lepo pišeš?“

Često koristimo ovakve negativne strategije, kao i telesnu kaznu kada smo ljuti ili isfrustrirani. Pa ipak, postoji dosta pozitivnih načina za rešavanje besa i frustracije. Neki nastavnici kažu deci: „Jako sam ljut trenutno, treba mi momenat da se smirim.“ Neki broje do deset ili napuste učionicu na par minuta. Drugi će opisati svoja osećanja deci i reći im šta ih ljuti. Deca onda uče šta ne treba raditi i zašto. Možda će se takvo ponašanje ponoviti, ali će postati svesna koje su posledice njihovog ponašanja. Šta bi za Vas bilo najbolje rešenje?

Aktivnost: „NEMOJ“ – Koliko sam negativan/a?

Većina nas po inerciji daje „nemoj“ komande učenicima, što je oblik negativne discipline: „Nemoj da pričaš na času. Nemoj da trčiš po učionici.“ Možda i sami nismo svesni koliko često dajemo ovakve negativne komande: one dolaze same od sebe, ali naši učenici su svesni koliko ih često čuju. Ako želite da saznate koliko često dajete „nemoj“ komande, izaberite jednog učenika u svom odeljenju (ili zamolite svog pomoćnika) i dajte njoj ili njemu kutiju punu kamenčića ili školjki i plastičnu kesu. Zamolite učenika da kada god čuje „nemoj“ komandu, uzme iz kutije jedan kamenčić ili školjku i stavi je u kesu. Na kraju nedelje, izbrojte koliko kamenčića ili školjki ima u kesu. Da li ste se iznenadili?

Umesto da stalno dajete „nemoj“ komande (iako su one ponekad neophodne), naučite da ih iskažete na pozitivan način, jasno ističući poželjno ponašanje. Umesto da kažete: „Nemoj da trčiš u učionici“, na primer, pokušajte da kažete „Hodaj u učionici.“ Ovo jasno pokazuje učeniku šta od njega želite. Ponekad je potrebno da date razlog za neko pravilo, naročito ako ga iznosite prvi put. Objašnjavanje pravila može da zvuči ovako: „Hodaj po učionici. Ako trčiš, mogao bi da se sapleteš i povrediš se, a onda ćeš morati da ideš kod lekara.“

Telesna kazna

Rešavajući problem učenika kao što je Ramon, mnogi nastavnici bi pribegli nekom obliku telesne kazne. Dve vrste oštrog kažnjavanja koje se mogu javiti zajedno ili odvojeno su telesna i emotivna kazna. Obe su oblici nasilja nad decom koje krši njihova ljudska prava na poštovanje, ponos, jednaku zakonsku zaštitu i zaštitu od svih oblika nasilja.

Telesnom ili fizičkom kaznom, kao i pretnjom, smatra se kada nastavnik, roditelj ili staratelj namerava da nanese fizički bol ili nelagodnost detetu, najčešće sa ciljem da spreči dečju neposlušnost,

da ga kazni zbog toga i da spreči ponavljanje takvog ponašanja.¹⁰ Sve više širom sveta se smatra da je telesna kazna protivzakonita i da ne vodi boljem „učanju“. Šta sve spada u telesno kažnjavanje varira među kulturama, kao i unutar njih, a može da uključuje na primer:

- Udaranje deteta rukom ili predmetom (štapom, kaišem, cipelom, knjigom, lenjirom, itd.)
- Šutiranje, protresanje, bacanje deteta
- Štipanje ili čupanje za kosu
- Prisiljavanje deteta da bude u neudobnom položaju
- Prisiljavanje deteta na preterane fizičke vežbe ili fizički rad
- Nanošenje opekotina ili ožiljaka detetu
- Prisiljavanje deteta da jede neprikladne supstance (npr. sapun)

Dok se telesnom kaznom nanosi fizički bol, emotivna kazna ima za cilj da ponizi dete i nanese mu psihološki bol. Slično negativnoj verbalnoj kazni, ali daleko oštrije, ona može da uključuje javno ismevanje, sarkazam, pretnje, nazivanje ružnim imenima, vikanje, komandovanje ili druge radnje koje ponižavaju, npr. uskraćivanje odeće ili hrane detetu, ili prisiljavanje dece da javno ostanu u ponižavajućem položaju tela kako bi svi videli i komentarisali.

Za razliku od telesne kazne, koja je vidljivija, emotivnu kaznu je teže prepoznati. Bez obzira na to, kažnjavanje deteta time što ćemo ga poslati napolje da stoji satima na suncu kako bismo potkopali njegovu samopouzdanje putem javnog ismevanja ili time što ćemo mu uskratiti hranu ili odeću je isto toliko štetno koliko i razni oblici telesnog kažnjavanja.

Osim toga, ne postoji jasno razgraničenje između telesnog i emotivnog kažnjavanja. Veoma često deca doživljavaju telesno kažnjavanje kao

¹⁰ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

poniženje i degradaciju.¹¹ U ovom priručniku ćemo stoga koristiti termin „telesno kažnjavanje“ koje uključuje i fizičku i emotivnu kaznu.

Aktivnost: Da li se ovo smatra telesnom kaznom?

Pročitajte sledeći primer. Razmislite i popričajte s kolegama da li ovo spada u telesnu kaznu i da li će ta kazna naučiti dete nečemu.

Širinina Lekcija

Širin ide u školu svakog dana i uglavnom voli sve časove osim pravopisa. Kontrolni iz pravopisa je nešto čega se užasava. Za svaku reč koju ona ili njeni drugovi iz razreda pogrešno napišu, nastavnik ih tera da se popnu na brdo iza škole i snesu sa njega pet cigala. Te cigle se koriste za izgradnju zida oko škole. Širin ne razume kako će joj nošenje cigala pomoći da nauči pravilno pisanje, ali nema izbora. Ponekad isprlja i odeću tokom nošenja cigala, tako da i kod kuće dobije pridike.

Koliko je telesno kažnjavanje učestalo i zbog čega?

Setite se sopstvenog školovanja. Da li ste vi ili vaši drugovi ikada bili emotivno ili fizički kažnjeni? Moguće je da ćete reći „da“ jer se ova kazna često javlja svuda u svetu. Samo 15 od preko 190 svetskih zemalja su fizičko kažnjavanje zabranile zakonom. U ostalima, roditelji i vaspitači, uključujući i nastavnike u školama zadržavaju svoje „pravo“ da decu udare ili ponize.¹²

Dok bi većina nas osudila nasilje u opštem smislu, a posebno nad odraslima, nedovoljno pažnje se posvećuje nasilju nad decom. Zašto? Duboko ukorenjene tradicije i kulturološka verovanja podstiču upotrebu fizičke kazne u mnogim društvima. „Batina je iz raja izašla“ je popularna

¹¹ "Iskorenjivanje telesnog kažnjavanja dece u Zambiji", Save the Children - Švedska, Regionalna kancelarija za Južnu Afriku, Arcadia, 2005

¹² Njuel, Piter: "Imperativ ljudskih prava za okončanje svih oblika telesnog kažnjavanja dece" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

izreka. Česta su i verovanja da je ovakvo kažnjavanje 1) efikasno 2) sprečava da dete upada u nevolje 3) uči ih razlici između dobrog i lošeg 4) uliva poštovanje 5) razlikuje se od zlostavljanja. Istraživanja su, međutim, pokazala da ništa od ovoga nije istinito i da to u stvari jeste vrsta nasilja i zlostavljanja dece.¹³

Ostali mitovi ili činjenice o telesnoj kazni su nabrojani ovde.¹⁴ Da li ste nekada čuli nekoga da koristi ove izgovore kako bi opravdao/la upotrebu fizičke kazne? Da li ste Vi to nekada uradili ili barem pomislili na to? Budite iskreni.

Mit br. 1 „Mene su tako kažnjavali i ništa mi ne fali.“

Činjenica: Iako su mnogi osetili strah, bes i nepoverenje koje je proisteklo iz toga što su ih roditelji ili nastavnici vaspitavali udarcima, često baš oni koriste ove argumente kako bi umanjili krivicu koju osećaju jer svoju decu danas fizički kažnjavaju. Oni pravdaju svoje nasilno ponašanje. Međutim, njihovo nasilje pokazuje da im je telesna kazna ipak naškodila jer se tako nastavlja začarani krug nasilja. Deca koju oni loše tretiraju, loše će tretirati svoju decu i tako će se nastaviti generacijama.¹⁵ Takođe, ono što su prethodne generacije kroz nešto prošle, ne znači da se to i danas smatra normalnim. Na primer, to što neki nisu imali mogućnosti da prime potrebne vakcine, ne znači da oni žele da svoju decu u sadašnjem svetu ostave nevakcinisanu.

Mit br. 2: „Ništa drugo ne funkcioniše!“ ili „Sami su to tražili!“

Činjenica: Dok pozitivna disciplina zahteva poverenje i vezu međusobnog poštovanja između deteta i nastavnika, postizanje cilja putem bola je za

¹³ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁴ Adaptirano iz: "Od fizičke kazne do pozitivne discipline: alternative fizičkom/telesnom kažnjavanju u Keniji, zastupnički dokument "(nacrt br. 2) izdat od strane ANPPCAN Kenija, Januar 2005. <http://kenza.ms.dk/articles/advocacy/%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> pristup dana 29.09.2005.

¹⁵ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj discipline deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

lenjivce. To je prećutno priznanje da nismo uspeli da trajno naučimo dete lepom ponašanju. Ako prečesto koristimo telesnu kaznu, trebaće nam jako puno vremena i truda da se nove metode usvoje. Ako smo vikali, pretili ili fizički kažnjavali učenike predugo, teško ćemo uspostaviti efektivnu vezu punu poverenja, i to se neće desiti preko noći. Ovo zatim stvara osećaj da ništa drugo ne funkcioniše i da deca traže batine. Ali zapravo je problem pristup disciplinovanju, a ne dečja neposlušnost. Pravdanje da je dete provociralo nasilje je samo pokušaj da se nasilnik oseća manje krivim - lakše je kriviti žrtvu. Osim toga, da li biste udarili šefa, zaposlenog, supružnika ili najboljeg prijatelja kad „ništa drugo ne funkcioniše“? Nadamo se da ne!

Mit br. 3: „Fizička kazna daje najbolje rezultate. Ostale metode ne postižu rezultate.“

Činjenica: Kada su Vaši učenici poslušni jer se plaše kazne, to nije disciplina. Fizička kazna funkcioniše samo površno i kratkoročno. Zbog nje deca rade ono što im se kaže, ali samo dok im ne okrenete leđa. Ona ih uči da se bolje kriju ili da lažu kad se radi o lošem ponašanju, kako bi izbegli udarce ili poniženje. Stvaranjem nepoverenja i nesigurnosti uništavamo vezu između nastavnika i učenika. Deca postaju besna na onoga ko bi trebalo da ih podučava i brine o njima, jer im on umesto toga preti, udara ih ili ih vređa. I dok izolovani slučajevi telesne kazne imaju prividnog efekta, dete je zapravo samo privremeno pokorno i to iz straha.

Mit br. 4: „Fizička kazna uči pokornosti“

Činjenica: Ranije je bio običaj da se deca uče da ne preispituju autoritet, ali vremena su se promenila. Mnogi nastavnici preuzimaju metode predavanja koje su prilagođene potrebama deteta i ohrabruju decu da istražuju, da misle svojom glavom, da uvek postavljaju pitanja i traže odgovore, što im predstavlja radost. Fizička kazna, međutim kažnjava preispitivanje, kritičko mišljenje i ostvarivanje ličnih ciljeva. Upravo ove osobine su ono što je i deci i odraslima potrebno kako bi uspeli u dinamičnom, kompetitivnom i inovativnom društvu. Kada su deca prisiljena na poslušnost kroz pretnju, to guši njihovu urođenu kreativnost i preduzimljivost (što važi i za odrasle).

Mit br. 5: To mi je bila poslednja mogućnost, sve ostalo sam probao. Nisam imao izbora.

Činjenica: Ovaj izgovor nas pravda i uči decu da je nasilje kao krajnja mera opravdano. Ovo je neprihvatljivo. Na primer, da li je muž u pravu ako udari ženu jer mu je to bila poslednja mogućnost? Ne bi trebalo da to prihvatamo kad se radi o našim đacima. Osim toga, nije neuobičajeno da nastavnici i roditelji koriste fizičko kažnjavanje kao prvu meru, a ne kao poslednju, čak i za najmanju neposlušnost.

Mit br. 6: Jedino tako mogu da kontrolišem decu na času. Ima ih previše!

Činjenica: Ovaj izgovor se često javlja kod nastavnika koji predaju velikim razredima, od oko stotinu dece. Obično se dešava jer čas nema ustaljenu rutinu. Deca ne znaju šta se od njih očekuje i koje su posledice za ružno ponašanje. A nastavnik se nije potrudio da sa njima izgradi pozitivan odnos, kako bi ona želela da budu dobra prema njemu. Ovo je možda posledica autoritarnog stava u učionici, kada nastavnik kaže: „Ja sam nastavnik i radićemo kako ja kažem!“ U pokušaju da uspostavi kontrolu, nastavnik će upotrebiti telesnu kaznu, iako ne pokušava da umiri samo jedno dete, već i da zaplaši ostale, tako da bi se oni bolje ponašali (ali to nikada nije slučaj). Kao i mit br. 4, forsiranje željenog ponašanja kroz kazne ne stvara želju da se od nastavnika nešto nauči već samo strah od njega ili nje. Onda oni zbog ovoga nemaju želju da uče, što dodatno otežava naš posao, niti uče kvalitetno, što od nas čini loše nastavnike.

Mit br. 7: „Fizička kazna je deo naše kulture.“

Činjenica: Nekada se u odbranu telesne kazne spominje činjenica da je ona deo odrastanja u nekom društvu i da je promovisanje ideja o drugim merama discipline „zapadnjački“. Ovo se smatra nametanjem koje ne uzima u obzir vrednosti neke kulture, azijske, na primer. Azijska društva se zasnivaju na hijerarhijama koje imaju veze sa statusom i godinama. Od mladih se očekuje da poštuju, služe i u svemu slušaju starije, što uključuje i nastavnike. Iako je fizička kazna veoma rasprostranjena u Aziji, nije neophodno reći da postoji veza između tradicionalnog sistema vrednosti i fizičke kazne. Naprotiv, dve ključne vrednosti azijskih društava su harmonija i korišćene mentalnih sposobnosti kako bi se telo disciplinovalo, naročito kada se radi o

uspostavljanju samokontrole kada je svuda okolo kaos. Nasilje koje predstavlja telesna kazna je protivno ovim tradicionalnim vrednostima. Ono uništava društvenu harmoniju u učionici, kao i odnos između đaka i nastavnika. Šta više, ovakvo nasilje može da ugrozi veze koje će dete uspostavljati sa drugim ljudima kada odraste. Samopouzdanje deteta se oštećuje i uči na progresnoj lekciji da je nedostatak samokontrole izgovor za zlostavljanje drugih. Umesto telesne kazne, mogu se upotrebiti drugi tradicionalni načini disciplinovanja kao zamena za nasilje.¹⁶ Kada odrasli kojima se ukazuje poštovanje izbegavaju nasilje, to onda deca uzimaju kao primer i imitiraju.¹⁷ Osim toga, individualna i kulturološka verovanja koja promovišu telesnu kaznu mogu se relativno brzo izmeniti.¹⁸

Da li telesna kazna daje rezultate? Koje su njene posledice?

Telesna kazna i dalje postoji u velikoj meri zbog toga što nastavnici veruju u njenu delotvornost. Ali, da li je to tačno? Istraživanja u poslednjih 20 godina pokazuju da je jedini pozitivan rezultat telesne kazne momentalna poslušnost, dok su negativne posledice daleko brojnije.¹⁹ Upotreba fizičke kazne veoma retko daje željene rezultate, a to su trajne i pozitivne promene u ponašanju učenika. Naprotiv, može imati ozbiljne posledice i po dete i po Vas.

¹⁶ Save the Children, "Kako istraživati fizičku i emotivnu kaznu dece" Bangkok: Region jugoistočne, istočne Azije i Pacifika, 2004

¹⁷ Informacije pružila Elizabet Protasio-de Castro, rukovodilac programa za psihosocijalne traume i ljudska prava, Centar za studije integrativnog razvoja, Univerzitet na Filipinima, a objavljene su u delu: Power, Clark F. and Hart, Stuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj disciplini deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁸ Duran, Džoan E. "Telesno kažnjavanje: učestalost, predviđanje i posledice po razvoj deteta" u delu: Hart, Stjuart N. "Eliminisanje telesne kazne: korak napred ka konstruktivnoj disciplini deteta", Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005

¹⁹ Ibid.

- Kada koristimo telesnu kaznu, rezultati su nepredvidivi. Oni uključuju tugu, manjak samopouzdanja, ljutnju, bes, agresivno ponašanje, želju za osvetom, noćne more i mokrenje u krevetu, nepoštovanje prema autoritetu, depresiju, anksioznost, upotrebu droga, seksualno zlostavljanje, nasilje nad decom, nasilje nad supružnikom, delikvenciju, i naravno, još fizičkog kažnjavanja.²⁰
- Dugoročno gledano, deca koja su bila fizički kažnjavana češće razvijaju antisocijalno ponašanje i pre će i sama pribeći nasilju, i tako se stvara začarani krug nasilja iz generacije u generaciju.²¹ Nasilje rađa nasilje.
- Mi smo, kao nastavnici, odgovorni za to da podstaknemo rast i razvoj naših đaka. Fizička kazna može ozbiljno da naškodi razvoju deteta i da prouzrokuje edukativne, međuljudske i socijalne probleme. Na primer, istraživanja su pokazala da su se neki učenici ispisali iz škole zbog telesnog kažnjavanja, jer su uvek živela u strahu da će ponovo biti udarani ili ponižavani. Pošto više ne idu u školu, velika je verovatnoća da će početi da se bave prodajom droge ili drugim socijalno neprihvatljivim aktivnostima.^{22, 23}
- Čak i ako smo trenutno uspeli da zaustavimo loše ponašanje, i dalje nećemo dobiti pozitivan rezultat upotrebom telesne kazne. Zašto? Jer dete ne zna šta treba da radi. Sve što mu ova kazna govori je da prestane s određenim ponašanjem, ali ne i kako da nešto uradi ispravno. To bi bilo kao kada bismo Vam mi rekli da prestanete da koristite telesnu kaznu, a da Vas ne upoznamo sa metodama koje bi trebalo da koristite umesto nje.

²⁰ Ibid.

²¹ Adaptirano iz: "Od fizičke kazne do pozitivne discipline: alternative fizičkom/telesnom kažnjavanju u Keniji, zastupnički dokument " (nacrt br. 2) izdat od strane ANPPCAN Kenija, Januar 2005. <http://kenza.ms.dk/articles/advocacy/%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> pristup dana 29.09.2005.

²² Ibid.

²³ Cotton, Katherine, Disciplina u učionici i u celoj školi. Serija za napredovanje škole i istraživanja. Iclose-Up#9. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html> pristup dana 06.10.2005.

- Upotreba telesne kazne može da ima i suprotan rezultat, tj. može da podstakne ponašanje koje nismo želeli da podstaknemo. Ako dete traži pažnju, kao Ramon, kada ga nastavnik kažnjava, on je postigao ono što mu je bio cilj.
- Fizička kazna stvara netrpeljivost i prezir, te se dobri odnosi, puni poverenja između nastavnika i učenika, kao i učenika međusobno, mnogo teže grade. Naš posao zbog toga postaje težak i ne ispunjava nas, već frustrira. Nastavnik počinje da se užasava odlaska na čas. Učenici će zatim osetiti to nezadovoljstvo i nevoljno dolaziti na časove.
- Deca koja su žrtve fizičke kazne mogu završiti s ozbiljnim povredama koja zahtevaju medicinsku intervenciju, ili ostavljaju trajne ožiljke, a u najgorem slučaju mogu prouzrokovati i smrt. Na primer, može se desiti da čak i kada nastavnik samo preti da će upotrebiti prut, tim istim prutom ubode dete u oko. Nažalost, ovaj incident se zaista i desio.

ŠTA ZNAČI DISCIPLINA?

Reč disciplina se često pogrešno koristi, naročito kad se poistovećuje sa kaznom. Mnogim nastavnicima disciplina znači kazna. „Ovo dete treba disciplinovati!“ zapravo znači „Ovo dete treba da dobije batine.“ Ovo je POGREŠNO.

Disciplina je podučavanje ili treniranje osobe da se povinuje pravilima ili kodeksu ponašanja, kako dugoročno, tako i kratkoročno.^{24,25}

I dok kazna znači **kontrola** nad ponašanjem deteta, disciplina znači razviti njegovo ponašanje, tako da zadovoljava standarde. Namena

²⁴ Kersey, Katharine C. Don't Jime It Out On Your Kids: A Parent's and Techer's Guide to Positive Discipline, <http://www.cei.net/rcox/dontake.html> pristup dana 10.10.2005.

²⁵ Welker, J.Eileene, Make Lemons into Lemonate: Use Positives for Disciplining Children. <http://www.ohioline.osu.edu/hyg-fact/5000/5/5153.html> pristup dana 10.10.2005.

discipline je da nauči dete samokontroli i samopouzdanju, tako što se fokusira na ono što želimo da dete nauči i šta je ono sposobno da usvoji. Disciplina je osnova koja izvodi dete na pravi put kako bi uspostavilo harmonične odnose da samim sobom i sa drugim ljudima. Cilj discipline je da deca razumeju svoje ponašanje, preuzmu inicijativu, postanu odgovorna i da poštuju sebe i druge. Drugim rečima, ona će tim putem usvojiti pozitivan način razmišljanja koji će zadržati tokom celog života. Na primer, kada pomislite na disciplinovanu osobu, ko Vam padne na pamet? Olimpijski gimnastičar, neko ko je prekinuo lošu naviku, kao što je recimo, pušenje, ili neko ko može da ostane miran dok oko njega vlada kaos. Sve ove stvari zahtevaju samokontrolu i to je primarni cilj discipline.

Disciplina oblikuje dečje ponašanje i pomaže mu da nauči samokontrolu kroz ohrabrivanje, a ne kroz bolne i nepotrebne posledice. Ako ste roditelj ili imate prijatelje koji imaju decu, razmislite o prvoj ili drugoj godini u životu deteta. Kako je ona ili on naučila/o da tapše, hoda ili priča? Vi ili Vaš prijatelj ste verovatno upotrebili tehniku „modelovanja“ ili pokazivanja kroz primer dok dete ponavlja ono što vidi i ima priliku da vežba. Sigurno ne kroz vikanje, batine, uvrede ili pretnje. Ovo ohrabrivanje je vrsta nagrade koja stimuliše dete da nešto radi, nauči ili postigne. Tako se gradi i samopouzdanje, jer dete uči da je ono samo odgovorno za to da svoju pohvalu ili nagradu zasluži. Deca tada imaju izbor, da zasluže ili ne zasluže. Ovo im daje uvid u to da imaju kontrolu nad svojim životima, što je ključno za zdravo samopouzdanje. Takođe, izostanak pohvale za neposlušnost, kao recimo ignorisanje ponašanja kao što je treskanje ili kašnjenje na čas (koja su i namenjena za dobijanje pažnje), će vremenom naučiti dete samokontroli jer on ili ona ne dobija pažnju koju traži tim ponašanjem. Dete uči da je jedini način na koji može dobiti pažnju da se lepo i ispravno ponaša.

Hajde da se vratimo Ramonu i pogledamo kako ga je njegov nastavnik disciplinovao i šta je od njega naučio.

Studija slučaja: Ramonova Promena²⁶

Sledeća nedelja je počela slično kao i prethodna. Ramon je nastavio da pravi probleme, a njegovo nekontrolisano ponašanje je svakoga izluđivalo. Ali, ja sam dosta razmišljala o Ramonu preko vikenda. Razmišljala sam kako se osećam zbog njega i prevashodne emocije su bile bes i nervoza. Knjiga Kooperativna Disciplina govori o tome da to kako se zbog nekog učenika osećamo, govori mnogo o tome zašto se on loše ponaša. Kada napokon razumemo zašto neki učenik radi to što radi, problem je mnogo lakše rešiti.²⁷

Ako se osećamo besno, to je pokazatelj da dete traži prevlast, a ako nas čini nervoznim i iziritiranim, to znači da traži pažnju. Što sam više razmišljala o tome, bolje sam shvatala da je Ramon uglavnom galamio pred odraslima i drugarima iz razreda kako bi dobio pažnju. Kada napokon obratimo pažnju na njega, on traži prevlast nad nama tako što odbija da prestane sa tim ponašanjem, što u nama izaziva neverovatnu ljutnju. Onda sam shvatila da sam nesvesno Ramonu prepuštala kontrolu nad sopstvenim časom. Ne krivim ga, na kraju krajeva, ja sam odgovorna za svoje ponašanje. Shvatila sam da ako ne mogu da kontrolišem njega, mogu da kontrolišem ono što ja sam govorim i radim. Imala sam novi plan i stav.

U sredu sam odlučila da, bez obzira na to šta Ramon bude uradio, neću obratiti pažnju na njega, što je on svojim ponašanjem zahtevao. Ignorisaću ga. Kada je deset minuta zakasnio na čas, ponašala sam se kao da se ništa nije desilo. Dala sam svojoj asistentkinji parče papira i zamolila je da beleži sve što Ramon radi, ali da nikako ne pokušava da interveniše.

Ramon samo što još nije skinuo odeću na sred časa. Trčao je kroz redove klupa, igrao se sa kosom jedne učenice, skinuo asistentkinji naočare, provlačio se kroz vrata kao da će da pobegne sa časa, čak se i popeo asistentkinji na stolicu. Nismo rekli ništa. Ostatak razreda me je gledao kao da sam poludela. Objasnila sam im da imamo mnogo

²⁶ Ova studija slučaja je preuzeta i prilagođena iz dnevnika Elen Berg, nastavnice književnosti u višim razredima škole Tarner, Sent Luis, Misuri, SAD. <http://www.middleweb.com/msdiaries01/MSDiaryEllenB7.html> pristup dana 06.10. 2005.

²⁷ Albert, Linda and Desisto, Pete. Cooperative Discipline, American Guidance Service, 1996.

važnija posla od toga da obraćamo pažnju na one koji neće da uče, pa smo nastavili kao i obično. Bila sam prezahvalna svim učenicima koji su ga potpuno ignorisali, osim povremenog kikota, čak i kada je ih je direktno uznemiravao.

Ramonovo ponašanje se pogoršalo. Tokom celog časa neprestano me je pitao da ide u toalet, kod zamenika direktora ili do obezbeđenja. Nastavila sam da ga ignorišem.

A onda se desilo nešto neverovatno. Pri kraju časa, seo je na svoje mesto. Kada sam počela da prozivam učenike i puštam ih kući, prišao mi je i rekao: „Mogu li i ja da idem, gospođo Berg?“ Čekao je i čekao dok nisam prozvala svakog učenika, pitajući da li sme da ide, ali ne odlazeći dok mu napokon nisam dala dozvolu.

Pitala sam se šta će se desiti sledećeg dana. Hoće li se nešto promeniti ili ću i dalje morati da trpim Ramonovo užasno ponašanje?

U četvrtak, Ramon je došao na vreme, sa papirom, olovkom i knjigom. Sedeo je mirno i dizao ruku da postavi pitanje. Ceo čas nije ustao sa stolice niti pričao bez dozvole. Malo se vrpeljio, ali bilo mi je jasno da mu je teško da sedi mirno. Nije radio zadatke koje sam zadavala, ali mislim da je tada samokontrola bila dovoljan posao za njega.

Šta sam naučila? Nije dovoljno dobro da se oslanjamo na to što smo „oduvek radili“. Da sam nastavila sa starim metodama koje bi navodno rešile problem ranije, znam da se Ramonovo ponašanje ne bi promenilo. Znam da neki nastavnici veruju da učenici moraju lepo da se ponašaju čim im mi zapovedimo, ali stvarnost je drugačija i mnogi od njih to neće uraditi. Mi smo ovde odrasli i na nama leži odgovornost da se adaptiramo potrebama svih naših učenika, a ne samo onima koji sede mirno, lepo se ponašaju ili razumeju nešto čim im objasnimo prvi put.

Ramon me je naučio da ne mogu nikoga ni na šta da nateram, ali ako promenim pravila svog časa, mogu da utičem na njegove odluke. Jedna bibliotekarka mi je rekla da pravi rad počinje sa učenicima koji imaju problema.

Takođe ne možemo sve da kontrolišemo, niti svakoga, ali mi imamo kontrolu nad svojim časom. To je izbor koji imamo mi, kao ljudi i

profesionalci, naša reakcija na teške situacije.

Kada sam to shvatila, za Ramona se sve promenilo.

Sledeća tabela sadrži pozitivne mere discipline, a nasuprot njih su kaznene metode.²⁸ Koje od njih je Ramonova nastavnica upotrebila? Koje biste Vi koristili na svom času?

Disciplina je:	Kazna je:
Davati deci izbor između pozitivnih alternativa	Govoriti im šta NE SMEJU da rade
Nagrađivanje truda i lepog ponašanja	Biti grub kada se ne ponašaju primereno
Kada sva deca poštuju pravila o kojima se pričalo i poznata su svima	Kada dete poštuje pravila jer mu se pretilo ili je bilo „podmićivano“
Dosledno, čvrsto vođstvo	Kontrolisanje, sramoćenje ili ismevanje
Pozitivan stav i poštovanje prema detetu	Negativan stav i nepoštovanje
Odsustvo fizičke i verbalne agresije i nasilja	Fizička ili verbalna agresija i nasilje
Logične posledice vezane za neposlušnost	Posledice koje su nelogične ili nevezane za ponašanje
Kada dete mora da se izvini ili popravi situaciju kada je njegovo ponašanje loše uticalo na nekoga	Kada je dete kažnjeno ako je nekoga povredilo, umesto da nauči kako da se izvini
Razumevanje individualnih mogućnosti, potreba, okolnosti i stepena razvoja	Mere neprimerene stepenu razvoja deteta. Individualne okolnosti, sposobnosti i potrebe se ne uzimaju u razmatranje

²⁸ From Physical Punishment to Positive Discipline: Alternatives to Physical/Corporal Punishment in Kenya. An Advocacy Document (Draft Two) by ANPPCAN Kenya Chapter, January 2005. <http://kenya.ms.dk/articles/advocacy%20document%20ANPPCAN.htm?udskriv+on%5D> [accessed online on 9/29/2005]

Disciplina je:	Kazna je:
Naučiti decu da razviju samodisciplinu	Učiti decu da se ponašaju primereno samo kada rizikuju da budu uhvaćeni radeći suprotno
Slušanje i modelovanje	Stalno pridikovanje deci za male greške, što dovodi do toga da nas ignorišu ili ne slušaju
Greške kao prilika za učenje nečeg novog	Primoravati decu da slušaju nelogična pravila „jer sam ja tako rekao“
Kritika je usmerena ka ponašanju, a ne ka detetu - „to što si uradio/la nije dobro“	Kritika je usmerena ka detetu - „baš si glup/a, nisi dobar/dobra“

POZITIVNA DISCIPLINA U UČIONICI

Deci je potrebno da uče jer time razumeju i prate društvena pravila. Ali je nepotrebno i može biti veoma štetno udariti ili zlostavljati dete na bilo koji način. Mnštvo dokaza upućuje na to da devojčice i dečaci bolje reaguju na pozitivne pristupe, kao što su pregovaranje ili nagrade nego na kaznu nanetu verbalnim, fizičkim ili emocionalnim zlostavljanjem.²⁹

Pročitajte sledeće scene u učionicama i razmislite da li možete da izdvojite pozitivne metode od negativnih načina za korigovanje ponašanja učenika.³⁰

²⁹ Save the Children, "Kako istražvati fizičku i emotivnu kaznu dece" Bangkok: Region jugoistočne, istočne Azije i Pacifika, 2004

³⁰ Ovo poglavlje je adaptacija koja je u originalu osmišljena za roditelje u delu: Doescher, S. and Burt, L. *You, Your Child and Positive Discipline*. Oregon State University Extension Service, March 1995, <http://eesc.orst.edu/agcomwebfile/edmat/ec1452-e.pdf> pristup dana 12.10.2005.

Prva scena

Lek ulazi u učionicu, spremna da započne čas matematike sa četvrtim razredom. Ona počinje da predaje, međutim njeni đaci i dalje pričaju i ne slušaju je. Ona poviče: „Molim vas, svi prestanite s pričom. Čas je počeo!“ Svi se smire osim Čaia. On i dalje priča sa drugom o fudbalskoj utakmici koja je sinoć bila na TV-u. Lek podiže glas: „Čai kada ćeš više da učiti? Idi u ćošak! Sad si u nevolji, samo sačekaj dok se zaviši čas!“ Direktor, koji je prolazio pored učionice, zastaje i upita: „Želite li da mu pokažem ko je ovde glavni?“ Plačući, Čai odlazi do ćoška, plašeći se onoga što sledi i misleći o tome kako bi voleo da je negde drugde. Možda sutra i ne dođe u školu.

Druga scena

Lek ulazi na čas matematike sa četvrtim razredom. „Svi se stišajte molim vas, počeo je čas matematike i svi pažljivo slušajte.“ Pošto su se svi smirili, Lek čuje Čaia kako priča sa drugom. Lek pita: „Ko to i dalje priča? Izgleda da neko ne može da zapamti pravila.“ Direktor koji u tom trenutku prolazi pored učionice čuje šta je Lek prokomentarisala i ljutito pita ima li problema i kaže da ako ima on će se brzo pobrinuti za to. Lek mu zahvaljuje ali kaže da će ona srediti situaciju. Kada je direktor otišao, Lek pogleda u Čaievom pravcu i kaže: „Pitam se zašto je direktor to rekao? Šta ti misliš?“ Čai pokunjeno odgovara: „Pa, zato što sam ja i dalje pričao, a čas je počeo.“ Lek upita: „Kada može da se priča bez ometanja drugih?“ „Kad se završi čas.“ Odgovara Čai. Lek klimne glavom i pita Čaia koliko je 100 podeljeno sa 2. On odgovara 50. Lek se nasmeši i reče: „Odlično.“ Čai je pazio tokom celog časa i nije ni progovorio sa drugom do kraja.

Treća scena

Lek ulazi na čas matematike sa četvrtim razredom. „Svi se stišajte molim vas, počeo je čas matematike i svi pažljivo slušajte.“ Pošto su se svi smirili, Lek čuje Čaia kako priča sa drugom. Lek uzima ceduljicu i na nju napiše „Ne poštuje pravila u učionici“ i kaže Čaiu da je ispuni svojim imenom, prezimenom, imenom nastavnika i datumom. Lek mu kaže: „Čai, staviću ovu ceduljicu na tvoju klupu. Ako je još uvek tu na kraju časa, možeš da je baciš. Ali, ako nastaviš da pričaš, uzeću je i dati direktoru.“ Na kraju časa, Čai je bacio ceduljicu.

Ako su tehnike disciplinovanja negativne, one će obeshrabriti i frustrirati učenike. Međutim, ako su pozitivne, pomoći će deci da usvoje pozitivna ponašanja.

U prvoj i drugoj sceni, postoje negativne situacije između Lek i Čaia. Možete li da ih prepoznate?

Odgovor: U prvoj sceni, Lek i direktor reaguju eksplozivno i u besu. Oni prete Čaiu: „Samo sačekaj do kraja časa!“ „Želite li da mu pokažem ko je ovde glavni?“ Lek ovde koristi nerazumnu kaznu koja nema poentu, kada tera Čaia u ćošak. U drugoj sceni, ona omalovažava Čaia sarkazmom. „Izgleda da neko ne može da zapamti pravila.“ Kako li se Čai oseća posle njihovih burnih reakcija?

Druga i treća scena, međutim, sadrže i pozitivne primere. U drugoj sceni, Lek ulazi u prostoriju i daje uputstva za to kakvo ponašanje očekuje (smirite se) i daje razlog za to (Počinje čas matematike i svi treba pažljivo da slušaju).

Ona postavlja pitanje kao reakciju na direktorov komentar. „Pitam se zašto je direktor to rekao?“ Ovo pitanje ukazuje Čaiu na to kako je direktor odreagovao i koje su posledice njegovog ponašanja koje bi naljutile direktora, Lek i njegove drugare iz razreda. Lek takođe klima glavom da pokaže Čaiu da je u pravu kada kaže da može na kraju časa da priča s drugovima. Ona takođe ohrabruje pozitivno ponašanje tako što mu postavlja jednostavno pitanje na koje on tačno odgovara. Ona ga zatim pohvali i nasmeši se. Ovo pokazuje Čaiu da Lek nije ljuta i da je sve u redu. On zna da je njegovo ponašanje predstavljalo problem, a ne on sam. U trećoj sceni, Lek upotrebljava nežnu, ali čvrstu metodu - daje mu izbor da odluči kako želi da se ponaša. Čai postaje odgovoran za svoje ponašanje i ono što će se desiti kao posledica.

Sedam principa pozitivnog disciplinovanja

1. Poštujte dostojanstvo deteta.
2. Razvijajte prosocijalno ponašanje, samodisciplinu i karakter
3. Neka dete uvek aktivno učestvuje
4. Poštujte potrebe svakog deteta, njegov razvoj i kvalitet života
5. Poštujte motivaciju deteta i njegove poglede na život
6. Budite fer, poštujte jednakost, odsustvo diskriminacije i pravednost
7. Nagrađujte solidarnost

Izvori: F. Klark i Hart, Stjuart N. "Put ka konstruktivnoj disciplini dece" u delu: Hart, Stjuart N (ed.), Ukidanje telesne kazne: „Put ka konstruktivnoj disciplini dece“ Pariz: UNESCO Izdavaštvo, 2005.

Koraci ka pozitivnoj disciplini

I dok je kazna samo prost čin, pozitivna disciplina je proces od četiri koraka koji prepoznaje i nagrađuje primereno ponašanje na sledeći način.³¹

1. **Željeno ponašanje se objašnjava** „Svi se stišajte sada, molim vas.“
2. **Navode se jasni razlozi:** „Sada počinje čas matematike i svi treba da slušaju pažljivo.“ Ovo znači da kada se svi stišaju, ukazuju poštovanje drugima. *Ovo je dobar primer za to da druge treba tretirati onako kako želimo da oni tretiraju nas.*
3. **Traži se potvrda o razumevanju** „Vidiš li sada zašto je važno da se svi smirimo?“ Ili, u Čaievom slučaju „Kada možemo da pričamo bez ometanja časa?“
4. **Ohrabruje se ispravno ponašanje:** Kontakt očima, klimanje glavom, osmeh, pet minuta produžen odmor, dodatni poeni ili pohvala pred celim odeljenjem ili školom (društveno priznanje je najveća nagrada). Kada se nagrađuje, to treba da bude odmah i malo, ali vredno.

Ovaj proces daje rezultate kod dece pojedinačno, ali može biti koristan i za one od Vas koji rade sa velikom brojem dece, ili grupama. „Trik“ je da se deca oseće vrednima i da se trud svakog deteta priznaje i da se svako dete tretira kao važan deo tima.

Zapamtite: Čim primetite da neki učenik radi nešto ispravno, momentalno ga nagrađite. Ovo je ključ pozitivne discipline.

³¹ Adaptirano iz: Pozitivna disciplina: pristup i definicija <http://www.brainsarefun.com/Posdis.html> pristup dana 02.12. 2005.

Napomena: Pozitivna disciplina NE uspeva ako:

1. Trud jednog učenika ili celog odeljenja nije nagrađen dovoljno brzo.
2. Akcenat je na zadatku, a ne na ponašanju. Na primer „ Dobro je da si napokon učutao“, umesto „ Lepo od tebe što si bio obziran prema drugima tako da i oni mogu da čuju.“
3. Akcenat ostaje na onome što učenik radi pogrešno, umesto na onome što radi ispravno.

Kada koristimo pozitivnu disciplinu, bitno je da imamo na umu odnos 4:1. Na svake četiri pohvale učenika ili odeljenja, ide jedna kritika. Budite dosledni, jer time pokazujete da ste ozbiljni kada ih uhvatite da rade nešto neispravno, ali takođe da to zaista i mislite kada čine nešto ispravno i vi ih pohvalite.³² Da biste postigli odnos jedan prema četiri, možete voditi dnevnik na kraju svakog časa ili dana, i setite se koliko ste puta uhvatili svoje učenike da rade nešto ispravno, a koliko puta ste ih opomenuli. Možete zamoliti učenika ili asistenta da prati Vaše pohvale dok to ne postane rutina, a pridike postanu retkost.

Nastavnici koji koriste pozitivnu disciplinu veruju u sposobnosti svojih učenika i zrače poštovanjem i pozitivnom energijom. Kada nastavnik zaista želi da se uključi u život svojih učenika i reaguje na načine koji ohrabruju, onda je verovatnoća da će oni biti neposlušni znatno manja.

Aktivnost za razmišljanje: učenje i primena pozitivnih lekcija

Nastavnici i učenici imaju mnoštvo prilika u toku dana da se povežu na pozitivan način. Setite se jednog takvog događaja kada ste dobro

³² Ibid.

sarađivali sa učenicom, možda u toku rada jedan na jedan sa učenicom. Opišite taj događaj u prostoru ispod. Kako možete upotrebiti ove informacije da biste se bolje razumeli sa ostalim učenicima i izbegnete negativne mere discipline?

Šta je učenik uradio?

Šta ste Vi rekli ili uradili?

Kako je dete reagovalo?

Kako ste se osećali?

Kako možete upotrebiti ovo iskustvo u radu sa drugom decom?

IZBEGAVANJE DILEME KOD DISCIPLINOVANJA

U ovom poglavlju smo razmotrili dileme po pitanju disciplinovanja, to jest, po pitanju izbora koji imamo: kontrolisati ponašanje učenika zarad sebe ili razvijati njihovo ponašanje zarad njih samih. Ovo je dilema koja vodi poreklo od pogrešne ideje da su disciplina i kazna jedno te isto i da su radnje kod ove dve stvari iste, i napokon, da će rezultati biti isti. Da bismo izbegli zabunu, objasnili smo razliku između kazne i discipline i posledice jednog i drugog - kazne i pozitivne discipline i procesima pozitivne discipline. Nadamo se da ste naučili dosta novih stvari i došli do nekoliko korisnih ideja, kao i naučili nešto o tome kako naše metode disciplinovanja utiču na dečje ponašanje, tako što ga ohrabruju ili mu škode na duge staze. Sledi još jedna vežba kako biste mogli da proverite svoje znanje o razlikama između pozitivne i negativne discipline.

Aktivnost: Pozitivna ili negativna disciplina?

Koji se disciplinski postupci u sledećoj tabeli mogu nazvati pozitivnim, a koji negativnim? Označite polje za koje mislite da je ispravno. Zatim, zabeležite u poslednjem polju ako ste nekada koristili ovu meru discipline. Budite iskreni!

Disciplinska mera	Pozitivna (✓)	Negativna (✓)	Da li ste nekada koristili ovu metodu? da / ne
1. Skretanje pažnje učenicima na to da je čas počeo			

Disciplinska mera	Pozitivna (√)	Negativna (√)	Da li ste nekada koristili ovu metodu? da / ne
2. Davanje direktnih uputstava (o tome kako će se čas odvijati)			
3. Donošenje zaključaka unapred			
4. Optuživanje bez dokaza o krivici			
5. Šetanje po učionici			
6. Upotreba sile			
7. Naređivali ste			
8. Ponašali ste se onako kako biste želeli da se učenici ponašaju (davanjem ličnog primera)			
9. Generalizovali ste ponašanje nekog učenika			
10. Javno ste poredili jedno dete sa drugim			
11. Obogatili ste okruženje u učionici nečim novim			
12. Predvideli ste neke probleme			
13. Insistirali ste da imate pravo i ponašali se dominantno			
14. Postavili ste jasna i čvrsta pravila			

Odgovori: Postupci pod brojevima 1, 2, 5, 8, 11,12 i 14 su pozitivni.³³
 Postupci pod brojevima 3, 4, 6, 7, 9, 10 i 13 su negativni.³⁴ Kakav je Vaš rezultat? Koliko ste negativnih a koliko pozitivnih metoda koristili?

³³ McDaniel, Thomas R. „Bukvar školske discipline: stari i novi principi“ Phi Delta Kappa, Septembar 1986. Apstrakt dostupan na <http://www.honorlevel.com/techniques.xml> pristup dana 06.10. 2005.

³⁴ Albert, Linda. A Teacher's Guide to Cooperative Discipline. Circle Pines, Minnesota: American Guidance Service, 1989.

Izgradnja pozitivnih odnosa između nastavnika i učenika

Šta ćete naučiti:

- Osnovu međusobne veze između nastavnika i učenika
- Zašto se deca ponašaju na određeni način
- Zašto su deca neposlušna
- Podrobnije ćete upoznati svoje učenike
- Razumevanje ličnih života Vaših učenika
- Komunikacija između roditelja i nastavnika
- Strategije za ohrabrivanje deteta

OSNOVA MEĐUSOBNE VEZE IZMEĐU NASTAVNIKA I UČENIKA

Nastavnici koji koriste pozitivnu disciplinu poštuju, ohrabruju i podržavaju svoje učenike. Oni razumeju zašto se dete ponaša na određeni način, kao i to kako dete vidi samo sebe što može da dovede do neposlušnosti. Takođe, oni se saosećaju sa sposobnostima i životnim situacijama deteta. Očekivanja nastavnika moraju biti realna, i dete more biti prihvaćeno takvo kakvo jeste, a ne onakvo kakvo bi trebalo da bude. Ovakav nastavnik razume da je neposlušnost prilika da se nešto novo nauči, a ne pretnja njegovom autoritetu.

Uspostavljanjem takve pozitivne veze, pune razumevanja i saosećanja, učenici stiču poverenje u svoje nastavnike i cene njihova odobrenja i pohvale. Učenici reaguju na pozitivnu disciplinu i dosledna pravila tako što se bolje ponašaju, a kvalitet te međusobne veze se poboljšava. Na kraju, najbolji nastavnici će biti oni koji se pokažu kao najbolji uzori, koji su dovoljno važni deci da žele da ih imitiraju i impresioniraju.

ZAŠTO SE DECA PONAŠAJU NA ODREĐENI NAČIN

Izbori

Gospođica Samina predaje hemiju i od početka je imala problema sa Harijem. Nikada se nisu slagali. Šta god bi Samina tražila od Harija da uradi, na primer, da dođe na vreme na čas ili da preda domaći svakoga dana, Hari jednostavno nije slušao. Ono što ona nije shvatala, a što je jedan drugi nastavnik primetio, je da bi Samina uvek formulisala svoj zahtev kao pitanje: „Hari, možeš li molim te da dolaziš na vreme?“ i on bi uvek odgovorio sa „Ne!“

Niko ne može na silu naterati dete da se ponaša na određeni način. Samina bi svaki put zamolila Harija da usvoji pravilno ponašanje, ali bi on to uvek odbio. Zašto? Ponašanje se bazira na izboru, a Vaši učenici biraju kako će se ponašati. Ne možete ih prisiliti i zbog ovoga kazna ne funkcioniše na duge staze. Međutim, kako smo videli u prethodnom poglavlju, Vi možete uticati na izbor koji će dete napraviti, ali na promena mora početi od Vas. Ramonova nastavnica je morala da nauči kako da komunicira s njim i ostalim učenicima, tako da on ne bi odlučio da ometa čas. Vi imate isti izazov. Vaša uloga je da pronađete razloge za ove loše izbore i da taj izbor bude između načina ponašanja.

Kao što smo videli u prvom delu ovog priručnika, deca uče i ponašaju se na određeni način zbog naslednih faktora, okruženja u kome žive i ličnih i psihičkih potreba. Mi ne možemo da promenimo njihovo nasleđe, a imamo ograničen uticaj na njihovo okruženje, naročito ako roditelji i društvo ne sarađuju s nama u potpunosti. Ali, ako možemo da razumemo zašto dete pravi izbore kakve pravi o svom ponašanju, možemo uticati na njih. Zapamtite: ponašanje uvek ima svoj razlog koji se može razumeti. Naši učenici imaju svoje razloge, iako možda toga nisu svesni. Kada budete razumeli njihov ugao gledanja, onda na njihova ponašanja možete odgovoriti efikasno, samopouzđano i racionalno.

Aktivnost: Isti učenik, različito ponašanje

Izaberite jednog učenika iz svog odeljenja čije Vas ponašanje nervira ili frustrira. Posmatrajte ga oko nedelju dana, naročito van časa. Da li se ona ili on ponaša isto na drugim časovima? Ako ponašanje varira,

zbog čega se baš na Vašim časovima ružno ponaša? Konsultujte se s nastavnikom koji nema problema sa tim učenikom/učenicom. Šta taj nastavnik radi drugačije nego Vi? Da li pravite istu grešku kao gospođica Samina? Da li ste kaznili dete, pa ono ne želi da dolazi na čas? Ili drugi nastavnici jednostavno daju izbor detetu da ono može postati odgovorno za svoje ponašanje na pozitivan način?

Ako verujemo da svako dete ima izbor kada se radi o ponašanju, onda moramo primeniti ovaj pristup na nas same i naše reakcije u toku časa. Zapitajmo se kakve izbore pravimo i zbog čega, a onda ćemo pripaziti na to kako izražavamo svoje emocije, kroz gestikulaciju i glas.

Potreba za pripadanjem

Krajnji cilj svakog ponašanja bilo kog učenika je da ispuni svoju potrebu da oseti da negde pripada.³⁵ Ovo je osnovna potreba, i zajednička je odraslima i deci. Svako od nas teži ka tome da se oseti važnim i pronađe mesto gde pripada. U ovoj potrazi, biramo verovanja, ponašanja, osećanja za koje smatramo da će nam dodati na važnosti. Kako deca veliki deo dana provode u školi, ovo je veoma bitno. Takođe, kada dete izabere određeni način da postigne ovaj cilj, bilo da je to kroz dobro ili loše ponašanje, ovo se dešava veoma rano u životu i postaje karakteristika te osobe. To traje celog života!

Zbog toga baš Vi predstavljate važan faktor u tome da svako dete izabere društveno prihvatljiv način ponašanja.

Učenici moraju da ispune sledeće potrebe kako bi osetili da pripadaju³⁶

- Moraju se osetiti **SPOSOBNIM** da ispune ono što se od njih traži i time zadovolje standarde koji se od njih traže u učionici i školskom okruženju uopšte.
- Moraju da osete **POVEZANOST** sa svojim nastavnicima i

³⁵ Demokratski pristup rukovođenju u učionici, <http://educ.sfu.ca/courses/educ326/chapter3.htm> pristup dana 06.10. 2005.

³⁶ Albert, Linda and Desisto, Pete Cooperative Discipline: American Guidance Service, 1996

drugovima iz razreda.

- Moraju da znaju da značajno DOPRINOSE grupi.

Tri bitna faktora se zahtevaju od Vas kao nastavnika, kako biste svakom učeniku omogućili gore pomenuto (osećaj sposobnosti, povezanosti, doprinosa):

1. Kvalitet Vašeg odnosa sa učenicima koji se bazira na poverenju, uzajamnom poštovanju i razumevanju (a ne na strahu).
2. atmosfera u učionici koja osigurava uspeh (na primer, svako dete treba da se oseti uključenim i cenjenim dok sarađuju u na zajedničkim zadacima)³⁷
3. Primerenost pravila u učionici (kako nastavnik upravlja učionicom biće sledeća tema ovog priručnika).

Nalaženjem načina da ispunite sva tri kriterijuma koji su deci potrebni da bi osećala pripadnost, možete sprečiti neposlušnost koja se i dešava u pokušaju da se ova potreba zadovolji. Takođe ćete pomoći i dobrim, ali i pasivnijim učenicima da učestvuju na Vašem času. U svakom slučaju, najbolji način da se potreba za pripadanjem zadovolji je ohrabrivanje.

³⁷ Mnoge tehnike za poboljšanje klime u odeljenju su navedene u delu: UNESCO "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004 http://www2.unescobkk.org/ips/ebooks/documents/Embracing_Diversity/index.htm

ZAŠTO SU DECA NEPOSLUŠNA?

Ne brinite - Vaši učenici nisu namerno neposlušni. Zapravo, u velikom broju slučajeva, postoji dobar razlog. Za ove razloge se veruje da su najčešći uzroci ružnog ponašanja:

- zadatak je previše lak ili previše težak za učenika
- rad nije zanimljiv, te je učeniku dosadno
- metode podučavanja ne odgovaraju metodama učenja određenog učenika
- učenik možda nije spreman za čas
- učeniku je nejasno šta očekujemo od njega ili su očekivanja previsoka
- društvene veštine učenika su slabe, on/a ne komunicira dobro sa Vama ili drugim učenicima, ili ima nizak stepen samopouzdanja.

Svi ovi razlozi mogu da izazovu da učenici postanu obeshrabreni, a obeshrabreni učenici su upravo oni koji postaju neposlušni. Oni ne veruju da mogu da pripadaju na koristan način. Stoga oni nalaze način da pripadaju putem neposlušnosti.

Osim gore navedenih razloga, smatra se takođe da su deca neposlušna sa ciljem da ostvare neki od sledeća četiri cilja:

1. traženje pažnje
2. traženje moći
3. traženje osвете
4. izbegavanje neuspeha ili osećaja da nije dovoljno dobar/dobra³⁸

Setite se ponovo učenika ili učenice koji Vas nerviraju ili čije Vas ponašanje zabrinjava i zapitajte se koji su razlozi za to ponašanje? Na primer, ako se nervirate kada Vas to dete ne sluša, kao Ramon, onda ono traži pažnju. Ako u Vama izaziva bes, onda dete traži nadmoć. Da li Vas ponašanje nekog učenika vređa? Ako je to slučaj, onda Vaš učenik traži osvetu. Frustrira li Vas dotle da ne želite više da predajete? Onda taj

³⁸ Dreikurs, Rudolf. Deca: Izazov Njujork, NY: Duell, Sloan and Pearce, 1964. Dreikurs, Rudolf and Soltz, Vicki. Deca: Izazov Toronto: McClelland & Stewart, 1987. Albert, Linda and Desisto, Pete Cooperative Discipline: American Guidance Service, 1996

učenik veruje da je manje dobar nego ostali i nestašan je kako bi dobio osećaj sigurnosti. Hajde da bliže proučimo ove uzroke i vidimo šta se povodom njih može učiniti.³⁹

Traženje pažnje

Svako dete zahteva pažnju i ovo je najčešći uzrok neposlušnosti. Jedan od važnijih ciljeva svakog nastavnika treba da bude da svakom detetu posveti potrebnu pažnju kako bi ono razvilo samopouzdanje. Međutim, neki učenici se ružno ponašaju ne bi li privukli još više pažnje na sebe. Oni žele da budu u centru pažnje i uporno pokušavaju da od Vas i ostalih učenika naprave publiku. Treba im način da potvrde svoje mesto i važnost: „Hej! Gledajte u mene! Ja sam tu i ja sam najvažniji!“ Ako učenici ne dobiju pažnju kroz uspeh ili poslušnost, potražiće je na neki drugi način. Ometaće čas, ali ipak znaju da će time privući željenu pažnju na sebe.

Ako mu uskratite pažnju kada se ružno ponaša, dete će sa tim prestati. Međutim, ako nastavnik uvek mora da se nosi s takvim ponašanjem, ignorisanje možda neće biti dovoljno. Zapravo, ignorisanje je često i glavni problem.

Kod učenika koji nepotrebno traže pažnju, možete pasti u iskušenje da ih prekorite, nečim podmitite ili iskoristite neku od tehnika negativne discipline. Ali, ako se setimo da je cilj deteta da zadobije Vašu pažnju, jasno je zašto grdnja samo izaziva još više problema u ponašanju. U umu deteta, pažnja ljutitog nastavnika je bolja od nikakve pažnje. Ako primećujete nekog učenika samo kad se ružno ponaša, onda će on ili ona to i raditi da bi zadobio/la pažnju.

Sledi lista pozitivnih disciplinskih mera koje možete upotrebiti da učenike koji traže pažnju izvedete na pravi put.

- Iskoristite priliku kada je učenik dobar i pohvalite ga. Naročito onda kada ne traži pažnju i ne pravi nered.

³⁹ Sledeći odeljci o pažnji, moći, osvetti i neuspehu su preuzeti i prilagođeni iz dela *Dealing with Behaviour.*, <http://www.kidsgrowth.com/resources/articledetail.cfm?id=119> pristup dana 12.10. 2005.

- Ignorišite loše ponašanje, a hvalite dobro.
- Naučite decu da zatraže pažnju (na primer „Obratite pažnju“ ceduljice koje mogu da podignu kada imaju pitanje).
- Kada se loše ponašaju, strogo ih pogledajte, ali ne reagujte.
- Stanite blizu deteta (nema potrebe za privlačenjem pažnje ako ste Vi sasvim blizu).
- Izdvojiti-prekinuti-uraditi: To jest, izdvojite učenika po imenu, zatim naglasite ponašanje s kojim treba da prekine, a zatim mu dajte zadatak koji treba da uradi u tom trenutku, i pustite ga da izabere šta će sledeće uraditi i koje će posledice toga biti. Kao scena br. 3 kod Lek i Čaia u prethodnom poglavlju.
- Uradite nešto neočekivano, recimo, ugasite svetla, pustite muziku na kratko, spustite glas, promenite ton, ili se okrenite i pričajte zidu.
- Odvratite pažnju učeniku direktnim pitanjem ili ga zamolite za uslugu. Možete mu dati izbor šta će sledeće da uradi ili promeniti aktivnost.

Opšte pravilo kod dece koja traže pažnju je:

Nikada ne obraćajte pažnju na provokaciju, iako je ponašanje možda u redu. Pomozite učenicima da budu samodovoljni. Dajte im pažnju na načine koje ne očekuju. Uхватite ih kad su dobri.

Moć

Deca stalno testiraju granice svoje moći, Ramon je dobar primer. Neki učenici se osećaju važnim samo kada oni u učionici „vode kolo“. Učenici koji su gladni moći će preispitivati Vaš autoritet, opirati se pravilima i neće pratiti uputstva. Oni se vode pogrešnim mišljenjem da pripadaju negde samo kada imaju potpunu kontrolu. Prkosiće Vam samo da bi videli koliko daleko smeju da idu ili će se na času truditi minimalno, pošto osećaju da Vi ne želite konflikt.

Prirodna reakcija na ovu borbu za prevlast je osećanje besa i isprovociranosti. Iskušenje da se na ovo sve stavi tačka i da se posegne za nekom od telesnih kazni je veliko, ali ovo je samo kratkoročno rešenje. Kod ovakvih slučajeva, morate biti ljubazni, ali čvrsti. Pričom nećete postići mnogo jer ona samo dodaje ulje na vatru kod borbe za kontrolu nad časom. Ono što Vi morate da odlučite je šta ćete Vi uraditi, a ne šta će naterati učenika da radi ono što Vi hoćete. Opšte pravilo je da pametniji popušta. Zapamtite, za svađu je potrebno dvoje. Ostanite mirni, dajte detetu izbor, i pustite da posledice učenikovog ponašanja odrade svoje. Možda ćete ih zadobiti baš time što ćete ih zamoliti za pomoć. Na primer: „ U redu, vidim da nećeš da dolaziš na vreme u školu, ali da li bi mogao da zabeležiš prisutne dok ostali stižu?“ Umesto da se bori s Vama za moć, dajte učeniku neku odgovornost, i time njegovu sopstvenu moć.

Osveta

Treba puno strpljenja da bi se izašlo na kraj s pogrešnom reakcijom kao što je osveta. Učenik koji povređuje druge ima osećaj da je sam bio povređen (što može biti stvarno ili umišljeno) i da mora da se osveti. To dete se oseća maltretiranim, poraženim i nesrećnim, pa se svesno ili nesvesno sveti. Ovo može biti fizička osveta, kao i verbalna ili pasivna, kroz odbijanje aktivnosti. Može biti i potpuno tiho, kroz preke poglede ili nepristojne gestove. Učenik se možda indirektno sveti Vama, pa zadirkuje druge učenike ili žvrlja po stolu.

Kada se učeniku dozvoli da se sveti, nastaje bolan začarani krug povređivanja ljudi jer smo sami bili povređeni. Zapamtite da je učenik koji se sveti duboko obeshrabren i mnogo stvari ga verovatno muči. Da bi se ovaj začarani krug prekinuo, ne uzimajte ovakvo ponašanje k

srcu i nikada ne uzvraćajte. Nemojte i Vi da se svetite. Umesto toga, pokušajte da izgradite vezu punu poverenja sa učenikom, i pomozite mu/joj da povrati samopouzdanje. Ovo se lako postiže stavljanjem učenika u situaciju u kojoj ne može da pogreši. Tako će steći bolji utisak o sebi i neće imati potrebu da se ružno ponaša ili traži osvetu. Takođe, naučite sve svoje učenike kako da pravilno izraze svoja osećanja. Umesto da traže osvetu zato što su fizički ili emotivno bili povređeni, recite deci da se o tome razgovara i da kažu jedni drugima direktno šta osećaju i misle, kako bi se odredio uzrok nesporazuma i kako bi se on u budućnosti izbegao.

Izbegavanje neuspeha ili osećaja neadekvatnosti

Neki učenici se boje neuspeha ili se osećaju neadekvatnim i plaše se da neće ispuniti svoja ili roditeljska očekivanja. Zato je nepristojno ponašanje izlaz koji ova deca pronalaze jer se osećaju obeshrabreno. Drugim rečima, osećaju se loše, pa se loše i ponašaju. Neće se truditi na času ako misle da su glupa. Mnogo je lakše odustati, nego probati pa ponovo doživeti neuspeh. Pošto se dete oseća manje dobrim od ostalih, dete kompenzuje tako što će se povući iz svih aktivnosti: „Ne mogu sad da radim ove zadatke.“ „Ja nisam talentovan za prirodne nauke.“ „Ova knjiga je preteška za mene.“ Negativna disciplina, kao što je ismevanje ili sarkazam („Zar ne možeš bolje od tga?“) čine da se ova deca osećaju još bezvrednijim. Takođe, učenici koji misle da nisu dovoljno dobri ili da nisu popularni, mogu se ponašati okrutno ili se hvalisati, pa čak i tući. Ponekad čak postaju i siledžije u pokušaju da učine da se drugi boje i osećaju isto toliko loše kao i oni sami.

Kada deca razviju kompleks niže vrednosti, imate težak zadatak pred sobom. Počnite od njihovog realnog nivoa, a ne od nivoa koji se od njih očekuje, ne očekujte previše i prestanite da kritikujete. Ohrabrujte i najmanji trud, ali pre svega, nikako ih nemojte sažaljevati. Morate da im vratite veru u sebe i pohvalite svaki njihov uspeh, bez obzira na to koliko mali. Namerno stvorite priliku da uspeju u lakim zadacima i potražite priliku da im uделите kompliment za lepo ponašanje ili pozitivan trud. Zapamtite da deca nisu minijturni odrasli s problemom rasuđivanja. Deca prave greške jer konstantno uče.

NAUČITE VIŠE O SVOJIM UČENICIMA

Izgraditi vezu punu poverenja sa učenicima, onu koja podstiče primereno ponašanje, a sprečava neposlušnost, može biti veliki izazov. Ali, zato nudi velike nagrade, kao što su radost pri držanju časa i poboljšanje u učenju kod đaka. Njihovi uspesi su ogledalo Vaših sposobnosti i dokaz da ste im dobar uzor.

Nebitno da li imate veliki ili mali broj učenika u razredu, Vaš je zadatak da naučite što više o svakome od njih pojedinačno. Za one od Vas koji rade sa velikim grupama, prvenstveno se fokusirajte na mali broj učenika koji zahtevaju posebnu pažnju, bilo da je to zbog problematičnog ponašanja ili jer ste procenili da ih lična situacija ili porodične okolnosti čine sklonim takvom ponašanju. Potrudite se da razumete kako oni doživljavaju sami sebe, i kako spoljni faktori mogu da utiču na njihovo ponašanje.

Zapamtite: Svako dete je individua. Svako dete ima drugačiju priču i svoj sopstveni način reagovanja na okruženje i učenja iz njega, kao i svoje želje za budućnost. Ako izdvojite vreme da nešto saznate o svojim učenicima kao osobama i njihovim porodicama, pokazujete da Vam je stalo do njih, kao i da poštujete činjenicu da je svako dete jedinstveno.

Kada je okruženje puno poštovanja, deca se osećaju sigurno i cenjeno. Nastavnik ima prijateljski stav i otvoren pristup prema učenicima, ali je on i dalje odrastao i glavni. Obraćanje pažnje na učenikov rad iskazuje brigu i poštovanje. Nemojte samo reći, „dobro je“, već i zašto mislite da je rad dobar.

Nastavnik treba da zna za šta se njegovi đaci interesuju i o čemu sanjaju, ali i za šta su sposobni. Važno je uključiti u čas i neke aktivnosti za upoznavanje dece.

Evo tri aktivnosti koje su nastavnici uspešno koristili kako bi se zblížili sa

svojim đacima.⁴⁰ Da li Vi znate još neke?

Aktivnost: Ko sam ja?

Na početku svake školske godine, neka Vaši učenici naprave upitnik kao ovaj u primeru. Zatim vi iskoristite ove informacije da planirate lekcije i aktivnosti. Na kraju prvog polugodišta, neka učenici ponovo odgovore na pitanja i potraže moguće promene. Naročito one u vezi sa onim u čemu neki učenik veruje da je dobar a u čemu ne, kao i kada su zadovoljni, a kada im čas ne prija. Kada upotrebite ove informacije, koje aktivnosti biste mogli da zadate svojim đacima, da bi mogli da porade na svom samopouzdanju i da učionica postane prijatna za rad?

Ako ste jedan od onih nastavnika koji mogu da prate razvoj deteta i po par godina, sačuvajte ova pitanja i obratite pažnju na promene koje se dešavaju i menjajte svoje planove časa po tome. Ako radite u školi gde svaki nastavnik ima svoj predmet, podelite ovo s njima i zamolite ih da ovo iskoriste u planiranju sopstvenih časova.

Ime: _____

Želim da me zovu _____

Ono što morate da znate o meni je _____

Hteo/la bih da naučim _____

Dobro mi ide _____

Ne ide mi dobro _____

Najlepše mi je na času kada _____

Nije mi lepo kada _____

⁴⁰ Classroom Management, Rapport With a Knowledge of Students , http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-know.html pristup dana 20.10. 2005.

Aktivnost: Zajedničko vreme

Odvojte pet do deset minuta svakog dana ili barem jednom nedeljno i neka Vaši učenici tada u malim grupama pričaju o tome kako se osećaju i šta im se dešava u životima. Ako grupa smatra da je nešto bitno, mogu to da podele sa odeljenjem ili nastavnikom.

Još neke mogućnosti su da svako dete ima dnevnik i da pričaju sa odeljenjem o onim delovima o kojima žele. Kada pišu sastave, tražite od njih da pišu šta im se dešava u životima, dobro ili loše.

Za one učenike za koje primetite da im je trenutno teško u životu, probajte da ih ohrabrite kao što je objašnjeno u prethodnom poglavlju. Hvalite ih kada god možete i kada je primereno. Pitajte ih da li bi o nečemu posebno voleli više da nauče.

Aktivnost: Popunite polja

Odštampajte obrazac kao ovaj i recite im da popune polja kao što su:

Posle škole ja uglavnom _____

Omiljena hrana mi je _____

Šta najviše volim da radim? _____

Omiljeni predmet mi je _____

Hoću da budem kao _____

Kad porastem, hoću da budem _____

Ako imate veliki broj učenika, ovu aktivnost možete upotrebiti na početku godine kako bi se učenici međusobno upoznali, naročito kada ima učenika različitog porekla i sposobnosti. Na desnoj strani papira, ostavite prazan prostor i zamolite đake da nađu nekoga ko je isto odgovorio na pitanja i da zatim zabeleže njegovo ili njeno ime.

RAZUMEVANJE ŽIVOTNE SITUACIJE VAŠIH UČENIKA

Kada shvatite zašto se vaši učenici nedolično ponašaju, kao npr. na četiri prethodno navedena načina, lakše možete da odaberete pozitivan disciplinski alat koji će smanjiti nedolično ponašanje ili ga potpuno sprečiti. Ipak, četiri cilja koja su prethodno objašnjena fokusiraju se isključivo na dete koje ispunjava svoje emocionalne i psihološke potrebe. Ono što nedostaje je razumevanje konteksta iz koga svako dete dolazi.

Mi nismo jedini koji utiču na ponašanje deteta. Svako dete je proizvod njegovog ili njenog celokupnog okruženja za učenje. Ovo okruženje obuhvata ne samo Vašu učionicu i školu već takođe uključuje i samo dete, njegovu porodicu i celu zajednicu. Npr. koliko puta ste čuli reči: „Ponaša se kao njegov otac“, ili „Ponaša se kao njegov stariji brat“? Razumevanje ovog šireg okruženja će verovatno biti novi izazov za mnoge od vas, naročito za one koji uglavnom rade u okvirima svojih učionica i škola.

Ponašanje učenika u vašoj učionici može odražavati njegovu ili njenu frustraciju samim sobom, porodičnim životom ili odnosom prema drugim teškim okolnostima u školi ili izvan nje. Moramo da budemo oprezni u tumačenju ponašanja deteta. Ono što mi mislimo da je nedolično ponašanje ne mora uopšte biti disciplinski problem, npr. dete možda traži dodatnu pažnju od Vas zato što je ne dobija kod kuće. Može da bude reakcija deteta ili frustracija problemima kod kuće ili na drugom mestu koja se prenosi u učionicu. Dakle, ponašanje deteta nije problem već situacija u kojoj se dete našlo. Ova frustracija, podstaknuta njenim uzrocima, može takođe pomoći da se objasne nagle promene ponašanja učenika koji se uglavnom ne ponašaju nedolično. U svakom slučaju, ako disciplinujemo dete zbog njegovog ili njenog nedoličnog ponašanja, napravićemo grešku. Možda ćemo okriviti dete za nešto što nije njegova ili njena krivica i možda ćemo još više zbuniti dete. U tom slučaju kazna definitivno neće biti delotvorna i možda će ozbiljno naškoditi razvoju deteta.

Da bismo usmerili ponašanje deteta u pozitivnom smeru, potrebno je da razumemo njegovu ili njeno celokupno okruženje za učenje i faktore koji mogu da utiču na njegovu ili njeno ponašanje na ličnom nivou, porodičnom nivou i na nivou zajednice. Kada se dete nepristojno ponaša, moramo uzeti u obzir ove faktore podjednako koliko i četiri prethodno navedena cilja. Trebalo bi da se zapitamo da li on ili ona ima poteškoća

sa situacijom u učionici ili je to nešto izvan učionice i škole što može biti uzrok problema. Konačno, rešavanje ovih problema ne počiva samo na nama. Potrebno je i da se formiraju čvrsta partnerstva sa roditeljima, vođama zajednice i lokalnim organizacijama kako bi se identifikovale i rešile teške okolnosti bilo koje vrste sa kojima se dete suočava i koje se odražavaju u njegovom ili njenom nedoličnom ponašanju.

Sledi lista faktora koji mogu imati uticaj na to da li jedan od Vaših učenika želi da prisustvuje i bude uspešan na Vašim časovima ili ne i da li će se on ili ona nepristojno ponašati. Takođe su uključeni i neke aktivnosti koje se mogu iskoristiti u pokušaju da se prevaziđu ovi faktori, a naročito aktivnosti koje uključuju učešće porodica i zajednica.⁴¹ Ovo nije konačna lista. Razgovarajte sa Vašim kolegama o ostalim faktorima u Vašoj okolini koji mogu da imaju uticaj na ponašanje Vaših učenika i koje radnje treba preduzeti kako bi se problemi rešili onda kada se pojave.

Dete

Potreba za radom. Deca koja osećaju da bi trebalo da budu kod kuće ili negde drugde i da pomažu svojim porodicama da zarade za život, možda neće želeći da budu na Vašem času i možda će koristiti nedolično ponašanje kao način za bekstvo. Njihov interes je da svojim porodicama pruže neposrednu pomoć umesto da gledaju na svoje obrazovanje kao na dugoročan način za obezbeđivanje ekonomske budućnosti svojih porodica. Ovoj deci treba pokazati kako njihovo učenje i dobro ponašanje može zapravo poboljšati njihove izgleda za zaposlenje. Takođe, mogu im se pružiti mogućnosti i da zarade i da uče, npr. kroz školske zanatske radionice, gde se proizvodi koje deca naprave mogu prodati, a zarada će ići detetu. Još jedna dobra strategija je pozivanje roditelja ili uglednih članova zajednice sa specijalnim znanjima ili veštinama da budu instruktori u učionici. Oni mogu da poduče decu svojim veštinama, u kakvom su odnosu te veštine naspram onoga što uče na času, kao i o vrednosti obrazovanja na duge staze.

Pored toga, neka deca a naročito devojčice, mogu da imaju brojne kućne dužnosti koje moraju da izvrše pre početka škole, kao što su

⁴¹ UNESCO, Priručnik 3: Obuhvatanje sve dece u školama i obrazovanju, "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

briga o mlađoj braći i sestrama, čišćenje kuće, prikupljanje ogreva, pripremanje hrane i briga o životinjama. Stoga oni mogu da imaju veoma malo vremena da urade domaći zadatak, mogu da kasne u školu i mogu da spavaju na času. Ovo nisu problemi sa ponašanjem već odgovori na njihovu porodičnu situaciju. Shodno tome, disciplina verovatno neće popraviti ponašanje deteta. Umesto toga, biće potrebne druge strategije kako bi se pokušalo da se pomogne da dete radi u kući ali i da uči, kao što su npr. posvećivanje dodatne pažnje tokom časa, zadavanje malo domaćeg ili uopšte ne zadavati domaći, a ako se domaći zada, pružiti vreme da bude urađen u školi, ohrabrivanje učenika da pomognu jedni drugima u rešavanju zadataka (vršnjačko učenje) i davanje dodatnog vremena za individualni rad, po mogućstvu kod kuće.

Bolest i glad. Deca ne uče uspešno ako su bolesna, gladna ili neuhranjena. Uglavnom su ova deca iz siromašnih porodica koje se svakodnevno bore samo da prežive. Bolest i glad smanjuju raspon pažnje učenika i drastično utiču na njegov ili njen nivo dostignuća. Loš uspeh može da dovede do osećaja neadekvatnosti i neuspeha, što može da dovede do nedoličnog ponašanja. Aktivnosti koje su potrebne da bi se pomoglo ovoj deci idu dalje od Vaše učionice i protežu se od škole do zajednice. Prva aktivnost je uspostavljanje školske ishrane koja obezbeđuje redovne i hranljive ručkove i užine. Od ovoga naročite koristi mogu imati devojčice. Ženske grupe u zajednici ili druge lokalne organizacije mogu da pripremaju ove ručkove ili užine. Pored toga, potrebno je da radimo sa lokalnim zdravstvenim ustanovama da bismo uspostavili redovne zdravstvene, stomatološke i nutricionističke preglede i programe lečenja.⁴²

Strah od nasilja. Strah od nasilja na putu do i iz škole kao i tokom boravka u školi i u učionici (u obliku fizičkog kažnjavanja ili zlostavljanja) može dovesti do toga da neki učenici postanu povučeni i da ne učestvuju u nastavi. To takođe negativno utiče na njihovo samopoštovanje i pojačava njihov osećaj nedovoljnosti. Šta možete da preduzmete da biste bolje razumeli situaciju u Vašoj školi? Pomozite deci i članovima zajednice da označe gde se u školskom dvorištu dešava nasilje, kao i tokom dolaska i odlaska iz škole. Takođe, možete da radite sa vođama zajednice i roditeljima da biste uspostavili nadzor dece gde odgovorni nastavnici,

⁴² Za dodatne ideje, pogledajte: UNESCO, "Priručnik 6: Stvaranje zdravog i bezbednog inkluzivnog okruženja", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

roditelji ili drugi članovi zajednice nadgledaju oblasti gde je potencijal za nasilje visok unutar ili izvan škole. Takođe možete po potrebi uključiti ispraćanje dece do bezbednih oblasti. Uz to, možete da pitate vaše učenike da popune anonimne upitnike koji ih pitaju o tome da li su bili maltretirani ili fizički kažnjavani i na koje načine.⁴³ Vaša škola će takođe morati da ima stroga i primenljiva pravila protiv nasilja nad decom uključujući i upotrebu fizičkog kažnjavanja, kao i prigodne kodekse ponašanja za nastavnike i školsko osoblje.

Invaliditet i teškoće u razvoju. Većina dece sa invaliditetom ili teškoćama u razvoju ne ide u školu, naročito kada naše škole i obrazovni sistemi nemaju programe za inkluziju dece sa fizičkim, emocionalnim ili problemima sa učenjem. Ipak, neka od ove dece IDU u školu i mogu da budu u Vašem razredu. To su ona deca čije su smetnje u razvoju „skrivenije“, kao što su deca sa oštećenjima vida i sluha i deca sa poremećajima kao što je poremećaj nedostatka pažnje, kao npr. Ramon. Ako ovi poremećaji nisu otkriveni, ponašanje deteta, kao što je neobraćanje pažnje, loši rezultati ili hiperaktivnost u učionici mogu da budu pogrešno protumačeni kao nedolično ponašanje. Školama su potrebni skrining programi za rano identifikovanje ovih stanja i pružanje pomoći kako bi mogli da uče i učestvuju u našim časovima. Vaši učenici čak i sami mogu da urade neke jednostavne testove vida i sluha.⁴⁴

⁴³ UNESCO, "Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

⁴⁴ UNESCO, "Priručnik 6: Stvaranje zdravog i bezbednog inkluzivnog okruženja", "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

Porodica i zajednica

Porodice i zajednice bi trebalo da budu prva linija zaštite i nege deteta, razumevanja problema sa kojima se dete možda suočava, kao i za preduzimanje aktivnosti na rešavanju ovih problema na održiv način. Najefikasniji način da se spreči nedolično ponašanje je kroz jake, brižne i produktivne porodice i zajednice. Ispod su navedena neka od glavnih razmatranja u vezi sa porodicom i zajednicom koji mogu da odrede da li Vaši učenici idu u školu i kako se tamo ponašaju. ***Da li postoje neki drugi faktori u vezi sa porodicom ili zajednicom u Vašoj zajednici, zemlji ili kulturi koji bi mogli da utiču na dečje prisustvo ili ponašanje u školi?***

Siromaštvo i praktična vrednost obrazovanja. Direktno je povezano sa faktorom „potreba za radom“ koji je gore naveden, siromaštvo često utiče na uspeh deteta i ponašanje u školi. Zbog finansijskog tereta, siromašni roditelji su često pod pritiskom da obezbede čak i najosnovnije potrepštine za život. Dakle, deca moraju da doprinesu prihodu porodice po cenu njihovog obrazovanja i budućeg života. Ovo se događa naročito kada porodice nemaju osećaj da je obrazovanje značajno za njihove svakodnevne živote; stoga oni ne razumeju zašto bi njihova deca trebalo da idu u školu i ne interesuju se za njihovo ponašanje u školi (ponekada i kod kuće). Roditelji takođe mogu da misle da lokalna škola ne može da obezbedi kvalitetno obrazovanje i da su veštine koje će njihova deca steći radeći određene poslove vrednije od onih koje će steći u učionici.

Pošto je glavni uzrok siromaštva ekonomske prirode, efikasne strategije za dopiranje do siromašne dece, za njihovo dovođenje u školu i pomaganje da aktivno uče često moraju biti zasnovane na kratkoročnim i dugoročnim ekonomskim podsticajima za dete i njegovu ili njenu porodicu.

Neadekvatna briga. Zbog potrebe da zarade novac, neki roditelji mogu imati malo vremena da se brinu o svojoj deci. Ponekad, mogu biti primorani da se odsele od kuće privremeno ili na duže vremenske periode. Kao rezultat toga, oni mogu ostaviti decu na staranje svojim roditeljima ili drugim ljudima. Ovi roditelji ili staratelji mogu da budu bez znanja, iskustva ili resursa da pruže odgovarajuću negu deteta, što može dovesti do bolesti ili gladi. Oni takođe mogu da ne cene obrazovanje kada je novac preko potreban i moguće je da ih neće interesovati ponašanje deteta na času. Koje se aktivnosti mogu preduzeti da bi se pomoglo ovoj deci?

- Tokom posebnih prilika, pozovite roditelje i druge staratelje da posete školu. Pokažite im rad dece i održite neformalne razgovore ili predavanja o poboljšanju zdravlja dece i ponašanja kroz bolju negu.
- Kao što je prethodno navedeno, pozovite roditelje i staratelje sa posebnim znanjima da govore o svojim veštinama sa Vašim razredom kako bi mogli da nauče da je njihovo znanje vredno da njihovu decu.
- Ohrabrite redovne nastavnik - roditelj/staratelj sastanke na kojima se diskutuje o napretku učenja dece i na koji način bolja nega može da poboljša učenje dece, njihovo samopoštovanje i ponašanje.
- Nabavite materijale za brigu o deci od vladinih agencija i nevladinih organizacija, naročito one koji se bave zdravljem i ishranom. Koristite ih u programima edukacije dece o školskom zdravlju ili porodičnom životu i redovno dajte deci da ih nose kući i čitaju članovima svojih porodica.
- Uspostavite programe obuke veština roditeljstva u kojima škola i druge lokalne organizacije mogu da pomognu roditeljima i drugim starateljima da poboljšaju svoje roditeljstvo i negu.
- Razvijte partnerstvo sa lokalnim organizacijama socijalne zaštite i uputite decu koja se suočavaju sa naročito teškim porodičnim okolnostima.

Porodica i zajednica: strategija sa Tajlanda

Na Tajlandu, škole okrenute deci koriste informacije o postignućima dece tokom učenja kao i o njihovoj porodičnoj situaciji da bi prepoznala decu koju učenje ne zanima ili imaju probleme sa učenjem, često su odsutna i najverovatnije će odustati od školovanja, a to se najčešće događa jer njihove porodice ili imaju malo novca ili im je bitnije da su im deca zaposlena nego obrazovana. Kod ove dece prioritet se stavlja na trening veština kojima mogu da zarade za život kao što su tkanje svile i pamuka, šivenje, stolarstvo, poljoprivreda, daktilografija, kompjuterske veštine i tome slično. Ovaj vid obrazovanja povećava prihode porodice dok su deca u školi, a deci pruža umeća kojima se mogu služiti tokom celog života. Takođe im podstiče samopouzdanje, samopoštovanje i osećaj postignuća. Neka od ove dece su čak osvojila nacionalne ili regionalne nagrade za svoj rad. U nekim školama članovi porodice ove dece služe kao „nastavnici“, učeći decu starim zanatima poput bojenja svile i tkanja tradicionalnih šara. Ovaj vid učešća uvećava vrednost škole u očima roditelja i članova zajednice kroz poboljšanje mogućnosti zarađivanja za život i naglašavanje vrednosti održavanja važnih kulturnih tradicija. Takođe poboljšava komunikaciju između dece i roditelja o dečjem radu i ponašanju u školi, kao i o tome šta budućnost i obrazovanje deteta mogu uneti u porodicu.

Može li slična strategija da postane deo plana i programa Vaše škole?

Konflikt. Neki roditelji, u novčanim ili drugim problemima (kao što su alkoholizam i zloupotreba droga), mogu prazniti svoje nezadovoljstvo na svojoj deci što samo po sebi dovodi do nasilja i zlostavljanja kao i do pojačanog osećanja neadekvatnosti kod dece. Ovo može doprineti neredovnom posećivanju nastave i lošem ponašanju, pa čak i navesti dete da pobegne od kuće i škole. Tokom krize u Aziji 1997. godine, na primer, roditelji jednog tajlandskog dečaka su se svađali oko novca i tukli su ga. Život kod kuće je bio loš, i uskoro je počeo da se povlači u sebe i odbija da učestvuje u nastavi. Takođe nije obavljao sve zadatke na vreme. Umesto da dečaka kazni, njegova nastavnica ga je zamolila da joj opiše situaciju kod kuće i tako se saznala istina. Otkrio je da ne razume zašto ga tuku, novčani problemi njegove porodice nisu imali ništa sa njim. Nastavnica se svojiski potrudila da nahvali dete, pruži mu prilike da se istakne, pa čak i da mu posveti malo dodatne ljubavi i pažnje. Kad god je

to bilo moguće, zamolila bi ga da joj pomogne pre ili posle škole kako bi bio u učionici umesto u destruktivnoj sredini doma. Njegovo ponašanje se veoma brzo promenilo i počeo je da se ističe u razredu. Nakon što su njegovi roditelji razrešili svoje razmirice, i oni su videli da detetu dobro ide u školi i pohvalili su ga tokom roditeljskog sastanka.

Diskriminacija. Deca koja potiču iz porodica koje se razlikuju od šire zajednice zbog jezika, religije, kaste ili drugih kulturoloških odlika su posebno pogodne mete za nasilnike, ismevanje, zadirivanje i slično. Takođe ugrožena su deca koja imaju HIV/AIDS. Negativni, diskriminatorni stavovi o takvoj deci su možda i najveća prepreka inkluziji ove dece u školama i omogućavaju toj deci da učestvuju aktivno, podjednako i srećno u procesu učenja. Negativne stavove možemo sresti na svim nivoima: kod roditelja, članova zajednice, škola i nastavnika, zvaničnika vlasti pa čak i među samom marginalizovanom decom. Strah, tabui, sramota, neznanje i nedostatak informacija, između ostalog su ono što podstiče negativne stavove prema takvoj deci i njihovoj situaciji. Ova deca su u opasnosti da razviju nisko samopouzdanje, da se sakriju i izbegavaju socijalnu interakciju, ružno se ponašaju u školi i postanu nevidljivi članovi zajednice u kojoj su. Radi takve dece, poseban akcenat moramo staviti na smanjenje diskriminacije i prihvatanje vrednosti različitosti.

- Raditi sa roditeljima i zajednicom kako bi se školske lekcije i materijali izmenili tako da predstavljaju različite kulture i jezike u zajednici. Ovo će dodatno pomoći zajednici da uvidi kako su ti materijali autentični i korisni, a svu decu će ohrabriti da pohađaju školu i složno rade zajedno.
- Koristiti lokalne priče, usmena predanja, istoriju, legende, pesme i slično prilikom razvijanja plana i programa.
- Za decu koja ne govore jezik na kom se nastava odvija, raditi sa bilingvalnim nastavnicima ili drugima koji govore jezik deteta (čak i članovima porodice ili zajednice) kako bi se razvio prikladan plan i program za učenje jezika u učionici.

Kako bi se smanjilo nasilništvo, biće potrebno preduzeti niz radnji. Na primer:

- Sprovoditi fizičke vežbe da bi se deca opustila i kako bi im se smanjila napetost;
- Povećati količinu kooperativnog učenja u okviru učionice (deca pomažu jedna drugoj da uče);
- Poboljšati samopouzdanje kod dece dajući svim učenicima više moći; na primer dozvoliti im da donesu neka pravila u okviru razreda i snose deo odgovornosti putem đačkog odbora;
- Povećati odgovornost u okviru razreda kroz uspostavljanje odbora i raditi uže sa roditeljima i lokalnom zajednicom;
- Razvijati strategije za rešavanje konflikata među decom, na primer učiti ih veštinama za rešavanje konflikata poput medijacije i pregovaranja (videti ispod);
- Dozvoljavati deci da odrede koje disciplinske mere treba izreći siledžijama.

U okviru plana i programa, nastavnici se mogu poslužiti glumom ili lutkama kako bi istražili u kojoj meri je siledžijsko ponašanje rašireno i koji su njegovi uzroci, kao i da bi pronašli rešenja za takvo ponašanje kako u školi tako i van nje. Na primer, nastavnici u Gvajani su pravili lutke i napisali kratke predstave kako bi ilustrovali aspekte zlostavljanja na bazi rase. Potom su razvili korake koje mogu preduzeti kako bi pomogli deci ugroženoj tom situacijom.

Diskusije i debate o osetljivim pitanjima se takođe mogu koristiti uz priču ili glumu da bi omogućile deci da pokušaju da kažu „Ne!“ samopouzdanje i da pronađu pravi jezik protiv siledžija⁴⁵

UPOZNAVANJE PORODICA VAŠIH UČENIKA

U mnogim školama u Aziji i Pacifiku nastavnici prave **profile učenika** kao sredstvo za učenje o porodicama iz kojih njihovi učenici potiču. Profil

⁴⁵ UNESCO, "Priručnik 4: Uspostavljanje pozitivnog i ohrabrujućeg okruženja za učenje", Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bangkok, 2004

učenika:

- Pomaže nastavnicima da prepoznaju razloge zbog kojih učenik možda ne dolazi u školu, neprimereno se ponaša na času ili je u opasnosti da napusti školovanje;
- Pokazuje različitost dece u zajednici po njihovim individualnim karakteristikama i karakteristikama njihove porodice;
- Pomaže u planiranju programa za prevazilaženje faktora koji decu isključuju iz škole i podstiču neprimereno ponašanje.

Profil učenika se može napraviti uz pomoć sledećih koraka:

Korak 1: Zajedno sa svojim kolegama razmislite o tome koji su najizraženiji vidovi neprimerenog ponašanja učenog kod učenika i faktora u okviru porodice ili zajednice koji ih možda izazivaju (poput onih prethodno navedenih). Uključite svaki faktor za koji mislite da bi mogao biti uzrok zašto dete kasni u školu ili odsustvuje iz nje.

Korak 2: Uz pomoć ovih faktora napravite spisak pitanja koja vam, kada deca na njih odgovore, mogu pružiti uvid u to zašto se ponašaju neprimereno. Sledi spisak pitanja koja se koriste u školama na Filipinima i Tajlandu kako bi se razumela situacija dece sa različitim poreklom i sposobnostima koja ne uče pravilno i mogu se osećati neadekvatno⁴⁶.

Možete razviti i sopstveni spisak pitanja zasnovan na preprekama za koje mislite da su uobičajene u vašoj zajednici.

Diskriminacija

- Kog je pola dete?
- Koliko je dete staro?
- Koje je dete nacionalnosti ili etničkog porekla?
- Kojoj religiji dete pripada?
- Koji je detetov maternji jezik?
- Gde se nalazi detetov dom u odnosu na školu (daljina, vreme putovanja)?

⁴⁶ Primeri dečjih profila iz drugih država, kao što su El Salvador i Uganda se mogu naći u delu: „Sve što nam je potrebno za promovisanje jednakosti u učionici“ koje su sastavili Wendy Rimer et al. Urednice Marta S. Maldonado i Angela Aldave. Creative associates International Inc. USAID/EGAT/WID, Washington DC, 2003

- Koje prevozno sredstvo dete koristi i je li ono sigurno?

Faktori nivoa razvoja deteta

- Da li dete radi u ili van kuće kako bi pomoglo prihodu porodice ili pomaže sa poslovima oko kuće?
- Kakvo je detetovo zdravstveno stanje i uhranjenost?
- Da li dete ima nedostatke koji mogu uticati na pristup školskim prostorijama i učinku u školi?

Staranje o detetu: konflikti

- Koliko su stari detetovi roditelji?
- Da li su oba roditelja još uvek živa; ako nisu, koji roditelj je preminuo?
- Koji nivo obrazovanja ima svaki roditelj?
- Da li se neki član porodice već ispisao iz škole? Zašto?
- Da li su detetovi roditelji još uvek u braku?
- S kim dete živi?
- Koliko ljudi živi u detetovom domaćinstvu?
- Koliko dece ima u tom domaćinstvu (pogotovo veoma male dece)?
- Ko se primarno stara o toj deci?
- Da li je neki od roditelja ikad migrirao zbog posla?

Siromaštvo i praktična vrednost obrazovanja

- Koje je primarno (glavno) zanimanje roditelja deteta?
- Da li porodica poseduje zemlju od koje prihoduje; ako da, koliko zemlje?
- Da li porodica obrađuje zakupljenu zemlju; ako da, koliko zemlje?
- Koji je prosečan mesečni prihod domaćinstva?
- Da li porodica pozajmljuje novac? Ako da, koliko novca, koliko često i kada tokom godine?
- Da li je domaćinstvo član neke grupe za razvoj zajednice?

Korak 3: Sastaviti upitnik koji bi prikupio odgovore na ova pitanja. Ovaj upitnik može biti spisak pitanja iznad pored kojih se upisuju

odgovori, a može biti i formalniji obrazac učeničkog profila⁴⁷. Kada je upitnik izrađen, može biti: (a) poslat na kućnu adresu deteta kako bi bio popunjen i vraćen školi ili vođi zajednice; (b) popunjen od strane nastavnika tokom kućne posete; ili (c) popunjen na osnovu razgovora sa detetom ili roditeljima tokom roditeljskog sastanka ili drugom prilikom kada su roditelji prisutni u školi.

Korak 4: Nakon što su upitnici popunjeni i predati, treba sačiniti opisnu studiju slučaja za svako dete koja obuhvata odgovore na data pitanja. Ova studija slučaja će Vam pomoći da identifikujete, povežete i analizirate faktore koji mogu da utiču na detetovo ponašanje i učenje.

Korak 5: Nakon što su studije slučaja izrađene, pažljivo ih proučite kako biste videli koji faktori imaju uticaja na sposobnost deteta da u potpunosti učestvuje u radu u Vašoj učionici kao i na njegovo ponašanje. Podvucite ih kako bi se isticali, što će Vam pomoći da ih povežete. U niženavedenom slučaju Aje, to mogu biti kulturološke razlike zbog kojih se oseća diskriminisano i inferiorno, zatim siromaštvo, neadekvatna nega, nedostatak pristupa resursima van kruga porodice, loše zdravlje i neuhranjenost. Koristite ove faktore kao početne tačke da biste razvili pozitivne radnje koje će se obratiti uzrocima izostajanja iz škole ili neprimerenog ponašanja. Aktivno saradujte sa svojim kolegama, komitetima koji upravljaju školom, roditeljima, vođama zajednice i lokalnim organizacijama kako biste isplanirali, sproveli, pratili i procenili svaku radnju.

⁴⁷ UNESCO, Priručnik 3: Obuhvatanje sve dece u školama i obrazovanju, "Prihvatanje različitosti: Sve što nam je potrebno za stvaranje okruženja povoljnog za inkluziju i napredak u učenju", Bankok, 2004

Učenička porodica: Ajin slučaj

AJA pripada etničkoj grupi Hmong koja živi u severnom Tajlandu. Veruje se da ima oko 9 godina. Otac joj je preminuo. Majka ima 30 godina i nije se preudala. Ajina majka je nepismena. Njeno glavno zanimanje je uzgoj pirinča na maloj parceli. Ajina baka vodi računa o njoj i njenom petogodišnjem bratu koji ne ide u predškolsku ustanovu. Ajina porodica je veoma siromašna, sa prihodima ispod 500 bata mesečno. Tokom sezone kada se ne obrađuju usevi, Ajina majka migrira u Bangkok kao nadničarka. Ajina porodica ne pripada nijednoj grupi za razvoj zajednice i nema pristup resursima zajednice. Polovina Ajinih izostanaka iz škole je opravdana jer je morala da pomaže majci ili baki, a druga polovina je uzrokovana lošim zdravljem. Često pati od akutnih respiratornih infekcija (ARI) i ima blag nedostatak joda. Kada je na času, Aja često spava i ne radi domaći na vreme. Često izgleda preokupirana i nezainteresovana za lekcije ili drugare iz razreda.

Napomena: Vi koji radite u velikim odeljenjima, počnite da pravite učeničke profile za onu decu kojoj može biti potrebna posebna pažnja, bilo zbog toga što imaju poteškoća sa učenjem ili se neprimereno ponašaju, ili zbog toga što smatrate da postoji rizik da će početi neprimereno da se ponašaju zbog lične ili porodične situacije. Kasnije sastavite profile ostale dece.

KOMUNIKACIJA IZMEĐU NASTAVNIKA I RODITELJA

Ako želimo da izgradimo pozitivnu vezu sa našim učenicima, onu koja podstiče lepo ponašanje i sprečava neposlušnost, moramo uključiti i roditelje u obrazovanje sopstvene dece. Dva najvažnija faktora koja se povezuju sa lošim ponašanjem i prekidanjem školovanja su nezainteresovanost roditelja i niska očekivanja⁴⁸. Ako su roditelji uključeni u obrazovanje svog deteta, to će imati pozitivan efekat na njegov uspeh u školi. Dobre strane saradnje s porodicom su:

⁴⁸ Wells, S.E. Rizična omladina: identifikacija, programi i preporuke. Englewood, Colorado. Teacher Idea Press, 1990

- Učenici postižu bolje rezultate, bez obzira na društveno-ekonomski status, poreklo, ili obrazovanje roditelja.
- Učenici češće prisustvuju času.
- Češće rade domaći zadatak.
- Pokazuju pozitivniji stav i ponašanje.⁴⁹

Međutim, da biste Vi mogli da uključite roditelje u obrazovanje njihovog deteta, oni moraju da budu zainteresovani za ono što njihovo dete radi. Istraživanja pokazuju da roditelji sude o nastavniku na osnovu toga koliko on ili ona zna o njihovom detetu. Pre će saslušati nastavnika ako osete da on poznaje dete.⁵⁰ Zbog toga je upoznavanje deteta i njegove ili njene porodice toliko važno za uspostavljanje ovih veza. Takođe, kada se radi o deci koja su često neposlušna, roditeljski sastanak može da pomogne, naročito ako dete pokušava da optuži nastavnika kod kuće, a roditelje u školi.

Obično se roditeljski sastanci održavaju iz jednog od ova četiri razloga:

- (a) Da bi se razgovaralo o nekoj akademskoj temi, recimo o učenikovom uspehu, ili kako bi se zatražila pomoć roditelja u školi;
- (b) Da se razgovara o redovnim dolascima deteta ili drugim disciplinskim temama;
- (c) Ako roditelj ima nešto o čemu želi da razgovara;
- (d) Jer je redovan sastanak u planu i programu.

Vremenom, iskusni nastavnici razvijaju sopstveni stil vođenja roditeljskog sastanka. Mladi nastavnici bi trebalo da naprave plan. U njemu treba da stoji koji će Vam materijali trebati, da li postoje neka ograničenja koja treba praviti i koje se teme odnose na sve učenike, a

⁴⁹ Komunikacija između roditelja i nastavnika, Akademija za profesionalni razvoj. <http://www.mcps.org/iss/Portfolio/Communication/Conferences.ppt> pristup dana 01.12.2005.

⁵⁰ Reforma srednjih škola i školskog sistema, Promena u školama u Lujvilu, 1. tom, br. 2 – proleće/leto, 1997

koje samo na određenog učenika.⁵¹

Materijali mogu biti:

- Ko treba da bude prisutan i kakvi su njihovi rasporedi?
- Koliko prostora je dostupno?
- Ako neki od roditelja dovedu mlađu decu, da li ćete moći da se pobrinete za njih?
- Koje informacije će Vam biti potrebne iz dnevnika (na primer, odsustvo učenika) kako bi razgovor sa roditeljima bio lakši?
Neki nastavnici pišu dnevnik incidenata, kako bi imali uvid u loše ponašanje i koriste ovo kada razgovaraju sa roditeljima. To može biti korisno ako je dete stalno neposlušno. U tim dnevnicima stoji:
a) ime deteta b) vreme i mesto incidenta c) opis ponašanja d) šta je preduzeto e) ime osobe kojoj je incident prijavljen i kako je incident prijavljen (pisano ili usmeno) f) imena osoba koje su imale priliku da vide incident g) ime osobe koja vodi dnevnik h) faktori koji su do toga doveli i) potpisi direktora, nastavnika, roditelja i datum.

Neka ograničenja i smetnje koje bi mogle da se nađu na putu sastanku bi trebalo resiti pre njega. Ovo su neke od tih smetnji, možete li da se setite još nekih?

⁵¹ Komunikacija između roditelja i nastavnika, Akademija za profesionalni razvoj.
<http://www.mcps.org/iss/Portfolio/Communication/Conferences.ppt> pristup dana 01.12.2005.

- Da li će neko paziti na Vaše odeljenje dok ste Vi na sastanku?
- Kako ćete stupiti u kontakt sa porodicama koje nemaju telefon?
- Šta ako razvedeni roditelji odbiju da zajedno dođu na sastanak?
- Neki roditelji ne mogu da nađu prevoz ili imaju obaveze na poslu. Sta možete učiniti da im pomognete da ipak dođu ili možete li Vi da odete do njih?

Još neke važne stvari na koje morate obratiti pažnju su:

- Da li učenik treba da bude uključen u sastanak?
- Kako uključiti roditelja u rešavanje problema?
- Koja Vam je dokumentacija potrebna?
- O čemu ćete pričati s roditeljima učenika koji je nadaren, o čemu s roditeljima učenika koji ima problema s učenjem ili ponašanjem?

Dobro pripremljan sastanak ne samo što će Vam olakšati posao, takođe će pokazati roditeljima da ste organizovana osoba i da ste izdvojili vreme za to da se pripremite za razgovor o detetu. Kada se pripremate za sastanak, treba da uradite sledeće:

- Pišite roditeljima i zamolite ih da dođu na roditeljski sastanak. Zvučite pozitivno, čak i ako ćete pričati o ružnom ponašanju deteta. Na primer: „Džoni je veoma zahtevan učenik. Da li biste mogli da dođete (datum, vreme) da razgovaramo o njegovom uspehu?“
- Napravite spisak materijala koji Vam trebaju za roditeljski sastanak.
- Napravite spisak ljudi koje treba da pozovete.
- Napravite dnevni red roditeljskog sastanka (za svakog učenika, i ovaj dnevni red treba da se podeli roditeljima kada dođu na sastanak).
- Isplanirajte gde ćete zabeležiti ishod sastanka i plan za budućnost.
- Napravite plan za svakog učenika. Ako je moguće, glavne tačke ovog plana treba da čuju i roditelji, naročito ako treba da

nadgledaju realizaciju ili da nešto jave nastavniku.

Napomena: Ovi sastanci mogu biti formalni ili neformalni. Ako radite sa velikim brojem učenika i nemate vremena da se sastanete sa svim roditeljima u jednom danu, prvo održite formalne sastanke sa roditeljima problematičnih učenika. Zatim, za ostale možete odrediti vreme koje odgovara i Vama i roditeljima. Možete se naći u učionici ili nekoj drugoj školskoj prostoriji, recimo, kada roditelji dođu po decu posle škole. Ako idete u kućne posete, onda će sastanak biti kod kuće. Sa roditeljima se možete upoznati i na specijalnim školskim i društvenim događajima.

NAČINI OHRABRIVANJA

U ovom poglavlju smo obrađivali temu pozitivnog odnosa sa Vašim učenicima, koji se zasniva na razumevanju i saosećanju. Neki uslovi su veoma važni kada se radi o ohrabrivanju pozitivnog ponašanja kao procesa izgradnje dobrog odnosa, a to su:⁵²

- **Održavati pozitivan emocionalni ton u učionici.** Način Vašeg ophođenja prema učenicima će se odraziti na njihovo ponašanje.
- **Obraćanje pažnje** na učenika poboljšava pozitivno ponašanje. Za stariju decu, pažnja znači zainteresovanost za njihov život, aktivnosti i interesovanja.
- **Budite postojani** u smislu dnevnih rutina, aktivnosti i grupnog rada jer to čini neočekivane negativne događaje manje stresnim.
- **Reagujte dosledno** u sličnim situacijama, pozitivnim i negativnim kako bi okruženje ostalo harmonično u vezi između nastavnika i učenika i kako biste dobili najbolje rezultate.
- **Budite fleksibilni**, posebno sa starijom decom i adolescentima. Saslušajte njihove razloge zašto ne rade onako kako ste Vi to tražili i dogovorite se o rešenju. Ovo pokazuje da cenite mišljenje svog učenika, što može da smanji neposlušnost kasnije. Osim toga,

⁵² Tekst preuzet i prilagođen iz: The American Academy of Pediatrics, Guidance for Effective Discipline, <http://aappolicy.aapublications.org/cgi/content/full/pediatrics:101/4/723> pristup dana 02.12.2005.

uključivanje učenika u donošenje odluka poboljšava sposobnosti moralnog rasuđivanja.

- **Greške su u redu.** Recite đacima: „Učimo kroz greške. I ja pravim greške svakog dana. Hajde zajedno da ih pravimo!“ Ovo stvara vrstu partnerstva za učenje, zasnovano na međusobnom poštovanju.
- **Izgradite samopouzdanje:** Podržite samoohrabivanje. Svaki učenik treba da priča o tome u čemu je dobar, šta god da to bilo. Zatim upotrebite njihove odgovore kada planirate čas.
- **Podsetite ih na prošli uspeh.** Ako se učenik oseća neadekvatno i plaši se neuspeha, pohvalite ga zbog dobre ocene i ohrabrite ga da bude još bolji. Često dodatna nastava ili dodatni domaći zadaci pomažu.
- **Neka učenje ima smisla.** Promenite metod predavanja. Umesto lekcije o geometrijskim oblicima, podelite decu u manje grupe i recite im da pronađu što više oblika mogu po školi za 15 minuta. Pobednička grupa dobija malu nagradu!

Stvaranje pozitivnog okruženja punog podrške za učenje

Šta ćete naučiti:

- Važnost pravilnog izvođenja časa
- Kako da okruženje učinite udobnim
- Rutine na času
- Postavljanje pravila i uključivanje roditelja
- Stil izvođenja časa koji podstiče dobro i poželjno ponašanje
- Pozitivno ohrabrivanje

IZVOĐENJE ČASA U INKLUZIVNOJ UČIONICI POGODNOJ ZA UČENJE

Ako želite da se Vaši učenici lepo ponašaju, morate im obezbediti dobru strukturu i organizaciju časa. Kada pomislimo na upravljanje časom, za mnoge od nas to može da znači kontrolisanje učenika ili zabrinutost zbog toga kako ćemo iskontrolisati celo odeljenje. Zapravo, naša reakcija na neposlušnost treba da bude poslednja mera za upravljanje časom. U dobro strukturiranoj učionici, ovakva pozitivna disciplina skoro da neće prekidati čas. Kako biste stigli na ovaj nivo, treba da sastavite plan za Vaše odeljenje koji ima nekoliko elemenata. Neki od njih su obrađeni u priručnicima 4. i 5. knjige *Stvaranje inkluzivnog okruženja povoljnog za učenje* koju je objavio UNESCO u Bankoku. Ostalima ćemo se baviti ovde.

Prvi korak je da odlučimo šta zapravo podrazumevamo pod terminom „upravljanje učionicom“. To se odnosi na procedure, strategije i metoda davanja uputstava koje nastavnici koriste kako bi okruženje bilo pogodnije za lakše učenje, kao i za razvijanje i usmeravanje ponašanja i aktivnosti individualnih učenika i grupa učenika u ovom okruženju. Stoga efikasno upravljanje učionicom uzrokuje povoljno okruženje za učenje što se tiče dece, a za predavanje što se tiče nas. Ako ne upravljamo

učionicom na dobar način, to može da dovede do haosa. Učenici ne znaju šta od njih očekujemo, ne razumeju kako treba da se ponašaju niti kako da reaguju, ne znaju gde su granice, niti kakve su posledice za neposlušnost. Zbog toga je ovo jedna od najvažnijih, ali i najtežih veština koje nastavnik mora da nauči. Čak i iskusni profesori se ponekad nađu pred učenicom ili razredom koji njihove veštine stavlja na probu i primorava ih da nađu nove načine da se izbore sa situacijom na času. Učionica je mesto gde učenici dolaze da nešto nauče. Zbog toga je najvažnije stvoriti bezbedno i uredno okruženje koje dozvoljava svakom učeniku da ostvari svoj potencijal.

KAKO UČINITI OKRUŽENJE UDOBNIIM ZA UČENJE

Da li ste se ikada našli u sobi gde je gužva bila prevelika ili je soba bila pretrpana nameštajem? Kako ste se isprva osetili? Da li su se Vaša osećanja kasnije promenila? Kada bismo ušli u takvu sobu, bili bismo iznenađeni, ali kada bismo pokušali da radimo u takvom okruženju, preovladala bi negativna osećanja. Postali bismo isfrustrirani ili ljuti, ili bismo hteli da se povučemo, kako ne bismo naletali jedni na druge ili se saplitali preko nameštaja.

U učionici gde fizički prostor nije dobro organizovan, naši učenici će se isto ovako osećati. Neće nas slušati jer je to reakcija na frustraciju ili strah. Ali, ako dobro isplaniramo prostor u učionici sprečićemo ovakvo ponašanje, a i mnogo ćemo više postići u toku časa.

Kao što je to slučaj sa svim aspektima upravljanja učionicom, i prostor zavisi od vaših želja, ali takođe i od toga šta vaši učenici žele. Možda ono što Vama prija ne čini Vaše učenike zadovoljnim. Na početku godine organizujte učionicu i pitajte decu da li im se dopada. Još bolje, podelite ih u grupe, a zatim zamolite svaku grupu da pogleda okolo i nacрта mapu kako bi hteli da organizuju učionicu. Iskoristite njihove ideje kako biste dizajnirali raspored koji odgovara njima lično. Probajte ovako jednu do dve nedelje, a zatim ih pitajte da li im odgovara. Ako žele, ponovo napravite promenu. Možete da preuredite učionicu ponovo ukoliko osetite da Vašim učenicima postaje dosadno u njoj.

Evo nekoliko stvari na koje treba odbratiti pažnju kada se radi o

organizaciji prostora u učionici.⁵³ Ovo nije konačan spisak. Mozete li da se setite jos nečega?

Svi učenici su Vam u vidnom polju. Kako biste mogli da nadgledate ponašanje učenika i njihov rad, morate sve da ih vidite u svakom trenutku. Takođe bi trebalo da imate pogled na vrata sa svoje katedre. I Vaši učenici treba bez smetnji da vide Vas.

Svi imaju svoje mesto, ali nije gužva. U razredu sa mnogo učenika, prostor je pravi luksuz. Kako biste iskoristili sav prostor na dobar način, probajte ove tri strategije. Prvo, uklonite nepotreban nameštaj. Koristite prostirke umesto klupa. Koristite police koje su fiksirane na zidu za materijale koji često trebaju učenicima. Ako je moguće, svoje stvari i nastavna sredstva za časove koje trenutno ne koristite držite u zbornici ili negde drugde van učionice. Ako Vam ne treba velika katedra, tražite manju.

Drugo, budite kreativni dok predajete. I učinite učionicu interaktivnom kako biste smanjili osećaj prenatrpanosti. Probajte da predajete samo deo časa, recimo, 20 minuta od 60, a ostatak časa se fokusirajte na bitne teme ili koncepte, na primer pričanje o geometrijskim oblicima, umesto da im date previše informacija odjednom. Toliko vremena je i granica dečje pune pažnje. Posle toga, podelite decu u grupe kako bi mogli da se obraćaju manjem broju ljudi. Nikada ne pravite grupe dečaci protiv devojčica. Dajte svakoj grupi sličnu aktivnost, recimo, jedna grupa treba da nađe što više okruglih objekata, a druga četvrtastih. Pri kraju časa, neka svaka grupa ispriča sta je naučila.

Treće, iskoristite prostor van učionice sto je češće moguće. Školsko dvorište sadrži mnogo prilika za učenje. To su kao učionice na otvorenom koje deca mogu da istražuju kao deo nastave, a mnogo su zabavnije nego zagušljive učionice. Deca ovde razvijaju kognitivne i društvene veštine. Takođe, školsko dvorište je promena u rutini gde deca mogu da

⁵³ Preuzeto i prerađeno iz: Classroom Management - Managing Physical Space, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-space.html pristup dana 20.10. 2005.

uče o saradnji, ličnoj svojini, poštovanju i odgovornosti.⁵⁴ Neki delovi dvorišta mogu odgovarati učenju nekog predmeta. Na primer, za lekciju o geometrijskim oblicima, deca mogu napolju da traže oblike o kojima su učili. Zatim, svi sedaju ispod drveta i beleže šta su našli. Ali, nadgledajte šta rade. Deset minuta pred kraj časa, neka svi uđu unutra i razgovaraju o tome šta su našli.

Nameštaj. Ako imate dovoljno prostora, razmislite o tome da drugačije rasporedite stolove svojih učenika, na primer u oblik potkovice za diskusije, u kvadrat za grupni rad, a po redovima za testiranje i samostalan rad. Ali, pazite da uvek može da se prolazi. Treba da imate prostora za prolaz a da nikoga ne ometate. Ako Vam trebaju posebni odeljci, napravite ih od stolova, polica i tepiha. U slučaju da Vam treba više prostora ili mesta gde biste kačili radove svojih đaka, možete koristiti delove ormana ili asure. Asure koje više mogu da posluže kao dodatni zid.

Centri za rad. Aktivnosti koje obavlja jedan ili više učenika svojim tempom mogu da se obavljaju u centru. U učionici on treba da sadrži manji prostor i mesto za odlaganje alatki, materijala i uputstava. Ako je učionica puna, centar može biti i negde izvan nje. Deca treba da ponesu sve što će koristiti u centru.

Materijali za rad i nastavna sredstva. Knjige i ostali materijali treba da stoje negde gde su lako dostupni. Pribor kao što su krede, lenjiri, papiri, boje i makaze takođe treba da bude odložen tako da deca mogu da ga koriste, ali tako da ne smeta nikome i ne zauzima puno prostora.

Učenički radovi. Skupljanje i čuvanje radova može veoma brzo da postane opterećenje ako se radi neplanski. Neki nastavnici koriste fascikle za svakog učenika, ponekad i fascikle koje su sami učenici napravili. Bilo bi dobro imati i prostor za izlaganje radova na zidu. Radovi mogu da se kače čiodama, lepljivom trakom ili heftalicom. Ovi radovi su i ukras učionice kako bi svima bilo prijatnije.

⁵⁴ Malone, Karen and Tranter, Paul. "Children's Environmental Learning and the Use, Design and Management of Schoolgrounds," *Children, Youth and Environments*, Vol. 13, No. 2, 2003.

Uključite đake. Učenici mogu da Vam pomognu sa rasporedom u učionici, a tako će razviti i osećaj odgovornosti. Neka kače svoje radove ili prave oglasne table ili slažu papire na kraju časa. Učenici mogu da pomognu i kod rešavanja problema prostora. Ako se desi da se svi sudaraju ili raspored sedenja nije odgovarajući, pitajte ih da li mogu da predlože neka rešenja.

Napomena: Dobra disciplina i razvijanje pozitivnog ponašanja se mnogo češće dešava u učionici gde su aktivnosti i prostor uređeni i strukturirani sa ciljem da podstaknu saradnju između učenika i Vas samih.

UPOSTAVLJANJE RUTINE U UČIONICI

Kada razvijamo rutine, smanjuje se prilika za neposlušnost jer naši učenici znaju šta od njih očekujemo. Takođe ovo sprečava pogrešno tumačenje ponašanja nekog deteta. Na primer, ako neko dete ne zna da treba da reže olovku tek na kraju časa ili da barem treba da se javi pre nego što to uradi. Osim toga, ako učenici znaju proceduru nekog zadatka, lakše će ga obaviti uredno i pravilno. Sastavite planove za ove aktivnosti kako biste upotrebili fizički prostor koji imate na raspolaganju i kako biste razvili svoj stil upravljanja, o čemu ćemo pričati kasnije. Ako neka rutina nije efikasna, neka Vam učenici pomognu da je promenite. Evo nekih rutina koje možete isplanirati zajedno.⁵⁵ Mozete li da smislite jos neke?

Kretanje. Isplanirajte kako se ulazi i izlazi iz učionice, a takođe i kako se menja raspored nameštaja u učionici u zavisnosti od toga koji se čas održava, na primer, kako je učionica raspoređena kada je test u toku, a kada se, recimo, radi u grupama. Takođe, obratite pažnju i na potrebe Vaših učenika, kao sto su pribavljanje materijala za rad, boja za likovno ili rezanje olovke.

Spontani zadaci. Ovi zadaci su na primer, beleženje prisutnih

⁵⁵ Preuzeto i prerađeno iz: Classroom Management - Managing Physical Space, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-space.html pristup dana 20.10. 2005.

ili skupljanja papirića po učionici. Najbolje je da učenici pomognu pri obavljanju ovih zadataka, a naročito oni za koje smatrate da im treba pažnja. Možete to i povezati s lekcijom, na primer, neka učenik izračuna procenat đaka koji su se pojavili na času matematike.

Materijali i tranzicije. Kada postoje rutine za deljenje, skupljanje i čuvanje materijala, dežurni učenici mogu to brzo da obave. Ako su papiri koji su Vam potrebni za čas unapred sređeni, mozete bez problema da napravite prelaz (tranziciju) sa jedne aktivnosti na drugu. U rasporedu treba da stoje potrebni materijali i to svakoga dana, tako da deca znaju šta da pripreme za neku vežbu, i šta da spakuju.

Grupni rad. Grupni rad podstiče saradnju tokom učenja. Tako deca uče da rade zajedno i usvajaju dobre strane timskog rada. Svaki član grupe treba da ima svoje zaduženje i tokom vremena svaki učenik treba da ima priliku da se oproba u svakom zaduženju. To mogu biti: pomagač, merač vremena, izveštač, snimač, motivator, ispitivač, menadžer materijala i šef.

USPOSTAVLJANJE PRAVILA U UČIONICI ZA UČENIKE I RODITELJE

Svaka učionica mora da ima svoja pravila kako bi dobro funkcionisala. Pomenuta pravila se ponekad zovu i „očekivanja“ ili „standardi ponašanja“.

Ova pravila variraju od toga šta sam nastavnik veruje da je ispravno. Način na koji se radi sa učenicima na času, uključujući i rutine i pravila, zavisi dosta od toga kako mi sami smatramo da deca najbolje uče. Jedno od ekstremih verovanja je da su deca pasivni receptori znanja i da moraju u potpunosti da se povinuju sistemu kako bi napredak bio vidljiv. Nastavnici koji tako veruju, postaviće stroga pravila, s naglaskom na rutine i standarde. Neki, pak, veruju da su deca aktivni, pozitivni i motivisani mislioci. Stoga, oni će deci davati puno izbora.⁵⁶ Pri razvijanju pravila i rutina u učionici zajedno sa učenicima, treba da nađemo zlatnu sredinu koja će biti dovoljno fleksibilna da se prilagodi raznim

⁵⁶ Mayerski, Fran. The Metamorphosis of Classroom Management. Mid-continent Research for Education and Learning. <http://www.mcrel.org/pdfconversion/noteworthy/learners%5Flearning%5Fschooling/franm.asp>

situacijama u učionici.

Pravila često pomažu i u predviđanju i sprečavanju problema s ponašanjem ili drugih teškoća koje se mogu javiti. Neki saveti kojima se treba voditi pri utvrđivanju pravila su:

- Postavite samo nekoliko pravila koja ističu primereno ponašanje. Ni Vi ni đaci nećete zapamtiti neku dugačku listu. Zalepite pravila negde gde svi mogu da ih vide.
- Razmislite o tome da napišete pravila za sledeće prilike, kako bi čas glatko tekao: (a) Šta se radi na početku i na kraju školskog dana, kada se beleže prisutni, i šta deca smeju da rade tokom ovog vremena a šta ne. (b) Kako se koriste materijali i oprema. (c) Kako treba da se pita za dozvolu kada nam nešto treba ili kada nešto nije u redu (na primer, kada dete mora da obavi nuždu ili zareže olovku). (d) Raspored sedenja za individualni i grupni rad. (e) Kako se postavljaju pitanja.
- Birajte ona pravila koja podstiču uspešno učenje i održavaju učionicu urednom. Nešto kao što je igranje sa stvarima ili žvakanje žvake verovatno ne usporava učenje u bitnijoj meri, osim ako ne ometa druge.
- Nemojte postavljati pravila koja Vi sami nećete ili ne možete da poštujete.
- Neka pravila budu lako razumljiva. Neka počnu sa dobrim ponašanjima. „Ruke i noge držite na svojoj strani stola“ je mnogo jasnije od „Nema udaranja“.
- Neka Vaša pravila budu odobrena od strane ostalih u školi. Ako učenici nauče nešto na Vašem času, a to ne smeju kod drugih profesora, pokušaće da testiraju granice da vide dokle smeju da krše pravila.
- Prvenstveno, uključite sve učenike u uspostavljanje pravila. Možete im reći nešto kao „Možete da radite sta god vam prija, ukoliko to ne smeta drugima - nastavniku ili ostalim učenicima.“ Kada govorite o ličnim pravima, pitajte decu šta smatraju da je u redu, a šta ne kada se radi o kršenju tuđih prava. Neka Vaša pravila čuvaju prava svih prisutnih i uspostavite posledice za one

koji ih krše. Zapamtite da ove posledice moraju da imaju za cilj da dete nešto nauči i da imaju smisla s obzirom na pravilo koje je prekršeno, to jest, da budu u interesu i detetu i ostatku razreda. Zatim, zamolite učenike da napišu „ustav“ za učionicu ili „listu pravila“ i da je okače na vidljivo mesto. Mogu i da se potpišu, pa su time i obavezni da poštuju svoja pravila. Neposlušnost će postati manji problem kada učenici imaju osećaj da su obavezani da ne krše svoja pravila i da treba da upražnjavaju pozitivnija ponašanja.

- Vratite se ovim pravilima s vremena na vreme da proverite da li ih treba menjati ili neka dodati. Ukoliko neka pravila više nisu potrebna, pohvalite učenike, a zatim ih pitajte da li su potrebna neka nova pravila.

Uključivanje roditelja

Pravila su najefikasnija kada su im svi posvećeni – nastavnici, roditelji, i učenici. Neke škole imaju nešto kao „ugovor“ sve tri strane. Ovo je kao saglasnost da svaka od ove tri članice ima odgovornosti koje preuzima na sebe. Tekst ovog ugovora može izgledati kao na primeru koji sledi.⁵⁷ O njemu se može pričati i na roditeljskim sastancima. Da li biste mogli da prilagodite ovaj ugovor i iskoristite ga da promovirate dobro ponašanje?

⁵⁷ Education World, *Creating a Climate for Learning: Effective Classroom Management Techniques*. http://www.education-world.com/a_curr/155.shtml pristup dana 06.10.2005.

Kao roditelj/staratelj, ja ću:

- poštovati i podržavati svoje dete, nastavnike i školu.
- podržati školske disciplinske mere i pravila u učionici moga deteta.
- obezbediti mirno i dobro osvetljeno mesto u domu za učenje i nadgledati izradu domaćeg zadatka.
- dolaziti na roditeljske sastanke i otvorena vrata.
- razgovarati sa detetom o školskom danu i aktivnostima.
- pratiti koliko vremena moje dete provodi u gledanju televizije ili u ostalim aktivnostima koje mogu da ometaju njegovo ili njeno učenje.
- asistirati u učionici barem jednom u polugodištu.
- čitati sa detetom barem 10 minuta dnevno ili će dete čitati meni.

Kao učenik, ja ću:

- se truditi da što bolje radim svoje zadatke.
- biti ljubazan i pomagati svojim drugovima iz razreda.
- imati poštovanja prema sebi, nastavniku, školi i drugima.
- poštovati pravila u učionici i u školi.
- poštovati tuđu imovinu time što neću krasti ili uništavati materijalne vrednosti škole.
- dolaziti na čas spreman sa urađenim domaćim zadatkom i potrebnim priborom.
- imati vere u sebe da mogu da naučim što više.
- provoditi barem 15 minuta dnevno u učenju ili čitanju kod kuće.
- razgovarati sa roditeljima o školi i aktivnostima.

Kao nastavnik, ja ću:

- poštovati svako dete i njegovu ili njenu porodicu.
- koristiti vreme za učenje na najbolji mogući način.
- obezbediti bezbedno i udobno okruženje za učenje.
- pomoći svakom detetu da dostigne svoj pun potencijal.
- davati primeren i osmišljen domaći zadatak.
- pomagati roditeljima koji ne mogu da rade sa decom.
- primenjivati pravila jednako i dosledno.
- učenicima i roditeljima ću otvoreno davati svoje ocene napretka i postignuća učenika.
- koristiti specijalne aktivnosti na času kako bi čas bio što prijatniji.
- ispoljavati profesionalan i pozitivan stav.

Sada ćemo se svi zajedno potruditi da ispoštujemo ovaj ugovor.

U potpisu:

Potpis roditelja/datum

Potpis učenika/datum

Potpis nastavnika/datum

STANDARDI PONAŠANJA I DOBROG RUKOVOĐENJA UČIONICOM

- Pravila na času su tu da postave standard ponašanja za naše učenike, ali i mi kao nastavnici moramo imati sopstvene standarde. Na kraju krajeva, mi smo važan uzor za svoje učenike.
- Treba da stavimo učenicima do znanja kakvo ponašanje očekujemo na času i da o ovome redovno diskutujemo.
- Moramo da obavestimo administraciju, ostale nastavnike i roditelje o svojim pravilima u učionici kako bi svi mogli da prate ponašanje dece i da se izbegnu suprotstavljena pravila.
- Sva pravila se moraju primenjivati dosledno, bez favorizovanja.
- Moramo biti svesni sta se dešava van časa, a naše praćenje situacije mora biti iz preventivnih razloga i suptilno.
- Ne smemo se ljutiti ili gubiti samokontrolu, već moramo biti uzor lepog ponašanja i poštovanja pravila za svoje učenike.
- Kada moramo da disciplinujemo, metoda disciplinovanja je fokusirana na loše ponašanje, a ne na učenika, čije dostojanstvo je veoma važno.
- Potrebno je da ohrabrujmo učenike da paze na sopstveno ponašanje, na primer vođenjem dnevnika o zajedničkim aktivnostima sa drugima. Oni takođe treba da nadgledaju i ponašanje drugih, ali to mora da se odvija sa poštovanjem.
- Kada predajemo, nikada ne treba da koristimo nejasne izraze. Aktivnosti treba da su jasno navedene i sprovedene, sa što manje prekida.

Neke osobine koje učenici cene kod nastavnika i koje treba da negujemo u sopstvenom karakteru, su:⁵⁸

Biti fer. Učenici smatraju da je ovo najvažnije kod nastavnika.

⁵⁸ Preuzeto i prerađeno iz: Important Traits for Teachers, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-trait.html pristup dana 28.11. 2005.

Kada se zadaju zadaci, rešavaju problemi, kada se nekome pomaže ili kada se neki učenik bira da pomogne nastavniku ili za nešto posebno, moramo biti fer i odnositi se jednako prema svima.

Humor. Važno je ostati veseo sa učenicima.

Poštovanje. Ovo znači poštovati osećanja i prava svojih učenika.

Lepo ponašanje. Jos jedan vid poštovanja.

Otvorenost. Učenici moraju da shvate da je i nastavnik osoba. On ili ona mora da jasno iskaže svoja osećanja i šta ih je izazvalo.

Aktivno slušanje. Ovo znači da kada učenik nešto kaže, vi odgovorite. Morate da mu pokažete da ste ga saslušali i dali mu priliku da, recimo, ispravi nesporazum. Možete ponoviti njegove reči ili govorom tela pokazati saosećanje.

Koliko se pridržavamo ovih pravila ponašanja i kako upravljamo časom zavisi samo od nas i našeg ličnog stila upravljanja u učionici.

Aktivnost: Profil rukovođenja u učionici?⁵⁹

Vaš stil rukovođenja u učionici će odrediti u kojoj meri umete da komunicirate sa učenicima, da li možete sa njima da izgradite pozitivnu vezu i koliko će od Vas naučiti. Takođe će imati efekta na to kako će se deca ponašati, i kako će reagovati na disciplinu, to jest, da li ćete pre upotrebiti pozitivne ili negativne disciplinske mere umesto da pomognete detetu da nauči šta zapravo treba da radi. Da biste videli kojoj grupi pripadate, pažljivo pročitajte svaku izjavu. Zatim odgovorite da li se slažete sa ovom izjavom, ili jos bolje, zapišite sta zapravo radite.

⁵⁹ Developed based on: Teacher Talk. What is your classroom management profile?
<http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/what.html> [accessed online on 10/6/2005]

Osobina	Slažem se	Ne slažem se
1. Verujem da u učionici mora da bude tišina kako bi deca učila.		
2. Mislim da sedenje na klasičan način, u redovima, pomaže učenju i smanjuje neposlušnost.		
3. Ne volim da me prekidaju dok predajem.		
4. Deca treba da nauče da prate uputstva i ne pitaju zašto.		
5. Moji učenici retko pokreću aktivnosti jer treba da se koncentrišu na čas.		
6. Ako se učenik ne ponaša lepo kazniću ga bez dalje rasprave.		
7. Ne prihvatam izgovore za loše ponašanje kao što je zakašnjenja ili neurađen domaći.		
8. Zavisno od toga šta se na času radi, nameštaj u mojoj učionici je često drugačije raspoređen.		
9. Bitno mi je i šta moji učenici uče i koliko dobro.		
10. Moji učenici znaju da smeju da me prekinu ako imaju važno pitanje.		
11. Hvalim učenike kada je to primereno i ohrabrujem ih da budu još bolji.		
12. Učenicima dajem projekte kao vežbu ili im tražim da sami osmisle projekat. Kasnije pričamo o tome šta su naučili i šta jos treba da douče.		
13. Uvek im objasnim zašto su neka pravila postavljena.		
14. Kada se dete ne ponaša primereno, ja ga ljubazno ali čvrsto opomenem. Dobro razmislim pre nego što disciplinujem.		
15. Verujem da učenici najbolje usvajaju znanje kada nešto rade na svoj način, t.j. kada rade ono što osećaju da umeju dobro da rade.		

Osobina	Slažem se	Ne slažem se
16. Meni je emotivna dobrobit mojih učenika važnija od kontrole. Želim da me deca vide kao prijatelja.		
17. Neki učenici žele da uče, ali se čini da druge nije briga.		
18. Ne planiram kako ću disciplinovati neko dete. Uradim šta mi prvo padne na pamet u situaciji.		
19. Ne želim da nadgledam ili opominjem decu jer to može da ih povredi.		
20. Ako učenik ometa čas, ja obratim pažnju na njega, jer sigurno ima nešto bitno da doda.		
21. Ako učenik zatraži da izađe iz učionice, ja to uvek poštujem.		
22. Ne želim da namećem pravila svojim učenicima.		
23. Koristim materijale koje sam koristio i ranije kako ne bih morao da pripremam čas.		
24. Izleti ili posebni projekti nisu mogući. Nemam vremena da ih planiram.		
25. Ponekad pustim film ili prezentaciju svojim učenicima umesto lekcije.		
26. Mojim đacima često luta pogled po učionici i kroz prozor.		
27. Ako čas počinje rano, moji đaci mogu da uče na miru ili da pričaju tiho.		
28. Retko disciplinujem učenike. Ako neko sa zakašnjenjem donese domaći zadatak, to nije moj problem.		

Sada, saberite broj izjava sa kojima se slažete 1-7, pa 8-14 i 15-21, i zatim 22-28. Za koju grupu ste imali najviše pozitivnih odgovora? Ovo će pokazati Vaš stil vođenja časa, mada nemojte biti iznenađeni ako imate i karakteristike nekog drugog stila.

1-7 predstavljaju autoritarni stil. „Ja sam nastavnik i radićemo kako ja kažem.“ Ovaj stil je dobar za strukturu časa, ali ne motiviše učenike i ne pomaže im na postave sopstvene ciljeve. Učenici nemaju slobodu da nesto predlože jer smatraju da nemaju nikakvu moć.⁶⁰ Slušaju nastavnika na uštrb svoje slobode.

8-14 su autoritativne karakteristike, ali ovakav stil predlaže saradnju: „Hajde da radimo zajedno.“ Postoje granice, ali su pravila objašnjena i učenici imaju slobodu u okviru tih granica. Autoritativan profesor uči decu da se oslanjaju sami na sebe i da budu sposobni. Nastavnik ih motiviše i često će ih voditi kroz projekat nego im naređivati.⁶¹

15-21 oslikavaju veoma opušten stil. „Kako god vi hoćete“. Ovakav nastavnik ne očekuje mnogo od učenika i prihvata njihove impulse i radnje, često bez nadzora. Nastavnik ne želi da povredi osećanja deteta i često ima problema da nešto zabrani ili sprovede pravila. Iako učenici vole ovakvog predavača, to može dovesti do manjka samokontrole i sposobnosti kod učenika. Veoma je teško učeniku da nauči prihvatljivo ponašanje kada nastavnik sve dopušta, a takođe će manje biti motivisani, jer se od njih mnogo i ne traži.⁶²

Na kraju, 22-28 se odnose na **stil indiferentnog nastavnika**. „Radite šta hoćete.“ Ovakav nastavnik nije u potpunosti prisutan u učionici. Ne traži puno od dece i nije veoma zainteresovan. Takođe, smatra da je spremanje časa nebitno ili nepotrebno. U ovakvom okruženju, učenici ne vežbaju komunikacione veštine. Takođe im manjka samokontrola i motivacija jer nema discipline niti se mnogo od njih traži.⁶³

⁶⁰ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/authoritarian.html>

⁶¹ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/authoritative.html>

⁶² <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/laissez.html>

⁶³ <http://education.indiana.edu/cas/tt/v1i2/indifferent.html>

Ako još uvek niste sigurni koji stil odgovara Vašem, pitajte kolegu, asistenta ili starijeg učenika da li bi mogao da Vas posmatra par dana. Neka pročitaju listu pitanja gore, i pomognu Vam da odlučite koji Vam stil najviše liči. Kako Vaš stil utiče na ponašanje Vaših učenika? A na njihovu motivaciju? Kako Vaš stil utiče na Vaše metode disciplinovanja i kako učenici reaguju na Vas? Mislite li da možete da se poboljšate? Probajte da promenite stil ili neke karakteristike pomenute gore i posmatrajte kako učenici postaju više motivisani, a Vama postaje lakše da predajete. Vodite dnevnik promena koje napravite i da li je sada lakše upravljati odeljenjem i kako Vaši učenici vežbaju dobra ponašanja i međuljudske veštine.

DAVANJE POZITIVNOG PODSTICAJA

Pozitivna disciplina je način na koji možete smanjiti loše ponašanje tako što ćete nagraditi pozitivna ponašanja. Ona polazi od verovanja da će se nagrađeno ponašanje ponoviti. Najvažniji deo pozitivne discipline je pomoć detetu da ispuni očekivanja nas odraslih i podsticanje pozitivnih socijalnih veza, samodiscipline i samopouzdanja. Ponašanja koja želite da ohrabrite moraju biti jasna Vašim učenicima i morate namerno da im prenesete ovakve navike. Neke strategije za ohrabrivanje pozitivnog ponašanja su:

Dajte pozitivne izjave - „Vidi koliko si tačnih odgovora dao! Hajde da probamo još više sledeći put!“

Slušajte pažljivo i pomozite im da nauče kako da izražavaju svoja osećanja, a ne da se umesto toga ružno ponašaju.

Neka Vaši učenici imaju prilike da naprave izbor i pomozite im da nauče posledice svog izbora.

Ohrabrujte poželjna ponašanja pohvalama, a ignorišite male greške.

Budite uzor predvidljivog ponašanja, komunikacije s poštovanjem i rešavanje konflikta saradnjom (o čemu ćemo pričati kasnije).

Koristite primeren govor tela: Osmehujte se, klimajte glavom i

gledajte direktno u dete.

Spustite se na njihov nivo (u fizičkom smislu), kada se radi o mlađoj deci. Sagnite se, kleknite ili sedite.

Osvežite okruženje. Sklonite objekte koji odvlače pažnju - ako ste koristili igračke koje Vam sada ne trebaju, sklonite ih.

Pozitivno usmerite ponašanje - Učenik koji se igra s loptom treba da čuje: „Možeš posle časa da se igraš loptom napolju.“

Nadamo se da ste naučili dosta iz ovog dela, i da ste odlučili da isprobate neke nove stvari u svojoj učionici. Naučili smo da je učionica kojom se dobro upravlja i ohrabruje pozitivno ponašanje mesto gde:

1. Vi znate šta želite, a šta ne.
2. Pokazujete i govorite učenicima šta želite, a šta ne.
3. Priznajete kada dobijete ono što želite.
4. Kada dobijete nešto drugo, reagujete brzo, primereno i pozitivno.

U tom procesu, međutim, potrebno je da:

1. su vaša očekivanja jasna
2. je predavanje učenicima zanimljivo.
3. Vaši učenici vide svrhu i vrednost onoga što se uči.
4. ih učite konceptima i veštinama koje su u vezi sa učenikovim iskustvom i ima smisla u njegovom/njenom svakodnevnom životu.
5. Vaše strategije predavanja variraju. Učenicima može postati dosadno, čak i ako je tema zanimljiva, ako stalno koristite iste nastavne metode.

Neki važni načini na koje možete stvoriti okruženje pogodno za razvoj pozitivnog ponašanja kod svojih učenika uključuju i sledeće:⁶⁴

1. Neka Vaša očekivanja po pitanju ponašanja budu visoka, kako za

⁶⁴ Cotton, Katherine, *Schoolwide and Classroom Discipline*, School Improvement Research Series. Iclose-Up #9. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html> pristup dana 06.10.2005.

učenike, tako i za sebe.

2. Uspostavite jasna pravila i postupke, naučite učenike kako da ih slede; mlađe učenike naročito često podučavajte, vežbajte, podsećajte na ta pravila.
3. Jasno stavite učenicima do znanja posledice dobrog i lošeg ponašanja.
4. Sprovodite pravila blagovremeno, primereno i podjednako od prvog dana u školi.
5. Radite na tome da decu naučite samodisciplini i posvećujete vreme da ih tim veštinama i naučite.
6. Aktivnosti i predavanja se odvijaju brzo, a prelazak s vežbe na vežbu treba da bude gladak i neprimetan.
7. Nadzirete aktivnosti i dajete učenicima potrebne komentare i ohrabrenja u vezi sa njihovim ponašanjem.
8. Dajete deci priliku da dožive uspeh na akademskom i socijalnom polju.
9. Kada prepoznate učenike koji pate od manjka samopouzdanja, radite sa njima i pomažete im da steknu veru u sebe.
10. Učite decu da saraduju kroz grupni rad kada je to moguće.
11. Ponekada se našalite kada je to primereno kako bi učenici ostali zainteresovani, a napetost na času popustila.
12. Uklonite materijal koji bi mogao da odvuče pažnju učenika.
13. Vaša učionica treba da je udobna i lepa, u njoj se roditelji, đaci i Vi osećate prijatno.

Kako se nositi sa problematičnim učenicima

Šta ćete naučiti:

- Kako da Vaše tehnike pozitivne discipline postanu efikasne
- Saveti za pozitivnu disciplinu
- Kako da se služite pozitivnim i negativnim posledicama
- Pažljivo sa „ćoškom“
- Rešavanje konflikata
- Tehnike pozitivne discipline za svaki uzrast
- Pomoć deci s posebnim potrebama

KAKO DA VAŠE TEHNIKE POZITIVNE DISCIPLINE POSTANU EFIKASNE

Ako se neki učenik loše ponaša, potrebne su tehnike koje na pozitivan način čine da ovakvo ponašanje prestane. Kao što smo naučili, neposlušnost prodradujeva ona ponašanja koja stavljaju dete ili drugu decu u opasne situacije, ne poštuju naša očekivanja ili ometaju pozitivnu društvenu komunikaciju i samodisciplinu. O ovom poslednjem poglavlju, pričaćemo o tome kako da smanjite neposlušnost ili ga u potpunosti sprečite. Koju god tehniku da koristite, ona se uvek može poboljšati.⁶⁵

- Kada i Vi i učenik razumete šta je problematično ponašanje i koje su njegove posledice, učenik zna šta sledi nakon takvog ponašanja.

⁶⁵ Tekst preuzet i prilagođen iz: The American Academy of Pediatrics, Guidance for Effective Discipline, <http://aappolicy.aapublications.org/cgi/content/full/pediatrics:101/4/723> pristup dana 02.12.2005.

- Kada Vi reagujete tako što im ukažete na posledice odmah posle lošeg ponašanja (nemojte čekati ili ostavljati reakciju za kasnije).
- Kada su posledice dosledne svaki put kada se isti problem ponovi.
- Kada mirno i saosećajno izložite šta će se desiti.
- Kada objasnite deci zašto se nešto dešava kada se ponašaju na određeni način, možete poboljšati njihovo generalno razumevanje i poslušnost prema odraslima.

SAVETI ZA POZITIVNU DISCIPLINU

Do potrebe za disciplinovanjem u stvari ne mora ni da dođe. Dobra disciplina u velikoj meri podrazumeva izbegavanje problematičnih situacija ili rešavanje situacija pre nego što izmaknu kontroli. Kako? Evo deset vrednih saveta. Neki su novi, dok su neki pomenuti ranije, ali su ovde detaljnije objašnjeni.^{66,67}

1. **Budite sigurni u sebe, nemojte lako grešiti.** Kao što smo pomenuli ranije, prava neposlušnost je kada učenik odluči da se nepristojno ponaša. Pre nego što nešto preduzmete, zapitajte se:
 - A) Da li učenik radi nešto zaista pogrešno? Da li zaista postoji problem ili ste Vi umorni i nemate strpljenja?
 - Ako nema problema, poradite na svom stresu van časa.
 - Ako problem postoji, odgovorite na sledeće pitanje.
 - B) Razmislite, da li je Vaš učenik zaista sposoban da uradi ono što od njega tražite?
 - Ako nije, preispitajte svoja očekivanja.
 - Ako jeste, odgovorite na sledeće pitanje.

⁶⁶ Positive Discipline and Child Guidance <http://www.kidsgrowth.com/resources/artcledetailed.cfm?od=1211> pristup dana 12.10.2005.

⁶⁷ Preuzeto i prilagođeno iz: Kelley, Laureen. The Discipline Dilemma. Parent Exchange Newsletter - October 1995 <http://www.kelleycom.com/articles/discipline.htm> pristup dana 29.09.2005.

C) Da li je učenik u tom trenutku znao da radi nešto pogrešno?

- Ako učenik nije razumeo da radi nešto pogrešno, zbog čega nije i kako može da razume?
- Ako je znao da je ono što radi pogrešno, i namerno je ignorisao Vaša očekivanja, onda je učenik neposlušan.

Ako je ovo ponašanje bila manja nezgoda, onda se učenik nije namerno loše poneo. Ako nije, pitajte učenika zašto je to uradio. Saslušajte ga/je pažljivo i procenite pre nego što odgovorite na njegovo/njeno ponašanje.

2. **Koncentrišite se na pozitivno.** Kada učenik uradi nešto od pomoći, brižno, pokazuje saradnju i napredak, kažite mu da ste приметili i pohvalite ga. Na primer: „Somsak, oduševio me je način na koji si rešio domaći zadatak.“

Čak i tokom incidenta, nemojte samo tražiti krivca, glasno definišite šta je bilo u redu a šta nije. Na primer: „Nat, plemenito je od tebe da se zauzmeš za druga. Važno je biti odan prijatelj. Međutim, ne mogu ti dozvoliti da udaraš druge. Da li postoji drugi način na koji si mogao da reaguješ u toj situaciji?“
3. **Ponašajte se sa poštovanjem prema učenicima.** Ophodite se prema njima onako kako biste želeli da se oni prema Vama ophode. Pomozite im da se poprave. Budite vodič, a ne šef. Budite ona vrsta nastavnika kojih se sa ljubavlju sećate iz svojih školskih dana.
4. **Iznesite svoja očekivanja** učenicima jasno i sa poštovanjem. Podsećajte ih često na svoja očekivanja, pre nego što nastane neka situacija, ali i tokom takve situacije. Na primer, na početku školske godine, kažite učenicima: „Kada se završe časovi danas, ali i svakog dana, želim da ostanete na svojim mestima dok ne prozovem svakog pojedinačno. Na taj način će svako izaći iz učionice na bezbedan način, bez sudaranja, a i ja ću brže naučiti vaša imena i lica.“ Podsetite učenike na ovo svakoga dana, sve dok izlazak iz učionice ne postane deo rutine u Vašoj učionici.
5. **Koristite humor i odvrćanje pažnje.** Ne zahteva svaki nestašluk disciplinovanje. Deca se, kao i odrasli, umaraju, osećaju frustraciju ili dosadu. Postoji mogućnost da disciplinovanje ne daje rezultate u takvim situacijama.

Pokušajte da koristite humor tokom časa kako biste održali zainteresovanost i sprečili dosadu. Na primer, tokom časa poznavanja prirode, zatražite od učenika da reše zagonetku kao uvod u temu časa. Zagonetka može biti: „Šta započinje život na četiri noge, provodi život na dve, a završava ga na tri?“ Odgovor je: čovek. Beba puzi na rukama i nogama, zatim uči da hoda na dve noge, a u starosti koristimo štap - na tri noge! Ova zagonetka je zanimljiv način da se uvede tema razvoja ljudskog tela ili da se razgovara o starenju. Za predškolski uzrast, koristite odvratanje pažnje: „Pogledajte leptira!“ može da odvraća pažnju sa kukanja, zanovetanja ili bacanja, a može da vodi ka dobrim razvojnim aktivnostima, kao na primer, da se od dece traži da nacrtaju leptira. Upotrebite svoju maštu!

6. **Koristite proaktivnu saradnju.** Dajte uputstvo za koje znate da će im biti zadovoljstvo da poslušaju pre nego što im date uputstvo za koje znate da će oklevati da poslušaju. Dovedite ih prvo u stanje kooperativnosti. Na primer, recite: „Nacrtajte veliko slovo I u vazduhu.“ „Hej, Marija, to je bilo odlično!“ „A sada, svi podignite kažiprst u vazduh i njime potražite gde bi mogla da bude strana 108 u knjizi.“ Zatim im recite da otvore knjige na 108. strani i da napišu odgovore na pitanja na toj strani.⁶⁸
7. **Ponudite opcije ili ograničene izbore, i time ohrabrite grupno donošenje odluka.** Većina učenika ne voli da im se komanduje; davanje izbora im pomaže da osete barem malo kontrole - mada ne previše. Kada dođe vreme za ispitivanje, možete reći: „U utorak ćemo imati test čitanja. Ko bi voleo pisani test, a ko usmeni? Možete da birate koji želite.“ Ovo će deci dati osećaj kontrole nad situacijom. Ako želite da date samo jedan tip testa, zamolite ih da prodiskutuju koje su prednosti a koje mane ove dve vrste testiranja, a zatim neka glasaju koji bi voleli. Većina pobeđuje. Ukoliko ima učenika koji su uzrujani jer nije pobeđio njihov izbor - na primer, želeli su pisani test, a odeljenje je izglasalo za usmeni - na dan testiranja, dajte dodatna pitanja u pisanoj formi.

⁶⁸ Giving and Getting Respect. http://maxweber.hunter.cuny.edu/pub/eres/EDSPC715_MCINTYRE/respect_web_page_insert.html pristup dana 10.10.2005.

8. **Dopustite prirodne posledice, ali samo one bezbedne.** Ako dete uporno kasni na čas, nemojte se uzrujavati. Detetova je odgovornost da dolazi na čas na vreme. Recite njemu ili njoj da ćete ukoliko se kašnjenje nastavi, morati da pošaljete poruku roditeljima. Ako nastavi da kasni, pošaljite poruku i dopustite da dete snosi posledice. Neka nauči da je odgovorno za svoje ponašanje i njegove posledice.
9. **Ne shvatajte lično svojevolsku neposlušnost učenika.** U okviru svog razvoja, deca imaju potrebu da iskazuju nepokoravanje i da isprobaju granice. Ne smatrajte za ugrožavanje Vašeg autoriteta. Reagujte mirno i primenjujte disciplinu koja će osnažiti samokontrolu. Da li se sećate slučaja Ramona na početku ove knjige? Na početku, nastavnica je shvatala lično njegovu neposlušnost, što je nju veoma uznemirilo. Ali, kada je prestala da to ponašanje uzima lično i shvatila kada se on i zašto se tako ponaša, bila je u stanju da razvije efikasnu strategiju kojom je rešila situaciju sa pozitivnim ishodom.
10. **Cenite napor, a ne tačnost.** Ako učenik daje sve od sebe, treba da budete srećni. Trud je prvi korak ka učenju. Ako učenik i ne želi da pokuša da reši neki težak zadatak, razgovarajte o prethodnim slučajevima kada je njegov/njen napor doneo uspeh. Ohrabrite dete da učini takav napor ponovo. Ne zaboravite da mu/joj kažete da sve dok se jako trudi, vi ste zadovoljni. Neka znaju da verujete u njihove sposobnosti.

SAVETI ZA NASTAVU U POZITIVNOM OKRUŽENJU

Pozitivnu disciplinu mora da prati pozitivna nastava. Ima mnogo drugih pozitivnih načina da sprečite loše ponašanje dok predajete, ili barem da efikasno rešite nestašluk a da Vam to ne prekine čas. U daljem tekstu ćete naći šest saveta.⁶⁹ Možete li da se setite još nekih?

1. **Fokusiranje i tih govor.** Počnite da predajete tek kada imate pažnju svih u učionici. Sačekajte sa početkom sve dok se svi ne smire. Iskusni nastavnici znaju da je njihova tišina veoma efikasna. Oni izražajno čekaju još 3 do 5 sekundi nakon što su se svi potpuno smirili. Učenici uskoro shvataju da što više vremena nastavnik čeka na njihovu pažnju, to manje slobodnog vremena imaju na kraju časa. Nakon čekanja, počnite čas tišim glasom nego uobičajeno. Nastavnik tihog glasa često ima mirnije, tiše odeljenje nego onaj sa jačim glasom, jer učenici sede mirno kako bi čuli šta nastavnik kaže.
2. **Direktna uputstva.** Neizvesnost povećava nivo uzbuđenja u učionici. Počnite svaki čas time što ćete učenicima reći tačno šta će se dešavati. Objasnite šta ćete zajedno sa učenicima raditi na času. Za neke zadatke možete odrediti i vremenska ograničenja. Možete kombinovati frontalno predavanje sa aktivnostima po izboru učenika na kraju časa. Možete završiti opis časa i aktivnosti koje ih očekuju sa: „I mislim da ćemo imati malo vremena na kraju da ćaskate sa drugovima, odete do biblioteke ili uradite nešto za sledeći čas.“
3. **Nadzor.** Kružite učionicom, ustanite i hodajte unaokolo, naročito kada učenici rade pisane zadatke ili u grupama. Proveravajte njihov napredak. Ne prekidajte ih, niti se obraćajte svima odjednom, osim ukoliko primetite da više učenika ima teškoće sa istom stvari. Govorite tiše i Vašim učenicima će prijati Vaša lična i pozitivna pažnja.
4. **Neverbalni signali.** U nekim učionicama, nastavnici imaju malo zvono na katedri. Kada pozvone, makar i tiho, svi obrate pažnju.

⁶⁹ Abstracted from: Discipline by Design. 11 Techniques for Better Classroom Discipline. <http://www.honorlevel.com/techniques.xml> [accessed online on 10/4/2005]

Drugi nastavnici su razvili visok nivo inventivnosti tokom godina, koristeći neverbalne signale. Neki gase i pale svetlo. Drugi drže u džepovima igračke koje ispuštaju kliktanje. Neki kuckaju kredom ili olovkom po tabli. Neverbalni signali mogu biti i izrazi lica, položaj tela i signali rukom. Treba sa pažnjom izabrati signale koje ćete koristiti u svom odeljenju. Odvojite vreme da objasnite šta želite da učenici urade kada koristite svoje signale.

5. **Deljenje.** Baš kao što Vi želite da znate više o svojim učenicima, tako i deca žele da znaju o Vama i Vašim interesovanjima. Donesite neke svoje lične stvari u učionicu. Porodičnu fotografiju ili par sitnica iz svoje kolekcije koja vam je hobi na Vašoj katedri će pokrenuti lične razgovore sa Vašim učenicima. Kako Vas budu bolje upoznali, imaćete manje problema sa disciplinom.
6. **Prikrivene intervencije.** Efikasan nastavnik će se pobrinuti da učenik ne bude nagrađen za loše ponašanje time što će postati centar pažnje. On ili ona posmatra aktivnost u odeljenju, kreće se unaokolo po učionici i predviđa unapred probleme pre nego što se dogode. Pristup nemirnom učeniku je neupadljiv, ne ometa ostale u odeljenju. Na primer, dok predaje odeljenju, ovakav nastavnik efikasno koristi imena. Ukoliko primeti da učenik priča ili ne učestvuje, on jednostavno uključi njegovo ime u svoj dijalog na prirodan način. „ I tako vidiš, Čai, prebacujemo jedinicu u kolonu desetica.“ Čai čuje svoje ime i vraća se na zadatak. Ostali u odeljenju čak i ne primećuju.

KAKO ISKORISTITI NASTALE POSLEDICE, POZITIVNE I NEGATIVNE

Važan aspekt učenja je prihvatanje posledica naših postupaka. Ako su oni dobri, verovatno ćemo ponoviti to ponašanje. Ako nisu, verovatno nećemo.

Često kada postavljamo pravila, odmah odlučujemo kakve će posledice biti i koje će disciplinske mere biti upotrebljene. Učenici koji krše pravila moraju da se suoče sa negativnim posledicama, to je tačno. Ali zapravo su bitnije pozitivne posledice ili nagrade za učenike koji poštuju pravila, čak i za starije učenike. U daljem tekstu slede primeri pozitivnih i negativnih posledica. Ovi predlozi važe za razne uzraste, ali neki mogu da funkcionišu bolje s jednim uzrastom nego sa drugim. Ove posledice nisu poređane po nekom posebnom redu. Sve ove posledice treba da postavite kao pravilo sa svojim učenicima i oko njih bi trebalo svi da se slože, a direktor bi trebalo da ih odobri. Saradujte sa kolegama, učenicima i roditeljima kako biste smislili nove pozitivne i negativne posledice.⁷⁰

Pozitivne posledice. U učionici, obično se pozitivne posledice odnose na zadovoljstvo učenika i izgradnju njihovog samopouzdanja. Učenici moraju da znaju kada su dobri i kada poštuju pravila kao i kada dožive uspeh ili po svojim postignućima. Postoji mnogo jednostavnih načina da pohvalite učenika. Na primer, potapšite ga po ramenu i recite, „Ponosan sam na tebe!“ Izaberite ga za predsednika razreda za taj dan ili kao asistenta ili kao selektora za grupnu aktivnost ili projekat. Pohvalite ga pred drugim nastavnicima ili direktorom. Zamolite učenika da pomogne drugima. Možete li da se setite jos nečega?

Negativne posledice. Pratite svoje ponašanje i ponašanje Vaših učenika. Često korišćenje negativnih posledica znači loše upravljanje časom i treba da se izbegava. Pratite svoje učenike tako da primetite loše ponašanje i pre nego što postane veliki problem i možda uvuče još učenika. Kako biste zaustavili neprimereno ponašanje, a da ne prekidate čas ili ne privlačite pažnju na učenika u pitanju, probajte sledeće: a) pomerite se tako da stojite blizu njega ili nje i pogledom im signalizirajte da prestanu s tim; b) prozovite ga po imenu i kratko mu recite da

⁷⁰ Preuzeto i prerađeno iz: Consequences, Collaborative for Excellence in Teacher Education (CETP), National Science Foundation. http://www.temple.edu/CETP/temple_teach/cm-conse.html#anchor40660 pristup dana 28.11. 2005.

prestane; c) preusmerite njegovo ili njeno ponašanje tako što nećete privlačiti pažnju na ono što on ili ona ne bi trebalo da radi, nego recite koje pravilo bi trebalo da poštuje.

Ali, uprkos svom našem trudu, ponekad moramo disciplinovati učenika. Šta god da uradite, neka bude fokusirano na ponašanje, a ne na samog učenika i neka bude logična posledica nepošlusnosti. Nemojte reagovati u besu. Zavisno od prirode lošeg ponašanja, neke blage disciplinske mere se mogu naći na sledećoj listi. Možete li da se setite još nekih? Samo nemojte da izaberete kaznu koja javno ponižava učenika!

- Učenik ne može da ode na mali odmor da se igra sa ostalima.
- Zadržavanje posle škole da se razgovara o lošem ponašanju, zašto je do njega došlo i šta treba učiniti da se ispravi.
- Da pospremi/počisti nered koji je napravio.
- Javno treba da se izvini onome koga je povredio ili uvredio.
- Promena mesta sedenja.
- Zatražiti od učenika da ponovi pravilo i da ga poštuje.
- Poruke roditeljima ili kućna poseta.
- Slanje u direktorovu kancelariju, naročito za ozbiljnije prekršaje, kao što je tuča, stalno prekidanje nastave, krađa, nasilništvo, posedovanje droge ili oružja.

PAŽLJIVO SA "ĆOŠKOM"

Još jedna popularna, ali kontroverzna metoda disciplinovanja je poznata kao „idi u ćosak´´. Tada učenik mora da sedi u ćosku i ne sme da se igra ili priča s drugima. Jedino što može da radi je gleda na sat dok sekunde i minuti prolaze.

Ovo ne treba da Vam bude prvi izbor, već poslednje utočište kada neki đak stavlja sebe ili druge u opasnost. Ako se koristi retko i u kraćim vremenskim periodima, dete u ćosku ima vremena da se smiri i da povрати samokontrolu posle frustrirajuće situacije. Ali ako se nepravilno koristi,

ćosak može biti ne samo neefikasan, nego takođe i štetan za učenika, tako što može izazvati bes ili agresiju, tako da počinje da liči na telesnu kaznu - i izaziva psihički i emotivni bol.

Nije sigurno koliko ćosak treba da traje. Neki kažu oko 2-3 minuta, a neki kažu da se minutaža poklapa sa godinama deteta, i tako do 12. Ovaj metod je izabran iskustvom. Deluje kao da je taman dovoljno da smiri učenika, a da on ili ona ne počne da se oseća besno.⁷¹

Pre nego što pošaljete učenika u ćosak, razmislite o sledećem:⁷²

- Izbegavajte ćosak kod mlađe dece, jer ona ne treba da budu izolovana niti ignorisana, ostavljena bez odgovarajuće stimulacije.
- Posledice treba da slede odmah posle incidenta. Kada dete odmah oseti negativan uticaj svojih radnji, mnogo mu je jasnije zašto se to dogodilo. Kada je to moguće, ponudite mu priliku da ispravi svoje greške, na primer, recite učeniku da počisti nered koji je napravio, to je mnogo bolje nego da ga samo uklonite iz okruženja.
- Ćosak ne treba da bude poniženje, niti dete treba da oseti pretnju ili opasnost. Ne bi trebalo da postoji posebna stolica u ćosku odvojena od svih jer se tako dete oseća kažnjenim i dolazi do anksioznosti. NIKAD ne dozvolite da dete u ćosku bude ignorisano ili ismejano.
- Nemojte ostavljati dete samo, ukoliko on ili ona to ne želi. Mlađa deca ne razumeju svoja osećanja bez pomoći odraslih. Ako pokažete detetu da su njegova osećanja važna, on ili ona će poštovati osećanja drugih.
- Učenik ne treba da bude u ćosku duže nego što mu zaista treba da se smiri. Zatim mu objasnite mirno šta sme a šta ne. Mora da mu bude kristalno jasno zašto ga disciplinujete, jer će u suprotnom

⁷¹ Goodkids: A Basic Parenting Guide <http://home.flash.net/~goodkids/> pristup dana 10.10.2005.

⁷² DCFS. Biro za regulativu I licenciranje. HFS 46 Uputstvo za predškolce u dnevnom boravku. DODATAK RANI UZRAST JE UZRAST KADA SE UČI. Vreme je za "ćošak" http://www.dhfs.state.wi.us/rl_dcfs/timeout pristup dana 10.10.2005.

sigurno ponoviti svoje ponašanje.

- Izbegavajte pretnje. Nikada nemojte reći: „Uradiš li to opet, ideš u ćosak!” Ovo zbunjuje učenika i spada u negativnu kaznu koja retko ima efekta.
- Pažljivo izaberite metod disciplinovanja za svakog učenika ponaosob. Deca drugačije napreduju u samokontroli. Uzmite u obzir potrebe učenika o kome se radi. Nijedna tehnika neće imati efekta na baš svakom učeniku. Ćosak nije kazna već prilika za učenika da se smiri i ponovo pridruži grupi kada je u boljem stanju za rad. Naučite decu da rešavaju svoje probleme sa brigom i podrškom, i slanje u ćosak možda više neće biti ni potrebno.

REŠAVANJE KONFLIKATA

Iako se i Vi i roditelji trudite, kao i učenici, ipak će biti ometanja u učionici i školi u vidu konflikata između učenika. Ovo je česta tema na roditeljskim sastancima. Ovi konflikti mogu biti uvrede, zadirkivanje, svađe, rasprave oko toga čiji je red, svađe oko igrališta ili igračkica, ili čak domaćih zadataka. Ovi konflikti vode poreklo od nasilja, i mogu brzo da eskaliraju ako se ne reše pregovorima .

Dobro bi bilo da učenici nauče da rešavaju svoje konflikte kako ne bi dolazilo do ometanja. Osim rešavanja problema u učionici, deca će naučiti korisne veštine koje će im poslužiti i van učionice.⁷³

Istraživanja o konfliktima među učenicima su pokazala sledeće:⁷⁴

- (a) Konflikata u školi ima puno (mada se retko završavaju težim povredama);
- (b) Učenici koji nisu dovoljno vaspitani koriste konflikte koji imaju destruktivne posledice. Ovi učenici ignorisu važnost svoje veze s ostalim učenicima;

⁷³ Classroom Management and Discipline. <http://education.calumet.purdue.edu/vockell/edps530/Chapter%2013.htm> [accessed online on 10/6/2005]

⁷⁴ Johnson, D.W., Johnson, R.T., Dudley, B., and Burnett, R. "Teaching students to be peer mediators," *Educational Leadership*, 50(1), 10-13, 1992.

- (c) Programi o rešavanju konflikata i posredovanju imaju efekta u obrazovanju učenika kako se konflikti rešavaju posredništvom i pregovorima;
- (d) Posle ovih programa, učenici počinju da koriste veštine koje su naučili, što vodi do konstruktivnih rezultata
- (e) Ako učenici mogu sami da rešavaju svoje konflikte, onda to smanjuje potrebu za prijavljivanjem tih konflikata nastavnicima i nadležnima, što smanjuje potrebu za disciplinskim merama.

Osnovna procedura obučavanja Vaših učenika da mirno rešavaju konflikte je sledeća:

1. Naučite decu veštinama koje im pomažu da:
 - (a) definišu konflikt (zašto se svađaju i kako je do toga došlo)
 - (b) da razmene predloge i stavove („Mislim da bi trebalo da uradimo ovako, jer...“),
 - (c) neka pokušaju da vide situaciju iz tuđe perspektive (na primer, putem glume).
 - (d) odluče da li postoji opcija u kojoj oba učenika dobijaju (“win-win” rešenja, na primer, “danas ćemo po tvome, a sutra po mom, da vidimo koje je bolje”) i
 - (e) Neka dođu do razumnog rešenja.
2. Naučite decu da posreduju u konfliktima svojih drugova iz razreda. Posredovanje je kada treća osoba svojim sposobnostima doprinese rešavanju konflikta. Kako biste ih ovo naučili, izaberite potencijalni problem i neka ga dva učenika odglume kao scenario. Onda, neka treći đak svojim znanjem o svojim drugovima i o datoj temi pokuša da nađe rešenje ili kompromis.
3. Kada su učenici usvojili znanje, svakog dana dvoje učenika bi moglo da bude zvanični posrednik (ako je moguće, jedan dečak i jedna devojčica). Svako u razredu treba da ima priliku da bude posrednik i da pomogne da se reši svaki problem koji ne mogu da reše sami učesnici.

Kao nastavnik, Vi ste odgovorni za to da ovi procesi zažive, tako što ćete ih učiti, davati im savete i biti uzor. Ovaj problem rešavanja konflikata, ne samo da smanjuje vreme koje ćete Vi sami morati da upotrebite na rešavanje učeničkih razmirica, već i Vaši učenici uče veštine koje će im trebati u životu. Razvijanje i vežbanje ovih veština konstantno, kao deo vašeg časa imaće za rezultat to da deca uče i više od onoga što je u planu i programu, a to je dobro. U ovom slučaju, znanje o pregovaranju i posredovanju će postati automatsko, pa će učenici posezati za njim kada treba da reše ili izbegnu probleme.

PREDAVANJE RAZLIČITIM UZRASTIMA I POZITIVNA DISCIPLINA

Ako razumete kako se deca razvijaju, znaćete i šta da očekujete od njih. Deca se uvek menjaju i razvijaju. Istraživanja su pokazala da mala deca prolaze kroz razne stadijume razvoja. Ova ideja stadijuma i uzrasta govori o tome da je neko ponašanje primereno u nekim uzrastima, a u drugima nije. Tabela ispod pokazuje razvoj deteta u određenom dobu i koje metode i disciplinske mere treba upotrebiti u kom uzrastu.

Pristup discipline prema uzrastu i razvoju^{75,76}

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
5 godina	Deca su mirna, tiha i izbalansirana. Pokusaće da uradi samo ono što zna da ume, ono u šta je siguran. Voli da se druži i da udovolji i želi da bude dobar, ali ne želi da prizna grešku. Iako se trudi, ne kaže uvek istinu.	Recite im šta su realna očekivanja. Mnogi nastavnici smatraju da je nezrelo ponašanje nepošlusnost. Bolje je sprečiti nego kažnjavati. Ali, ako mora da ima negativnih posledica, uradite to mirno. Učenik želi da zna sta je dobro, a sta loše. Uz malo sreće, neće Vam ni trebati negativne posledice.

⁷⁵ Preuzeto i prerađeno iz: Discipline that Works: The Ages and Stages Approach. Family Issues Facts. The University of Maine Cooperative Extension. <http://www.umext.maine.edu/onlinepubs/pdfpubs/4140.pdf> pristup dana 11.10.2005.

⁷⁶ Preuzeto i prerađeno iz: Positive Parenting/ Parenting Tips, <http://xpedio02.childrencsch.org/stellent/groups/public/> pristup dana 12.10.2005.

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
6 godina	Izuzetno emotivni. Jednog trenutka nešto vole, za par minuta to mrze. Zbunjeni su oko svog odnosa sa drugima. Mogu da zahtevaju, bune se, svađaju ili tuku. Kada su dobro raspoloženi, radosni su, energični i entuzijastični. Treba im pohvala, ali njihovo ponašanje je često vredno kritike. Međutim, kritika samo pogoršava. Ne znaju razliku između svojeg i tuđeg.	Strpljenja. Ignorišite kada Vam učenik kaže neću ili ne mogu. Hvalite, možda neće biti lako naći nešto što ćete pohvaliti, ali potrudite se. Izbegavajte otpor i svađe, kao i osetljive teme. Ponekad popustite, ako će to pomoći da nesto nauče.
7 godina	Tihi, imaju dosta negativnih emocija. Ozbiljni, okrenuti sebi, promenljivog raspoloženja, zabrinuti i sumnjičavi. Osetljivi na tuđa osećanja. Veruju da ih drugi ne vole, ili da ih kritikuju ili da im se neko smeje. Odlažu zadatke, slabo pamte, lako im pada koncentracija.	Poslušnost može postati problem jer je učeniku pažnja uvek kratka. Ako želite da nesto uradi, recite mu unapred i budite sigurni da je čuo uputstva. Podsećajte ga pre nego sto zaboravi i krene da radi nešto drugo. Dajte im male nagrade za uspeh.
8 godina	Živahni, dramatični, radoznali, nestrpljivi i zahtevni. Nisu ćudljivi kao sa 7 godina, ali su jos osetljivi. Zahtevaju vreme, pažnju i odobravanje. Interesuju ih i brinu stvari koje lično poseduju.	Dajte uputstva onako kako učenik može da ih prihvati. Vreme, pažnja i odobravanje su dobri motivatori. Radite na rešavanju problema kako biste im pomogli da razviju apstraktno mišljenje. Dajte im male nagrade za uspehe.

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
9 godina	<p>Tiši su nego osmogodišnjaci. Deluju nezavisno, odgovorno, razumno i saraduju. Mogu da budu temperamentni, ali uglavnom su razumni. Prihvatiće kritiku ako je lepo sročena, zanima ih jednakost. Standardi grupe su važniji od standarda odraslih. U svojim su mislima, i ponekad ne čuju kada im se priča. Deluju odsutno. Pokazuju brigu za druge.</p>	<p>Ohrabrujte odgovornost kroz zadatke. Neka uče u saradnji sa drugom decom, ali nadgledajte njihove međusobne aktivnosti. Vodite njihovo obrazovanje kroz projekte umesto konstantnog učenja iz knjiga.</p>
10 godina	<p>Emotivno direktni, jasni, izbalansirani, i jednostavni, ali još detinjasti. Manje anksiozni i zahtevni nego sa 9 godina. Zadovoljni životom i vesele prirode. Ali, ponekad ispoljavaju oštru, burnu narav. Mogu jako da vole. Nije težak uzrast, iako poneki strah od ranije ostaje. Vole da se smeju sopstvenom humoru, koji drugima ne mora biti smešan. Vesele godine.</p>	<p>Vežbajte razlikovanje dobrog od lošeg, istinitog od neistinitog. Najbolje je znati šta je realno očekivati. Neka učenici razviju učeničke odbore kao i disciplinske odbore. Koristite humor dok predajete.</p>
11-13 godina	<p>Rana adolescencija, vreme brzih promena. Razvijaju sopstveni identitet i osamostaljuju se. Treba im privatnosti, osetljivi su na zadirkivanje. Promenljivog raspoloženja. Važnost prijatelja raste.</p>	<p>Neka Vaši učenici shvate da Vam je do njih stalo. Organizujte sekcije ili aktivnosti (kao što je pisanje eseja), gde učenici mogu da podele svoja osećanja i iskustva. Budite uzor uzajamnog poštovanja. Ne pridikujte i ne kritikujte previše. Ne dozvolite zadirkivanje i ne tolerišite uvrede.</p>

Uzrast	Razvoj	Saveti za disciplinu i podučavanje
14-16 years	Srednji period adolescencije. Još su nezavisniji, seksualni razvoj, i samoživost. Važan im je fizički izgled i upoznaju svoje telo. Razmišljaju odraslije. Mogu da razmotre činjenice i donose prave odluke.	Ohrabrujte pozitivne veze putem deljenja sa drugima. Dajte im ideje za kreativno razmišljanje kao deo nastave. Postavite razumne granice i budite dosledni u insistiranju na poštovanju pravila. Neka znaju pravila i s njima diskutujte o smislenim posledicama. Hvalite ih i naglašavajte njihovo pozitivno ponašanje i dostignuća. Podelite sa njima sopstvena uverenja, brige i vrednosti. Ohrabrite ih da pozovu odraslu osobu koju poštuju kada im treba savet. Nastavite da ih hvalite.
17-21 godina	Kasna adolescencija. Sve su nezavisniji i oslanjaju se sami na sebe. Manje su pod uticajem drugih vršnjaka. Počinju da razmišljaju kao odrasli. Lakši su za komunikaciju od onih u ranoj ili srednjoj adolescenciji. Istražuju duge veze. O svemu imaju mišljenje. Manje zabrinuti za sopstveni fizički izgled.	Nastavite kao za uzrast od 14-16 godina. Redovno pitajte učenike šta misle i u šta veruju. Poštujte njihovu jedinstvenost i učite ih da tako poštuju i druge. Ohrabrujte samostalno donošenje odluka. Nastavite da ih hvalite.

POMOĆ DECI SA POSEBNIM POTREBAMA

Kako pomoći deci sa emotivnim problemima kao i problemima s ponašanjem.⁷⁷

Ove tehnike mogu biti korisne za rad sa učenicima koji pokazuju poremećaj u emocijama i ponašanju.

1. **Namerno ignorisanje.** Ponašanja koja imaju za cilj da privuku pažnju, a ne prekidaju čas, najbolje se rešavaju planskim ignorisanjem, kao u Ramonovom slučaju. Ova tehnika nikada ne treba da se koristi kod agresivnog ponašanja. I razred treba da ignoriše ovakvo ponašanje, jer neki učenici teže da osvoje pažnju vršnjaka, a ne odraslih.
2. **Signali za prekid.** Ako je učenik dovoljno smiren da reaguje, a ima pozitivan odnos sa nastavnikom, i ne pati od patoloških nekontrolisanih impulsa, neverbalni signal je možda sve što je potrebno da mu se fokus vrati. Pogledajte opis neverbalnih signala na prethodim stranama.
3. **Bliskost i kontrola dodirom.** Pomerite se tako da ste bliže detetu koje pravi nered i stavite mu ruku na rame. Ovo pokazuje podršku i ne predstavlja pretnju. Kada ovo koristite, nemojte skretati pažnju na negativno ponašanje. Komentarišite nešto pozitivno sto je učenik uradio.
4. **Podsticanje zainteresovanosti.** Promenite tempo ili aktivnost, komentarišite kako učenik nešto radi, ili pitajte nešto o zadatku što bi moglo da zanima učenika koji postaje nemiran.
5. **Naklonost.** Pokažite pravu naklonost i dajte do znanja da cenite učenika da biste mu pomogli da iskontroliše svoje ponašanje.

⁷⁷ Classroom Organization. Techniques for Working with Emotionally and Behaviourally Challenged Students. <http://www.teachervision.fen.com/page/7242.html> [accessed online on 10/4/2005]

6. **Smanjite tenziju humorom.** Kao što je pomenuto ranije, humor može lako da zaustavi neželjeno ponašanje ako se upotrebljava u pravo vreme i pozitivno. Sarkazam, cinizam i agresija nisu primereni.
7. **Pomozite im sa poteškoćama.** Pre nego što učenik počne da se ponaša neprimereno, pomozite mu / joj sa teškim zadatkom. Pokažite da želite da mu pomognete i da ćete zajedno rešiti problem.
8. **Pregrupisanje.** Neka deca promene mesta na kojima sede ili grupe u kojima obavljaju zadatke kako bi se izbegli određeni problemi. Ne koristite ovo kao kaznu i uradite ovo što je moguće neprimetnije. Pogledajte deo „Stvaranje udobnog okruženja za učenje” ako su Vam potrebne ideje.
9. **Restrukturiranje.** Ako neka aktivnost nije bila uspešna, promenite je što pre možete. Važno je uvek imati plan B. Ponekad je čak bolje promeniti aktivnost sa neke interaktivne igre ka aktivnosti koja ne zahteva komunikaciju. Ovo može da se postigne i glatko bez osećaja da učenike za nešto kažnjavate, a naročito kada postanu previše glasni. Ponekad, treba da im date izbor. Učenici mogu da izaberu da diskutuju o informacijama ili da prepisuju.
10. **Direktan apel.** Ako učenik ili cela grupa ima pozitivan odnos sa nastavnikom, ponekad možete i samo da ih zamolite da prestanu sa nekim ponašanjem jer stvara probleme. Bez nagrade i posledice. Ovo je jednostavan zahtev jedne osobe drugoj.
11. **Prevenција.** Sklonite učenika iz stresne situacije i pre nego što počne da pravi probleme i zamolite ga/je da Vam pomogne da podelite papire ili zabeležite prisutne. Pazite da slučajno ne nagradite učenika koji je i započeo konflikt.
12. **Pomoć rutine.** Kao što smo već primetili, rasporedi i rutine su važni za upravljanje časom. Kada deca znaju šta rade i kako, dobijaju osećaj strukture i sigurnosti, iako im to možda fali u drugim aspektima života.

Jednostavni načini da pomognete deci sa posebnim potrebama⁷⁸

Saveti za nastavnike Za poboljšanje koncentracije

- Neka učenik sedi napred.
- Neka učenik sedi pored dobrog đaka, koji može da mu bude uzor.
- Podelite zadatke na delove i dajte učeniku deo po deo. Na primer, umesto da date detetu celu stranu zadataka iz matematike, jer to može da ga obeshrabri, podelite papir na pola i recite detetu da uradi te zadatke. Kada dođe da ih preda, dajte mu drugu polovinu.
- Koristite signale kako biste zadobili pažnju učenika (npr. podignite papir jarke boje, kucnite o sto, stavite mu ruku na rame)
- Ostvarite kontakt očima pre nego što date uputstva.
- Dajte kratka, direktna uputstva i koristite vizualne i usmene pokazatelje kad god je moguće.

Da smanjite impulsivnost

- Ignorišite manja nepodesna ponašanja.
- Odmah dajte podršku ili reagujte posledicom.
- Nadgledajte prelaz iz časa u čas, ili sa aktivnosti na aktivnost.
- Pohvalite pozitivna ponašanja kada god je to moguće.
- Zapišite ponašanja koja treba da se prate.
- Pomozite detetu da nauči kako da prati sopstveno ponašanje.

Kako se nositi sa hiperaktivnošću

- Dozvolite detetu da ponekad ustane.
- Pošaljite ga da nešto obavi za Vas

Kako da poboljšate rezultate u učenju

- Dajte deci dodatno vreme da završe zadatke.
- Zadajte kraće zadatke.
- Koristite različite senzorne metode u svojim lekcijama (vizuelne, govorne i taktilne).

⁷⁸ Classroom Management Index <http://adda-sr.org/ClassroommanagementIndex.htm> pristup dana 04.10.2005.

- Podsetite učenika da proveriti svoj rad da vidi da li je završio.
- Pomozite detetu da nauči da samo nadgleda svoj rad.
- Dajte ištampane zadatke svakodnevno.

Kako poboljšati organizacione veštine

- Zatražite pomoć od roditelja.
- Štampajte zadatke svakodnevno.
- Neka učenici koriste jednu svesku za sve.
- Proveravajte im sveske i hvalite one koje su dobro vođene.

Upravljanje učionicom i prilagođavanje tehnika predavanja.

Ostale korisne tehnike su:

- Smanjite obim zadataka ili ih smenjajte.
- Produžite rok do koga deca moraju da završe rad.
- Koristite specijalne materijale koji popravljaju učeničke sposobnosti, kao sto su markeri ili posebni papiri na linije ili kvadratiće.
- Koristite više vizuelnog materijala.
- Pročitajte test naglas.
- Koristite pitanja višestrukog izbora ili tačno/netačno umesto pisanja eseja.
- Umesto pisanih sastava, mogu da urade i neki projekat usmeno.
- Prihvatite specijalne projekte umesto odgovaranja.
- Napravite listu reči koje često pogrešno pišu.
- Napravite ugovor između nastavnika, roditelja i deteta.
- Dajte učenicima poene kada su aktivni na času.
- Dajte im jasna i kratka uputstva.
- Prozovite učenika po imenu da ga podsetite da on treba da odgovori na sledeće pitanje.
- Koristite fluorescentne markere kako biste pomogli učeniku da shvati koje su najvažnije informacije u tekstu.
- Pre svega, koristite ohrabrivanje i pohvale! Njihove dobrobiti ostaju za ceo život!!!

Preporučena literatura

Osim mnoštva odličnih publikacija i internet izvora pomenutih u tekstu, pozivamo Vas da istražite i sledeću literaturu.

Publikacije

Albert, Linda. *Cooperative Discipline: Implementation Guide*. American Guidance Service, 1996.

Albert, Linda. *A Teacher's Guide to Cooperative Discipline: How to Manage Your Classroom and Promote Self-Esteem*. American Guidance Service, 1989.

Boostrom, Robert. "The Nature and Functions of Classroom Rules," *Curriculum Inquiry*, Summer 1991, 193-216.

Coloroso, Barbara. *Kids Are Worth It! Giving Your Child the Gift of Inner Discipline*. Avon Books, 1995.

Curwin, Richard. *Am I in Trouble: Using Discipline to Teach Young Children Responsibility*. Santa Cruz, CA: Network Publications, 1990.

Curwin, Richard and Mendler, Allen N. *The Discipline Book: A Complete Guide to School and Classroom Management*. Reston, VA: Reston Pub., 1980.

Dinkmeyer, Don and Dreikurs, Rudolf. *Encouraging Children to Learn*. Taylor & Francis Group, 2000.

Dreikurs, Rudolf. *Maintaining Sanity in the Classroom; Classroom Management Techniques*. 2nd ed. Washington, D.C.: Accelerated Development, 1998.

Dreikus, Rudolph and Chernoff, Marvin. "Parents and Teachers: Friends or Enemies?," *Education*, Vol. 91, No. 2, 147-54, Nov.-Dec., 1970

Emmer, E.T., Evertson, C.M., Sanford, J.P., Clements, B., and Worsham, M.E. *Classroom Management for Secondary Teachers*. (2nd Ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1989.

Evertson, C.M., Emmer, E.T., Clements, B., Sanford, J.P., and Worsham, M.E., *Classroom Management for Elementary Teachers*. (2nd Ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1989.

Fontana, David. *Classroom Control: Understanding and Guiding Classroom Behavior*. London: Methuen, 1985.

Freiberg, H. Jerome. "From Tourists to Citizens in the Classroom," in *Educational Leadership*, Vol. 54, No. 1, p32-36, Sept., 1996.

Fuhr, Don. "Effective Classroom Discipline: Advice for Educators," *NASSP Bulletin*, January 1993, 82-86.

Galivan, Janice. "Discipline without Punishment," *Forum*, September/October 1987, 37-40.

Ginott, Haim G. *Teacher and Child: A Book for Parents and Teachers*. 1st Collier Books ed. New York: Colliers, 1993.

Golden, Diane Cordry. "Discipline of Students with Disabilities: A Decision-making Model for Principals," *NASSP Bulletin*, February 1993, 12-20.

Gordon, Thomas. *Discipline That Works: Promoting Self-Discipline in Children*. Plume, 1991.

Grossnickle, Donald R & Sesko, Frank P. *Preventive Discipline for Effective Teaching and Learning*. Reston, VA: National Association of Secondary School Principals, 1990.

Hart, Stuart N (ed.), *Eliminating Corporal Punishment: The Way Forward to Constructive Child Discipline*. Paris: UNESCO Publishing, 2005.

Hill, D.J. *Humor in the Classroom*. Springfield, IL: Charles Thomas, 1988.

Johnson, D.W., Johnson, R.T, Dudley, B., & Burnett, R. "Teaching

Students to be Peer Mediators," *Educational Leadership*, Vol. 50, No. 1, 10-13, 1992.

Jones, Fredric H. *Positive Classroom Discipline*. New York: McGraw Hill, 1987.

Kounin, Jacob S. *Discipline and Group Management in Classrooms*. Huntington, N. Y.: R. E. Krieger, 1977.

MacKenzie, Robert J. "Setting Limits in the Classroom," *American Educator*, Vol. 21, No. 3, 32-43, Fall 1997.

Mendler, Allen N. *Discipline with Dignity for Challenging Youth*. National Educational Service, 1999.

Internet izvori

Alliance for Transforming the Lives of Children (www.atlc.org)

American Academy of Pediatrics (www.aap.org)

AskDrSears.com (www.askdrsears.com)

Attachment Parenting International (www.attachmentparenting.org)

Aware Parenting Institute (www.awareparenting.com)

Behaviour UK (www.behaviouruk.com)

Center for Effective Discipline (www.stophitting.com)

Child and Family Canada (www.cfc-efc.ca)

Children are unbeatable! Alliance (www.childrenareunbeatable.org.uk)

Children's Rights Information Network (www.crin.org)

Classroom Management Online (www.classroommanagementonline.com)

Education World (www.educationworld.com)

Empathic Parenting by the Canadian Society for the Prevention of Cruelty to Children (www.empathicparenting.org)

Family Works Inc. (www.familyworksinc.com)

Fight Crime: Invest in Kids (www.fightcrime.org)

The Forbidden Issue (www.alice-miller.com)

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (www.endcorporalpunishment.org)

The No Spanking Page (www.neverhitachild.org)

Positive Discipline.com (www.positivediscipline.com)

The Positive Discipline Resource Center (http://joanneaz_2.tripod.com/positivedisciplineresourcecenter)

Project No Spank (www.nospank.net)

Save the Children Alliance (www.savethechildren.net/alliance/index.html)

UNESCO (www.unesco.org)

UNICEF (www.unicef.org) (www.unicef.org/teachers)

